

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ozan Seza GÜLTEKİN

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması:
Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ozan Seza GÜLTEKİN

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması:
Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken

Danışman

Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ozan Seza GÜLTEKİN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:Doç.Dr. Emel ARIK	(İmza)
Üye (Danışmanı)	:Prof.Dr. Emine Uçar İLBUĞA	(İmza)
Üye	:Dr. Öğreti Üyesi Gizem CANDAN	(İmza)

Tez Başlığı: Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması: Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken

Tez Savunma Tarihi :28/06/2022

Mezuniyet Tarihi :28/07/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması: Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

OZAN SEZA GÜLTEKİN

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ozan Seza GÜLTEKİN
Öğrenci Numarası	20185256005
Anabilim Dalı	Radyo Televizyon ve Sinema
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması: Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1866508161
Rapor Tarihi	04.07.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar Hariç:%8 Alıntılar Dahil:%17
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 134 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Emine Uçar İlbuğa İmza	

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	v
GÖRSELLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. Göç Tanımı	4
1.2. Göç İle İlişkili Kavramlar	5
1.2.1. Göçmen Kavramı	6
1.2.2. Mülteci Kavramı	7
1.2.3. Sığınmacı Kavramı.....	8
1.2.4. İltica Kavramı.....	9
1.2.5. Mübadele Kavramı.....	9
1.2.6. Göç Kavramları ve Türkiye.....	10
1.3. Göçün Nedenleri	13
1.3.1. Doğal Nedenler	14
1.3.2. Sosyo-Kültürel Nedenler.....	15
1.3.3. Siyasi Nedenler	15
1.3.4. Ekonomik Nedenler.....	16
1.4. Göç Çeşitleri	17
1.4.1. Gönüllü Göç	17
1.4.2. Zorunlu Göç	18
1.4.3. Mevsimlik Göç.....	19
1.4.4. Sürekli Göç.....	20
1.4.5. İç Göç	20
1.4.6. Dış Göç.....	21
1.4.7. Ulusötesi Göç	22
1.5. Göçün Sonuçları	23

1.6. Göç Kuramları	25
1.6.1. Ravenstein Göç Kuramları	26
1.6.2. Göç Sistemleri Kuramı	28
1.6.3. İlişkiler Ağı Kuramı	29
1.6.4. İtme Çekme Kuramı	30
1.6.5. Petersen'in Beş Göç Tipi	31
1.6.6. Kesişen Fırsatlar Kuramı	34
1.6.7. Merkez Çevre Kuramı (Dünya Sistemleri Kuramı)	34

İKİNCİ BÖLÜM

MÜBADELE VE TÜRK-YUNAN MÜBADELE SÜRECİ

2.1. Mübadele Tanımı	36
2.2. Mübadele Nedenleri	37
2.3. Rumeli'den Anadolu'ya Göçlerin Başlaması ve Mübadeleye Giden Süreç	37
2.3.1. 1683 Viyana Kuşatması Sonrası İlk Göçmen Meselesi	38
2.3.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Dönemi Göç Hareketi	39
2.3.3. 1912-1913 Balkan Savaşları Dönemi	42
2.3.3.1. Osmanlı Devleti Açısından Balkan Savaşları Sonuçları ve Oluşan Göç Hareketi	45
2.3.3.2. 1913 Türk-Bulgar Nüfus Mübadelesi	47
2.3.3.3. 1914 Osmanlı Devleti İle Yunanistan Arasında Yapılan Mübadele Girişimi ..	48
2.4. 28 Temmuz 1914-11 Kasım 1918 Birinci Dünya Savaşı	50
2.4.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi Osmanlı'da Yaşanan Göç Hareketleri	50
2.4.2. Osmanlı Devleti Açısından Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları	52
2.5. Türk Kurtuluş Savaşı ve Mübadele Öncesi Son Durum	54
2.6. Lozan Görüşmelerinde Mübadele	56
2.7. 1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi'nin Başlaması	57
2.8. Mübadele ile Girit'ten Anadolu'ya Göçler	59
2.9. Türkiye'de Mübadil Yerleşim Yerleri ve Meseleleri	60
2.10. Mübadele Sonuçları	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜBADELENİN 2000 SONRASI TÜRK SİNEMA FİLMLERİNE YANSIMASI

3.1. Sinemada Göç Olgusu	67
--------------------------------	----

3.2. Türk Sinemasında Göç Olgusu	68
3.2.1. İç Göçün Türk Sinemasına Yansıması	69
3.2.1.1. Gurbet Kuşları (1964) Filmi	71
3.2.1.2. Göç Üçlemesi (Gelin 1973, Düğün 1973, Diyet 1974)	72
3.2.2. Dış Göçün Türk Sinemasına Yansıma	73
3.2.2.1. Dönüş (1972) Filmi	74
3.2.2.2. Almanya Acı Vatan (1979)	75
3.3. Türk-Yunan Mübadelesinin Türk Sinemasına Yansıması.....	76
3.4. Yeşim Ustaoglu Sineması.....	79
3.4.1. Yeşim Ustaoglu Filmografisi	81
3.4.2. Bulutları Beklerken (2004)	81
3.4.3. Bulutları Beklerken Filmi Analizi ve Mübadele İlişkisi	82
3.5. Çağan Irmak Sineması.....	89
3.5.1. Çağan Irmak Filmografisi	89
3.5.2. Dedemin İnsanları (2011).....	90
3.5.3. Dedemin İnsanları Filmi Analizi ve Mübadele İlişkisi	91
SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	117
EKLER	118

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Türkiye’de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenler.....	11
Grafik 1.2. Yıllara Göre Toplam Uluslararası Koruma Başvuru Sayısı.....	12
Grafik 1.3. Geçici Koruma Altına Alınan Suriye Uyruklu Yabancılara Ait Biyometrik Kayıtlar.	13

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Göç Çeşitleri.....	17
Tablo 1.2. Lee'nin Göç Şeması.	31
Tablo 1.3. Göç Tipi.....	33
Tablo 1.4. Merkez-Çevre Ülke Arasındaki Bağları.....	35
Tablo 2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında ve Sonrasında İstanbul Üzerinden Anadolu'ya Göç Eden Muhacirler Tablosu.....	40
Tablo 2.2. Girit Adasındaki Nüfus Oranları.	42
Tablo 2.3. Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımı, Balkan ülkelerinin savaş sonunda kazanç ve kayıpları	45
Tablo 2.4. 1912-1920 Yıllarında Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen Müslüman sığınmacıların iskan yerleri.	55
Tablo 2.5. 1923-1930 Yılları Arasında Türkiye'de İskân Politikası Yapılması Planlanan Nüfus.	61
Tablo 2.6. Mübadele öncesi mübadillerin iş dağılımı ve mübadil sonrası düşünülen sekiz iskân bölgesi.	62
Tablo 2.7. Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti mübadiller ve göçmenler için son şekli verilen iskân yerler.	63

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 2.1. Birinci Balkan Savaşı zamanında İstanbul'a Göç Eden Muhacirler, İstanbul, 1912.	47
Görsel 3.1. Gurbet Kuşları Film Afışı.	71
Görsel 3.2. Göç Üçlemesi Afişleri (Gelin 1973, Düğün 1973, Diyet 1974).	72
Görsel 3.3. Dönüş (1972) Film Afışı.	75
Görsel 3.4. Almanya Acı Vatan (1979) Film Afışı.	76
Görsel 3.5. Suyun Öte Yanı (1991).	78
Görsel 3.6. Evdeki Yabancılar (2012) Film Afışı.	79
Görsel 3.7. Bulutları Beklerken (2004) Filmi Afışı.	81
Görsel 3.8. Mübadele eden çocuklar.	82
Görsel 3.9. Mübadele eden insanlar.	82
Görsel 3.10. Tirebolu, 1975.	83
Görsel 3.11. Eleni/Ayşe ev sahnesi.	83
Görsel 3.12. Nüfus memurlarının Eleni/Ayşe'nin evine gelme sahnesi.	83
Görsel 3.13. Selma'nın vefat sahnesi.	84
Görsel 3.14. Niko'ya dair anıların ortaya çıktığı sahne.	84
Görsel 3.15. Tarla sahnesi.	84
Görsel 3.16. Meyhane sahnesi.	84
Görsel 3.17. Ayşe/Eleni'ye kurşun dökme sahnesi.	85
Görsel 3.18. Eleni ve Tanasis'in buluşma sahnesi.	86
Görsel 3.19. Tanasis'ten gelen mektup sahnesi.	86
Görsel 3.20. Eleni'nin Yunanistan'da Niko'yu arama sahnesi.	86
Görsel 3.21. Eleni ve Niko'nun yıllar sonra ilk defa karşılaşma sahnesi.	87
Görsel 3.22. Eleni ve Damoklia'nın sohbet etme sahnesi.	87
Görsel 3.23. Eleni ve Niko'nun fotoğraflar üzerine konuşma sahnesi.	88
Görsel 3.24. Dedemin İnsanları (2011) Filmi Afışı.	90
Görsel 3.25. Ozan ve arkadaşlarının öteki olarak adlandırdığı insanlara taş attığı sahne.	92
Görsel 3.26. Ozan'ın Dedesi Mehmet Bey'in dükkanına giriş sahnesi.	93
Görsel 3.27. Ozan'ın Dedesi Mehmet Bey'in arkasından konuşanları duyduğu sahne.	94
Görsel 3.28. Ozan'ın turistlere dil çıkardığı sahne.	94
Görsel 3.29. Ozan'ın Bayram'ı ötekileştirdiği sahne.	94
Görsel 3.30. Dede Mehmet Bey'in şişenin içinde denize mektup bıraktığı sahne.	94

Görsel 3.31. Ozan'ın şişeyi kırma sahnesi.....	95
Görsel 3.32. Bahçe evinde komşularla sohbet sahnesi.....	95
Görsel 3.33. İstiklal Marşı'nın okunduğu sahne.....	95
Görsel 3.34. Dede Mehmet Bey'in ailesi ile fotoğraf çekildiği sahne.....	96
Görsel 3.35. Mübadillerin göç sahnesi.	96
Görsel 3.36. Dede Mehmet Bey'in Ozan'ın arkadaşlarını kahvaltıya davet ettiği sahne.....	97
Görsel 3.37. Ozan'ın Tahsin'e işi öğrettiği sahne.....	97
Görsel 3.38. Peruzat, Ozan ile metafor hakkında konuşma sahnesi.	97
Görsel 3.39. 1980 Darbesi'nin yaşandığı sabah sahnesi.....	97
Görsel 3.40. Dede Mehmet Bey'in asker tarafından yere doğru ittirildiği sahne.	98
Görsel 3.41. Dede Mehmet Bey'in intihar ettiği sahne.....	99
Görsel 3.42. Nurdan'ın babasının mektubunu bulduğu sahne.....	99
Görsel 3.43. Belediye Başkanı'nın yuhalandığı sahne.	99
Görsel 3.44. Ozan'ın Yunanlılar ile konuştuğu sahne.....	100
Görsel 3.45. Ozan'ın Eleonara ile buluştuğu sahne.....	100
Görsel 3.46. Ozan'ın dedesinden kalan fotoğrafa baktığı sahne.....	101
Görsel 3.47. Ozan'ın şişenin içine mektup koyup denize bıraktığı sahne.....	101

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
IOM	International Organization for Migration-Uluslararası Göç Örgütü
OAU	Organization of African Unity-Organisation-Afrika Birliği Örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖZET

Göç, birey ve toplulukların bir yerden başka bir yere gitme eğiliminden kaynaklanan hareketler sonucu ortaya çıkmıştır. Göç olgusu birçok bilim dalının etki alanına girdiği için birden fazla tanımla ele alınmış ve göçün nedenleri bireylerde politik, ekonomik, psikolojik ve sosyo-kültürel bağlamda tarih boyunca değişkenlik göstermiştir. Göç hareketleri, nedenleri, gelişmeleri ve sonuçları itibarıyla birey ve toplumların üzerinde olumlu/olumsuz gelişme ve değişkenlik göstermiştir.

Zorunlu göçler olarak ifade edilen mübadele, iki ülke arasında yapılan anlaşmalar neticesinde toplulukların devlet eliyle yer değiştirilmesini ifade eder. 1923 yılı Türkiye-Yunanistan mübadele göçü Birinci Dünya Savaşı sonrası Lozan Görüşmeleri'ne ek protokoller ile yapılmıştır. 1923 yılı öncesinde “mübadele” kavramı, ilk defa 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında fikir olarak duyulmuştur. Bu dönemde Türk-Bulgar ve Türk-Yunan mübadele girişimleri gerçekleşmiştir.

Göçler, sanat eserlerini etkiler. Sanat dallarına konu olur. Yaşanan göç hareketleri sinema filmlerine hikaye olur ve beyaz perdeye yansır. Türk sineması da hem iç göç hem de dış göçlerden etkilenmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren birçok sinema filmlerinde göç teması ve göçün getirdiği değişimler konu olarak yer almıştır. 1923 yılı Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi iki ülkenin toplumunu derinden etkilemiştir. Mübadele ile gelişen toplumsal olayları konu alan filmler çekilmiştir. Türk sinemasında Tomris Giritlioğlu’nun 1991 yılı yapımı “Suyun Öte Yanı”, Yeşim Ustaoglu’nun 2004 yılı yapımı “Bulutları Beklerken”, Çağan Irmak’ın 2011 yılı yapımı “Dedemin İnsanları”, Dilek Keser ve Ulaş Güneş Kaçargil’in 2012 yapımı “Evdeki Yabancılar” filmleri mübadele temasını işler. Bu çalışmada “Bulutları Beklerken” ve “Dedemin İnsanları” filmleri, yaşanan göçlerin ve mübadelenin bireylere/topluluklara olan etkileri üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Kuramları, Türk-Yunan Mübadelesi, Lozan Barış Antlaşması, Türk Sinemasında Mübadele.

SUMMARY

**THE REFLECTION OF TURKEY-GREECE POPULATION EXCHANGE ON
TURKISH CINEMA AFTER 2000: MY GRANDFATHER'S PEOPLE, WAITING
FOR THE CLOUDS**

Migration occurred caused by some movements due to the tendency of individuals and communities from one place to another. The concept of migration has been focused with more than one definitions as it in the field of interest of different branches of science and the reason of migration has varied in political, economical and socio-cultural perspectives throughout the history. Migration movements have had positive/negative effects and changes on individuals and societies in terms of reasons, developments and results.

Population Exchange, which is expressed as forced migration, refers to the displacement of communities by the state as a result of agreements between the two countries. The 1923 Turkey-Greece Exchange Migration was carried out with additional protocols to the Lausanne Negotiations after the First World War. Before 1923, the concept of "exchange" was first heard as an idea after the 1912-1913 Balkan Wars. In this period, Turkish-Bulgarian and Turkish-Greek exchange attempts were made.

Migrations affect works of art. It becomes the subject of the art branches. Migration movements experienced become a story in movies and are reflected on the big screen. The Turkish Cinema has also been affected by both internal and external migration. Since the 1950s, the theme of immigration and the changes brought about by immigration have been included as subjects in many Turkish films. The population exchange between Turkey and Greece in 1923 deeply affected the societies of the two countries. Films about the social events that developed with the exchange were shot. In Turkish Cinema the 1991 production "The Other Side of Water" by Tomris Giritlioğlu, 2004 production "Waiting For Clouds" by yeşim ustaoglu, 2011 production "My Grandfather's People" by Çağan Irmak, 2012 production "The Strangers At Home" by Dilek Keser and Ulaş Güneş focus on the theme of population exchange. In this study, the films "Waiting for the Clouds" and "People of My Grandfather" were examined through the effects of migration and exchange on individuals/communities.

Keywords: Migration, Migration Theories, Turkish-Greek Exchange, Lausanne Peace Treaty, Exchange in Turkish Cinema.

ÖNSÖZ

Göç kavramının etkileri, tarih boyunca birey ve topluluklar üzerinde kendini olumlu/olumsuz bir şekilde göstermiştir. Bu çalışmada göç ve göç kavramları üzerinden mübadele göçünün etkilerinin Türk sinemasına yansımaları incelenmiştir. Türk sinemasında iç ve dış göçü konu alan birçok film olmasına rağmen Türk-Yunan mübadelesini merkezine alan film sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. 2000 yılı ve sonrasında mübadele konusunu işleyen yalnızca 4 film mevcuttur. Bu nedenden dolayı çalışmanın sınırlılığı ve güncelliği adına 2000 yılı sonrasında çekilen mübadele temalı “Bulutları Beklerken” (2004) ve “Dedemin İnsanları” (2011) filmleri örneklem olarak ele alınmıştır. Zorunlu göçlerin bireyler ve topluluklar üzerinde bıraktığı izler metin analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Kimlik, aidiyet, özlem, insan ilişkileri, sosyo-kültürel ve psikolojik gelişmeler/değişimler filmlerde yer alan kavramlardır. Bu kavramlar üzerinden zorunlu göçlerin ve mübadelenin insanlar üzerindeki etkileri araştırılarak filmler incelenmiştir.

GİRİŞ

Göç, birey veya toplumların çeşitli sebepler sonucu bir yerden başka bir yere gitme eğilimi olarak tanımlanmış ve tarih boyunca birçok bilim dalının inceleme alanına girmiştir. Göç kendi içinde iç/dış, mevsimsel/kalıcı, zorunlu/gönüllü olmak üzere sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda göçün sebep ve sonuçları detaylı olarak incelenmiştir. Göçün birçok tanımının olmasının nedeni farklı bilim dallarının ilgili alanlarına girmesiyle doğru orantılıdır. Göçün detaylı olarak incelenmesi sonucunda göç kuramları ortaya çıkmıştır. Göç kuramları, göçü sebepleri ve sonuçları ile incelemiştir. Göçün nedenlerine ekonomik, politik, savaş, sağlık, eğitim, iklim gibi farklı hayat arayışları gösterilebilir. Bu bakımdan dolayı göçün, kavramları ve tanımları da mülteci, sığınmacı, göçmen, mübadele, iltica ve ulusötesi olmak üzere çeşitlilik göstermiştir. Tezin amacı ve sınırlılığı üzerinden Türkiye’de göçün tarihi Osmanlı Devleti dağılma dönemi (Rumeli’ye göçlerin başlaması) ile başlayıp ve Cumhuriyet dönemi ile sınırlı tutulmuştur. Viyana Kuşatmaları, Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi), Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti’nin duraklama, gerileme ve dağılma dönemlerinde gerçekleşmiştir. Osmanlı’nın, savaşlardan yenik ayrılması toprak keybetmesinde etkili olmuştur. Bunun üzerine savaştan ve baskılardan kaçmak isteyen insanlar göç etmiştir. İlk göçler Rumeli’ye doğru yaşanmaya başlamıştır. 1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen mübadele göçü dünyaki en büyük mübadele göçü olduğu bilinmektedir. Bu göç nedeniyle binlerce insan başka bir kültüre doğru yolculuğa çıkıp o ülkenin kültürüne adapte olmak zorunda kalmışlardır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında göç kuramları ve kavramları üzerinden Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen mübadelenin 2000 sonrasında Türk sinemasına yansımaları örneklem olarak seçilen filmler üzerinden ortaya konulacaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, zorunlu bir göç olan mübadele göçünün Türk sinemasına nasıl yansıdığı ve bu etkilerin bu filmlerde konu, karakterler, mekan, psikolojik, sosyolojik ekonomik ve siyasal boyutlarıyla nasıl sorunsallaştırıldıklarını temel almaktadır. Bu alanda yapılmış çok az araştırma yer almaktadır. Bu tezin mübadele sineması alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Örneklemi ve Yöntemi

Bu çalışmada 1923 Türkiye-Yunanistan mübadele göçünün 2000 sonrası Türk sinema filmlerine yansımaları incelenmiştir. Türk sinemasında mübadele göçünü ele alan 2000 yılı sonrası kurmaca/uzun film olarak çekilen üç film yer almaktadır. Bu çalışmada 2000 yılı sonrası için örneklem olarak iki film seçilmiştir. Bunlar: Yeşim Ustaoglu'nun "Bulutları Beklerken" (2004) ve Çağan Irmak'ın "Dedemin İnsanları" (2011) filmleridir. Bu kapsamda önce literatür araştırması yapılarak birincil ve ikincil kaynaklara ulaşılmış, ardından göç temalı filmler iç göç ve dış göç kapsamında araştırılmış ve tezin amacına uygun olarak filmler mübadele filmleri ile sınırlandırılmıştır. Örneklem olarak seçilen filmler imgesel metinler olarak metin incelemesi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Metin çözümlemesi/inceleme yöntemi hakkında Erol Mutlu şöyle ifade etmektedir: Metin incelemesi yöntemi televizyon ve sinema filmleri gibi kitle iletişim araçlarının bireylere veya topluluğa verdiği verinin/mesajın net ve anlaşılır olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. İletişim araçları ile birey veya topluluğa verilen mesajın altında yatan anlama ulaşmak için özellikle film ve metin/yazın eleştirisinde kullanılan yaklaşımlardan yararlanan metin incelemesi yöntemi kitle iletişim araçlarının biçim ve yapısını sorgulamaktadır (2017: 238).

Kuramsal Çerçeve

Araştırmanın ilk bölümünde göç tanımları, göç kavramları, nedenleri, sebep-sonuç ilişkisi içinde göçü araştıran göç kuramları açıklanmıştır. Göç çeşitleri içerisinde olan mübadele kavramına birinci bölümde kısaca değinilmiştir. Detaylı inceleme ikinci bölümde gerçekleşmiştir.

İkinci bölüme, mübadele sürecine giden yollar, Rumeli'ye göçlerin ilk aşaması ele alınarak başlanılmıştır. 1923 Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak mübadele görüşmeleri başlamıştır. Viyana Kuşatmaları, 93 Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren savaşlardan bazılarıdır. Viyana Kuşatmaları'nın olumsuz sonuçlanması Rumeli'ye ilk göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. 93 Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı göç hareketlerinde etkili olmuş ve bu dönemlerde bireyler ve topluluklar daha güvenli gördükleri yerlere göç etmişlerdir. İkinci bölümde 1923 Türk-Yunan Mübadelesi süreçleri içerisinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti savaşlar kaybetmesi üzerine topraklarının birçoğu ele geçirilmiştir. Sonrasında ise göçler yaşanmaya başlamıştır ve bu dönem mübadele denemeleri gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkler-Yunanlılar ve Türkler-Bulgarlar arasında gerçekleşen mübadele müzakereleri yaşanmıştır.

Göç, birçok sanat dalını etkilemiştir. Sinema da göçün en önemli temsil edildiği sanat dallarından biridir. Tezin üçüncü bölümüne Türk sinemasında göç olgusu ile başlanmış ve bu bölümde iç ve dış göçün sinemaya yansımaları ve mübadele temalı film örneklerine yer verilmiştir. Türk sinemasında ana konu olarak mübadeleyi merkezine alan dört film öne çıkmıştır. Buna göre: Tomris Giritlioğlu'nun 2000 öncesi çektiği 1991 yapımı “Suyun Öte Yanı” filmi ile Yeşim Ustaoglu'nun “Bulutları Beklerken” (2004), Çağan Irmak'ın “Dedemin İnsanları” (2011), Dilek Keser ve Ulaş Güneş Kaçargil'in “Evdeki Yabancılar” (2012) filmleri ise 2000 sonrası mübadele temasını merkezine almaktadır. Bu filmlerin ortak konusu ise mübadele dönemini doğrudan ya da dolaylı olarak yaşayan karakterlerin geride bırakılan memleketlerine duydukları özlem, göç edilen yere ait olamama, öteki olarak yaşamının zorlukları olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1.Göç Tanımı

Göç; binlerce yıl öncesine dayanan insan yaşamının her anında var olan ve gerçekleşen bir yer değiştirme hareketidir. Yusuf Adıgüzel’e göre göç, “insanların, sosyal ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir” (2019: 3). İnsanoğlunun yaşamı için uygun koşullar arayışı her zaman var olmuştur. Doğal koşullar, afetler, siyasi ve sosyal sebepler göçün gerçekleşmesinde etkili olan faktörlerdendir. Göçün sebeplerinin değişmesine neden olan ekonomik ve siyasi faktörlerdeki ani değişimler göç kavramında birçok tanımın olmasına yol açmaktadır. Bu sebeple göçün birden fazla tanımı yapılabilmektedir (Günay vd., 2017: 38).

İnsanlık, tarih boyunca yer değiştirme eğilimine yönelmiştir. İnsanlar göç ettiklerinde gittikleri yerin sosyal yapısıyla etkileşime girer. Bir nüfus hareketliliği olarak da adlandıracağımız göç, birçok alanda etki yapan ve etkilenen bir yapıya sahiptir. Ela Özcan’a göre göç:

Göç farklı açılardan farklı disiplinlerin ilgi alanına girdiğinden tanımlanması oldukça güç bir olgudur. Başka bir ifadeyle göç olgusunun ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasal neden ve sonuçları olması sebebiyle çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanına girmesi ve bu disiplinlerin farklı bakış açılarına sahip olmaları göçün tanımlanması noktasında bir karmaşıklığa yol açmaktadır (2017: 185).

Göçü yaşanan mekândan farklı bir mekâna gidilmesi, kişinin ya da toplumun yer değiştirmesi olarak ifade edebiliriz. Yer değiştirme hareketinin elbette bir alt yapısı vardır. En önemli soru göç hareketinin neden yapıldığıdır. Neden yapıldığının cevabı göçün en net tanımı olmuştur. Göç kavramını tek bir tanımla sınırlamak mümkün değildir çünkü göçü oluşturan sebepler gibi koşulları farklıdır ve bundan dolayı göç kavramı, birden fazla bilim dalının araştırma konusunu oluşturur.

Göç dış etkenler ve kişisel istekler dahilinde doğal afetler, politik süreçler, eğitim, sosyal çevre ve yoksulluk gibi sebepler ile yaşadığı ortamdan farklı bir ortama yapılan sürece belirli ya da belirsiz olarak kalabilen kişi ya da topluluğun yapmış olduğu mekân değiştirme girişimidir (Ünsal, 2019: 51).

Göç kavramı kültürel, sosyolojik, siyaset, coğrafya, hukuk ve ekonomik bağlamlarda farklı disiplinlerin araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle göç kavramı çok yönlüdür. *Uluslararası Göç Örgütü’ne* (IOM) göre göç:

Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir (2013: 35-36).

Göç çok kapsamlı kavramlar ve kategorilere sahiptir. Göç için iç göç, dış göç, zorunlu göç ve gönüllü göç gibi temel bir sınıflandırma yapılabilir. Bu yer değiştirme hareketi bireysel ya da kitlesel olarak yapılmaktadır. Yaşanılan ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göçe iç göç; ülke sınırlarını aşması durumuna dış göç denilmektedir. Göç eden bireyler ya da toplumlar, gidilen bölgenin sosyal yapısından hem kendileri etkilenir hem de bölgeyi etkilerler. Hacı Kurt’a göre göç, “tarih boyunca toplumların karşılaştığı sosyolojik bir olgudur. Göç olgusu toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanabileceği gibi, göçün kendisi de aynı zamanda kimi toplumsal ekonomik ve siyasal gelişmelerin nedeni ya da bu gelişmelere hız kazandıran bir etmen olabilir” (2006: 149).

Bireyler ya da toplumlar, yaşadıkları coğrafi bölgeden diğer coğrafi bölgeye göç ederken yanlarına aldıkları maddi araç ve gereçlerinin yanı sıra kendilerinin yaşamları boyunca edindikleri din, dil, inanç, gelenek, görenek ve içinde yer aldıkları kültürün etkilerini de yanlarında taşımaktadırlar.

Göç, insanların farklı etki ve tepkiler ile yaptığı nüfus hareketliliğidir. Toplumlar ya da bireyler gönüllü ya da zorunlu olarak göç edebilmektedir. Genel anlamda göç kavramı; göç eden kişinin ya da toplumun bulunduğu ortamın refah seviyesinden daha iyi koşullarda yaşayabilme isteği ya da siyasi, ekonomik, savaş, doğal afetler gibi dış çevrenin etkileri ile bir yerden başka bir yere kendi isteğiyle veya zorunlu olarak kalıcı ya da geçici yer değiştirme hareketidir.

1.2.Göç İle İlişkili Kavramlar

Göç ile ilişkili kavramları üzerine kısa bir bakış araştırmanın kapsamı ve göç olgusunun farklı boyutlarıyla anlaşılmasında yardımcı olacaktır. *Uluslararası Göç Örgütü’ne* (IOM) göre:

Göç gün geçtikçe daha fazla küresel bir yaklaşım ile eşgüdümlü müdahale gerektiren bir mesele olarak kabul edilmektedir. Göç konusunu devletler sadece ikili düzeyde değil, bölgesel ve son dönemlerde

olduğu gibi küresel ortamlarda tartışılmaktadırlar. Bu tür uluslararası eşgüdüm ve işbirliğinin başarılı olabilmesi için herkesin ortak bir şekilde anladığı bir dil oluşturulması gerekliliği yadsınamaz. Bu sözlük çalışması, uluslararası işbirliğinin ilerletilmesi için faydalı bir araç sağlamayı hedeflemekte ve göç alanında terim ve kavramlar karmaşasını ortadan kaldırmak için bir kılavuz görevi görmektedir (2013: 5).

Buna ek olarak Yusuf Adıgüzel de “iç göç, dış göç, emek göçü, zorunlu göç, tersine göç, yasa dışı göçler, insan kaçakçılığı, göçmen politikaları, uyum, entegrasyon, asimilasyon, çok kültürlülük, diaspora ve kimlik tartışmaları gibi onlarca kavram ve konu bu alanda çalışırken sıkça karşımıza çıkacaktır” (2019: 2) derken göç kavramları konusunun ne denli geniş bir yelpazeye sahip olduğuna dikkat çekmektedir.

Aslında göç ve göçmenlik ile ilgili olarak değişen dönemler ve toplumsal, ekonomik koşullarla yeni tanımlamalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin göçün her şekliyle devam ettiği kabul edilirse klasik göçe ilişkin tanımlar yanında ulusötesi göç de değişen dönüşen süreç gibi, göçmenlerin koşulları ve konumlarına ilişkin yeni yeni kavramları ortaya koymaktadır. Çünkü ulusötesi göçmenleri sadece kaynak ve hedef ülke ile sınırlandırmak mümkün değildir.

Göç olgusu sözlük oluşturulacak düzeyde kavramlara sahiptir. Ancak bu araştırmada bilinmesi gereken, göçe ilişkin değineceğimiz göçmen, mülteci, iltica, sığınmacı ve mübadele göç kavramları yeterli olacaktır. Diğer kavram ve terimler araştırma konumuzun dışındadır.

1.2.1. Göçmen Kavramı

Göçmen (immigrant) göç etme hareketinde bulunan kişidir (IOM, 2013: 36). Ancak Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) göre göçmen kavramı için evrensel bir tanımlama söz konusu değildir:

Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir “göçmen” tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar. Bu tanım kapsamında, turist veya iş adamı statüsüyle daha kısa sürelerde seyahat eden kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir. Ancak yaygın kullanım, tarım ürünlerinin ekimi veya hasadı için kısa

sürelerde seyahat eden mevsimsel tarım işçileri gibi kısa dönemli göçmenlerin bazı türlerini de kapsar (2013: 37).

Göçmenler kendi isteği ile ya da zorunlu olup olmamasına bakılmaksızın yer değiştiren kimse olarak tanımlanabilir ve bu yer değiştirme olarak en basit haliyle yapılan tanımda ilk etapta kişi ya da toplumun statüsü önem arz etmez. Önemli olan başka bir ülkeye göç etme durumudur. Ancak bu sözü edilen koşullar ya da hangi ülkeden göç edildiği, göç edenlerin hangi eğitsel, ekonomik ve kültürel arka plana sahip oldukları, göç eden kişi ya da toplumun statüsü göçün biçiminden göç edilen ülkedeki koşullarına kadar önemli etkileri olduğu gerçeğini de vurgulamak gerekir.

Dünya genelinde yer değiştirme hareketinde bulunan kişiler veya toplumlar göçmen olarak ifade edilmektedir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülkeye göçmen hareketi yaşanabilmektedir. Göçmenlerin geçmişten bugüne sayıları artmıştır ve artmaya devam edecektir.

Dünya nüfusunun yüzde 3,6'sı göçmendir. 1970 yılında kaydedilen göçmen sayısı 84 milyondur. 2019 yılına gelindiğinde bu rakam 272 milyona ulaşmıştır. Pandemi döneminde koronavirüsün artışta olduğu tarihlerde bile bu rakamlar artmaya devam etmiştir. 2020 yılında göçmen sayısının 281 milyona ulaştığı görülmüştür. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) raporuna göre son 50 yıl içinde göçmen nüfusu üç kattan fazla artmıştır.¹

1.2.2. Mülteci Kavramı

Mülteci en genel tanımıyla toplumda gerçekleşen siyasi ve sosyo-ekonomik durumun getirdiği olumsuz sebepler dahilinde başka bir yere iltica edilmesi anlamına gelmektedir (Boyraz, 2015: 36). IOM'a göre de mülteci kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi). 1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)'deki mülteci tanımına ilaveten, 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi bir mülteciyi ‘kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler’ olarak

¹<https://www.trthaber.com/haber/gundem/2020de-gocmen-sayisi-zirveye-cikti-636935.html#:~:text=D%C3%BCnya%20n%C3%BCfusunun%20y%C3%BCzde%203%2C6,2020'de%20salg%C4%B1na%20ra%C4%9Fmen%20artt%C4%B1.&text=Raporda%2C%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1%20g%C3%B6%C3%A7men%20say%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20281%20milyon%20ki%C5%9Fi%20buldu%C4%9Fu%20bilgisi%20verildi> (Erişim Tarihi: 28.02.2022).

tanımlar. 1984 Cartagena Bildiriside benzer şekilde, mültecilerin “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkesinden kaçan” kişileri de kapsadığını belirtir (IOM, 2013: 65).

Mülteciler zorlu bir durumdan iltica edebilecek bir ülke bulup sığınma talep eden ve bu özel bir hakka kabul görmüş kişilerdir. 1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci kavramını; hayati tehlikesi bulunan, kendi ülkesinde korunamayacağını düşünen, haklı nedenleri ile yaşadığı ülkesinden başka bir ülkeye kendi isteğiyle ya da korku sebebi ile zorunlu olarak giden sığınma hakkı alan ve dönmek istemeyen ya da dönemeyen kimseleri mülteci olarak adlandırmaktadır (Adıgüzel, 2019: 5). Çeşitli zorunlu nedenlerden dolayı göç eden mülteciler birer göçmen olarak tanımlanmaktadır. Bu durum genellikle siyasi bir otorite tarafından kaynaklanmaktadır. Stratejik bir durumdan (ekonomik, siyasi vb. şartlar) kişiler ya da topluluklar zorunlu olarak otorite tarafından göç ettirilebilmektedir. Ancak her göçmen mülteci statüsünü taşımaz. Mülteci zorunlu hallerden başka bir ülkeye sığınması kabul olmuş kimse olarak tanımlanmaktadır.

1.2.3. Sığınmacı Kavramı

Hem sığınmacılar hem de mülteciler daha iyi bir yaşam için çeşitli zorluklardan kaçıp, (siyasi, savaş, doğal afet vb.) ülkelerini bırakarak başka ülkelere sığınma ve yerleşme amaçlı talep de bulunmuş göçmen kimseler olarak ifade edilmektedir (Bartram vd., 2017: 229).

Ülkesinde yaşama elverişli bir ortam olmayan şiddet gören, korunamayacağını düşünen canına kastedilen bir durum olması ile başka bir ülkeye korunma talebinde bulunun kişiye sığınmacı denilmektedir (Doğan 'dan akt. Tamer, 2020: 2810). Sığınmacı henüz mülteci olarak sayılmayan korunma talebi alınmış kişi olarak geçer.² IOM'a göre de sığınmacı kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (IOM, 2013:74).

²<https://www.unhcr.org/tr/siginmacilar> (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

Korunma iltica talebi onaylanan sığınmacı kişiler mülteci olarak anılmaya başlarlar. Talepleri reddedilenler ise başarısız sığınmacı olarak ifade edilebilir ve yasa dışı bir göç halini almış olur.

1.2.4. İltica Kavramı

İltica, siyasi, savaş vb. hayati tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda bireyin ülkesinden daha güvenilir bir ülkeye sığınma talebinde bulunması olarak açıklanmaktadır (Özcan 2020: 2810,2811). TDK'ye (Türk Dil Kurumu) göre iltica etme durumu sığınma talebinde bulunma olarak tanımlanmaktadır.³ Menekşe ise iltica kavramını şu şekilde açıklamaktadır: iltica, zorunlu haller sebebiyle (ekonomik sorunlar, savaşlar, ölüm korkusu vb.), yaşamını sürdürdüğü ülkesinden başka bir ülkeye kaçmak durumunda kalan insanların, gittikleri ülkeden sığınma talep etmesidir. İnsanların kendi ülkesinde alamadığı korunma hakkını başka bir ülkeden talep etmesi ile başlayan bir göç halidir (2018: 68).

Bireyin mülteci konumuna gelebilmesi için yaptığı iltica başvurusunun başvuru ülkesi tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Sığınmacı statüsü; iltica etmiş (sığınma talebinde bulunmuş) ancak mülteci konumuna ve haklarına sahip olamamış, talebi sonuçlanmamış bir durumu ifade etmektedir. Eğer yapılan başvuru kabul görmez ise birey mülteci statüsünde yer alamaz, birey yasa dışı göçmen konumuna düşer ve sınır dışı edilme durumu ortaya çıkar.

1.2.5. Mübadele Kavramı

Mübadele, politik, ekonomik vb. nedenlerden dolayı iki ülkenin arasında gerçekleşen zorunlu göç hareketi olarak açıklanmaktadır.

Değiş-tokuş olarak adlandırabileceğimiz mübadele kavramında mübadil başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş anlamına gelmektedir. Siyasi durumlar ve özellikle savaş sonrasında gerçekleşen göç hareketleri sonucu mübadele kavramı ortaya çıkmaktadır (Çetin, 2010: 149). Tuncay Ercan Sepetçioğlu'na göre mübadele kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

İki ya da daha çok devlet arasında imzalanan bir protokol vasıtasıyla, hukuksal boyutu, coğrafyası, zaman aralığı, göç yolları ve araçları, taşınmazların durumu gibi meselelerin belirli esaslara oturtulmuş şekilde uygulandığı ve bunların (nüfusları değiş-tokuş edecek devletlerden oluşan) karma ve/veya uluslararası bir komisyon aracılığıyla yürütüldüğü ve/veya denetlendiği; göç ettirilecek nüfusun ırk, din, dil gibi bir takım niteliklerinin ve göç edilen yer(ler) ile iskân birimlerinin daha evvel tespit edildiği; hatta göçmenlerin iâşe, sağlık gibi ihtiyaçları için özel birimlerin kurulduğu, sistematik ve kurallar çerçevesinde hayata geçirilen zorunlu nüfus hareketine mübadele denir (2014: 52, 53).

³ <https://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.01.2021).

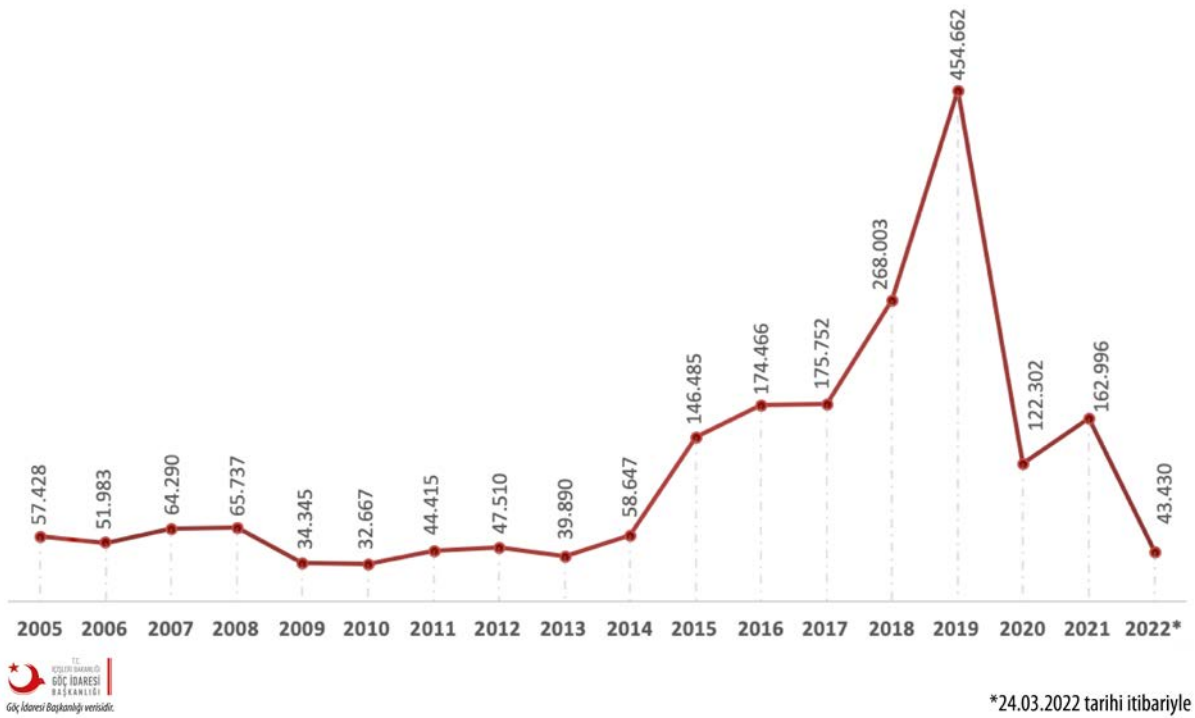
Sepetçioğlu'nun yukarıdaki tanımlaması ile mübadele otoriteler tarafından kabul görülen bir kavramdır. Kurallar çerçevesinde kişilerin, topluluğun bir yerden bir yere göçü devlet eliyle ve tüm aşamaları sağlıktan, mülklerine kadar her anlamda bir bütün olarak zorunlu bir göç hareketini ifade etmektedir. Mübadele kavramı bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Sepetçioğlu'na göre; mübadele kavramı günümüzde sıkça irdelenmeye, konuşulmaya başlayan bir konu olarak mübadele kavramı birçok farklı disiplinde çeşitli yönleriyle araştırılmakta ve tartışılmaktadır (2014:52,53). Bu araştırmada mübadelenin; sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik sosyolojik temelde birçok alanın verileri irdelenerek mübadelenin 2000 sonrası Türk sinemasında işleyiş biçimi analiz edilecektir.

1.2.6.Göç Kavramları ve Türkiye

Türkiye coğrafi konumu bağlamında uzun yıllar boyunca komşu ülkelerden Avrupa'daki ülkelere geçiş için transit bir ülke konumunda olmuştur ancak 1980'li yılların sonu itibariyle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki siyasi ve ekonomik değişim gibi, komşu ülkelerde yaşanan iç savaşlar siyasi sorunlar nedeniyle Türkiye göçmenler için hedef ülke konumuna gelmiştir. Özellikle Suriye'de 2011 yılında başlayan savaş nedeniyle Türkiye dünya üzerinde yüksek göç alan ülkeler arasına girmiştir (Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017: 56).

Grafik 1.1. Türkiye’de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenler.⁴

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

Grafik 1.1. incelendiğinde Türkiye’ye çeşitli yollarla giriş yapan göçmenlerin kişi sayıları verilmektedir. Grafikte özellikle 2018 ve 2020 yılları arasında sayıca yüksek göçmen girişi yapıldığı görülmektedir. Her yıl bir önceki yıla göre artış ve azalış yaşandığı ancak genelde sayıca yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Mülteci kavramına ilişkin Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilerin hukuki durumuna ilişkin belgeyi 29 Ağustos 1961 tarihinde kabul etmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nde şöyle açıklanmaktadır:

Türkiye ‘1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ni (1951 Cenevre Sözleşmesi) 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylayarak kabul etmiş ve içerisinde bulunduğu bölgeyi göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak yalnızca Avrupa’dan Türkiye’ye gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini 359 sayılı Kanunla belirtmiştir (2017: 69).

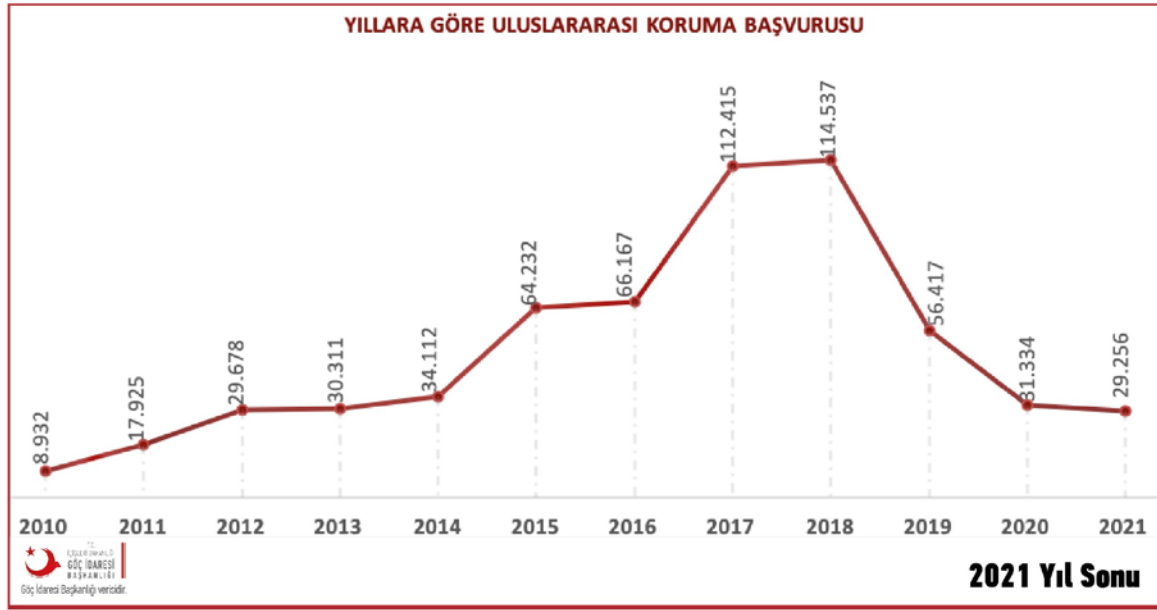
Ayrıca ülkemize Avrupa ülkelerinden gelenler mülteci statüsünde kabul edilmektedir. Avrupa’dan gelmeyenler ise şartlı mülteci olarak görülmektedir ve onlara geçici olarak ikamet

⁴ <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

izni verilmektedir. Ancak isimleri farklı olsa da aslında fiilen bir ayrım gözükmemektedir (Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı, 2017: 69).

Türkiye gerek çevre ülkelerden gerek uzak ülkelere zorunlu sebeplerden ülkemize sığınmış sayıca fazla mülteciye ev sahipliği yapmıştır.

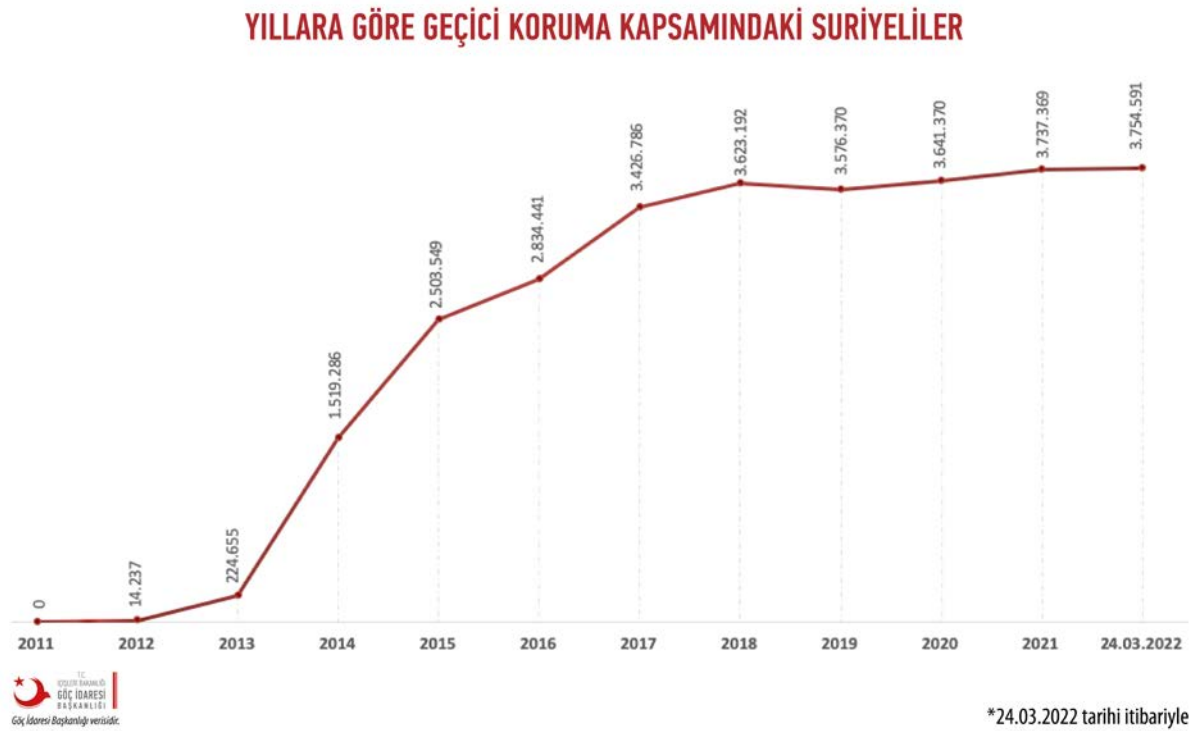
Grafik 1.2. Yıllara Göre Toplam Uluslararası Koruma Başvuru Sayısı.⁵

Grafik 1.2.'de Türkiye'ye korunma (mülteci olabilmek) için başvuranların yıllara göre sayıları verilmiştir. Görüldüğü üzere 2010 yılından 2019 yılına kadar kişi sayısında devamlı artış yaşanmıştır. 2018 yılı sonrası devamlı bir düşüş görülmüştür.

⁵ <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

Grafik 1.3. Geçici Koruma Altına Alınan Suriye Uyruklu Yabancılar Ait Biyometrik Kayıtlar.⁶

Savaşlar ve ülke içi siyasal, ekonomik karışıklıklar zorunlu bir neden ile kişileri göç etme durumunda bırakmıştır. Grafik 1.3.'te Türkiye'ye sığınan Suriye'li göçmen sayısının her geçen yıl arttığı görülmüştür. Bu sayı 2018 yılına kadar devamlı artış göstermiştir. 2022 yılına kadar gelen süreçte geçici koruma altına alınan Suriye uyruklu göçmen sayısı yaklaşık dört milyona ulaşmıştır.

Türkiye'de iç ve dış göçlerin yaşanmasının yanı sıra zorunlu göçlerde gerçekleşmiştir. Zorunlu bir göç olarak ifade edilen Türk-Yunan mübadelesi, 1923 Lozan Barış Anlaşması maddeleri gereğince Türk ve Yunanlıların doğdukları yerden kendi ülke topraklarına doğru yapılan bir göç hareketi olarak tanımlanmıştır. Ancak Türk tarihinde Osmanlı Devleti'nin İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgaristan ile 29 Eylül 1913 tarihinde imzaladığı İstanbul Anlaşması'nda ilk defa mübadele kelimesine yer verilmiştir. Müslüman halk ve Bulgarlar arasında isteğe bağlı bir değişimden bahsedilmiştir (Sepetçioğlu, 2014: 53). Araştırma'nın ikinci bölümünde mübadele kavramını Türk tarihi açısından değerlendirilip Türk-Yunan mübadelesine geçiş yapılacaktır.

1.3.Göçün Nedenleri

Birçok farklı tanıma sahip göç kavramı, yeni yaşam alanlarına gitmek olarak da ifade edilmektedir. Göç, toplumun her kesiminde yaşanabilecek bir hareketliliklerdir. Göçün nedenleri

⁶ <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

göç edenleri ve göç edilen toplumu sosyolojik, ekonomik, siyasi, kültürel vb. birçok alanda etkilemektedir. Göçün gerçekleşmesinde ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyolojik sebepler haricinde pek çok farklı sebep vardır. Bu da göçün çok yönlü bir kavram olduğunu göstermektedir. Emine Uçar İlbuğa'ya göre "insan hareketliliği ile, tek boyutlu ve tek bir yöne dönüşü olan yolculuklar düşünülmemelidir. Göçmenler vasıflı veya vasıflı olmayan iş gücü göçü turistler, mülteciler, sürgünler, emekliler ve iklim koşullarına bağlı nedenlerle, farklı koşullarda ve farklı nedenlerle bu akışın içinde yer alanlar olarak çok çeşitlilik gösterir" (2010: 168). Göç hareketine sebebiyet veren etkenlerin geçmiş çağlardan günümüze değin benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. İnsanlık tarihinde toplumlar ya da bireyler geçmişten günümüze birçok nedenden doğup büyüdükleri yerden başka bir yere daha iyi bir hayat sürme umuduyla göç etmiştir. Beşeri (savaş, ekonomik, siyasi vb.) ve doğal (yangın, sel, deprem vb.) nedenler bireylerin ya da toplumun yaşadıkları yeri bırakıp gitmelerine sebep olmuştur. Medeniyetler, toplumlar, kavimler sebepsiz olarak göç hareketinde bulunmamışlardır. Coğrafi olarak çok büyük alanlarda yaşamış Türkler geçmişte birçok göç hareketinin içinde bulunmuş ve göçlerin hepsi bir sebep sonuç ilişkisi içinde olmuştur. Kıtliklar, ekilebilir toprakların verimsizliği, açlık ve susuzluk sorunları, siyasi ve savaş gibi birçok etken Türk toplumunu daha iyi bir yaşam için göçe mecbur kılmıştır (Çapan ve Güvenç, 2017: 632, 633).

Doğal (deprem, sel vb.), siyasi, sosyolojik ve ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşen tarihte birçok göç vardır. Örneğin dünyanın en büyük göçü sayılan Kavimler göçü siyasi-sosyolojik, ekonomik nedenlerle gerçekleşmiştir. Çin Devleti'nin saldırı ve şiddetinden kaçmak isteyen Hun topluluğu Karadeniz bölgesine göç etmiş ve bölge de yaşayan Cermen Kavimleri M.S 4. yy.'da gerçekleşmiş olan Kavimler göçünü başlatmıştır (Kınık, 2010: 37).

Öncelikle Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda gelişen teknoloji ve makineleşme sanayi devrimini doğurdu. Başta İngiltere'de doğan ve sonrasında Avrupa Kıtası, Kuzey Amerika Kıtasına uzanan bir gelişme olmuştur (Tokgöz, 2018: 10). Sanayi Devrimi'nin hız kazanması göç etme olgusunu hızlandırdı. Sanayi Devrimi bir diğer adıyla Endüstri Devrimi ile göçe sebep olan ekonomik siyasi ve sosyal sebepler hız kazandı. Dolayısıyla bu dönemde insanlar gelişen teknolojinin sunduğu imkanlardan yararlanabilmek ve daha iyi bir yaşam için gelişmiş bölgelere, kentlere, kıtalara göç ettiler.

1.3.1.Doğal Nedenler

Deprem, iklim koşulları, sel, heyelan, kuraklık-çölleşme ve volkanik hareketlilik gibi doğa olayları bireylerin veya toplumların göç etmelerine neden olmuştur. Doğa olaylarından

zarar gören yerleşim yerleri, bireylerin bulundukları yeri terk etmelerine sebebiyet vermiştir. Değişen iklim şartları, verimsiz topraklar, artan nüfus insanlarda daha verimli alanlara göç etme isteği oluşturmuştur.

Örneğin; iklim koşullarının elverişsizliği sebebiyle IV. ve V. yy.'da Hun ve Moğol halkı daha iyi bir bölgeye göç etmeye mecbur kalmışlardır. Diğer bir örnek ise 1994 yılında Kırgızistan'da gerçekleşen heyelan sonucu yaşanan göç hareketidir. Günümüzün önemli sorunlarından biri olan küresel ısınma, iklimleri oldukça olumsuz yönde etkilemektedir. Bölge de fazla yağış gerçekleşmesi veya aşırı sıcaklık ile kuraklığın oluşması yöre halkını yaşadıkları alandan başka bölgelere göç etmesine sebebiyet vermektedir (Günay vd., 2017: 41, 42).

1.3.2.Sosyo-Kültürel Nedenler

Eğitim, sağlık hizmetleri ve dini sebepler göçün oluşumunda önemli etkindir. Kırsal şartlara mağruz kalan bireyler, aileleri için daha iyi yaşam koşulları arayışına girmektedirler. Bireylerin, bulundukları yerleşim yerinde eğitim şartlarının yetersizliği, sağlık hizmetinin verimsizliği, salgın hastalıkların yaşanması ailenin başka bir yere göç etmesine neden oluşturan faktörlerdir. Genelde sosyo-kültürel sebepler köyden kente göçün en önemli sebeplerini oluşturmaktadır. Artan nüfus ve düşük sosyal refah seviyesi, alınamayan, ulaşılamayan sosyal yardımlar bireyler için göçü zorunlu kılmaktadır. Ayrıca bulunulan bölgede kişiler arası anlaşmazlıklar, düşmanlıklar, kan davaları ve miras kavgaları göçün sosyo-kültürel nedenleri arasında sayılabilir.

Dünya üzerindeki göçler ülke içerisinde gerçekleşebileceği gibi uluslararası düzeyde de olabilir. Bölgede yaşayan kişilerin düşük ücret ile çalışmaları ve hayat standartlarının son derece düşük olması bulundukları bölgeden uzaklaşmalarına, göç etmelerine yol açacaktır. Yaşadığı ülkede politik gergin süreçler, siyasi problemler, çatışma ortamı gibi hayatı olumsuz etkileyecek etkenler yüzünden kişi ya da kişiler yer değiştirmek durumunda kalabilirler (Günay vd., 2017: 39).

1.3.3.Siyasi Nedenler

Göçün politik nedenleri olarak adlandırdığımız belirli olgular vardır. Bunlar savaşlar, işgaller, devrimler, darbeler ve mübadele gibi siyasi/politik durumlardır. Her bir durum göçü zorunlu kılmaya yetmektedir. Bireyler ya da topluluklar yaşadığı yerden yukarıdaki olası nedenlerden canını ve malını kurtarmak ve daha refah bir ortama gidebilme amacıyla başka bir yere göç eder. Bölgede yaşanan saldırılar, savaşlar bölgede yaşayan halkı başka bir yere hatta başka bir ülkeye sığınmaya, göç etmeye zorlar.

Tarihte yaşanan savaşlar sonrasında büyük topluluklar göç etmek zorunda kalmıştır. 1877-1878 yıllarında gerçekleşen 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı ve Ruslar arasında geçen savaşta Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. Balkan ve Kafkas topraklarının Osmanlı'dan kopması ile Anadolu'nun iç kısımlarına göç hareketi gerçekleşmiştir. Savaş ve politik etkenler göç dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonucunda imparatorluklar yıkılmış ve yeni kurulan ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması ile göç hareketleri gerçekleşmiştir. Bir başka örnek de içinde birden fazla ülkeyi ve halkı barındıran Yugoslavya'dır. Kendi içinde yaşanan savaş nedeniyle Yugoslavya dağılmış ve 3 milyon kişi göç etmeye mecbur olmuştur (Tamer, 2020: 2812).

Ayrıca ülkeler, nüfuslarını belirli antlaşmalar ile yer değiştirebilir, bu durum ise mübadele olarak tanımlanır. Karşılıklı gerçekleşen bu hareket siyasi nedenlere bağlı zorunlu bir göçtür. Türkiye'de en bilinen örneği; Kurtuluş Savaşı bitimi sonrasında gerçekleşen anlaşmalar ile Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen mübadeledir. Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türk nüfusu yer değiştirmiştir. Böylelikle zorunlu siyasi bir göç yaşanmıştır.

1.3.4. Ekonomik Nedenler

İnsanların, ekonomik gelişmenin yavaş, istihdam ve gelir dağılımının sorunlu olduğu bölgelerden olanakların yüksek olduğu bölgelere göç etme eğilimi vardır. İşsizlik ve yüksek kazanç elde etme arzusu özellikle kırsal kesimi kente doğru göçe zorunlu kılmıştır. Kırsal kesimde yaygınlaşan makineleşme ile insan gücü gereksinimi azalmıştır. Bu da istihdam sorunları ortaya çıkarmıştır. Köyünde iş bulamayan bireyler, kentte iş arayışına koyulmuşlardır.

Ekonomik nedenlerle göçler sadece köyden kete göç şeklinde kalmayıp ülke sınırları dışına çıkmıştır. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa, sanayisine önem vermiştir. Özellikle de savaştan yenik çıkan Almanya sanayi gelişimine önem vermiştir. Ancak yeterli iş gücü sağlayamadığı için diğer ülkelerden çalışacak iş gücü talep etmiştir. Bu önemli etken ile Türkiye'de göçler kent ile sınırlı kalmayıp ülke dışına Avrupa'ya iş gücü göçleri ile devam etmiştir. Almanya, Hollanda ve Fransa gibi sanayi alanında gelişmeye devam eden ülkelere Türkiye'den iş gücü göçleri yaşanmıştır. İşgücü göçleri kısa vadeli mevsimsel ya da uzun vadeli kalıcı olarak gerçekleşebilir. Yusuf Adıgüzel, İkinci Dünya Savaşı sonrası göçe ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

1950'lerden itibaren İkinci Dünya Savaşı ile yıkılan Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, ABD ve petrol zengini Arap ülkeleri ihtiyaç duydukları iş gücünü karşılayabilmek için gelişmekte olan ülkelere veya üçüncü dünya ülkelerinden işçi ithal etmeye başlamışlardır. Eski sömürge ülkelerinden ve Türkiye gibi

gelişmekte olan ülkelerden yapılan göçler önce ‘misafir işçi’ (guestworker/gastarbeiter) olarak başlamış, ancak zamanla kalıcılığa dönüşmüştür. Misafir işçi olarak gelen milyonlarca insan ve aileleri halen Batı ülkelerinde göçmen olarak yaşamaktadır (2019: 104).

Dolayısıyla teknolojik gelişmeler hem ekonomiyi hem de göç dalgalanmasını büyük ölçüde etkilemiştir.

1.4.Göç Çeşitleri

Göç kavramı birden fazla tanımlamalar ile ifade edildiği gibi göç türleri/çeşitleri için de birden fazla sınıflandırma yapılmıştır. Ülke içinde kırsal kesimden kente, kentten kente, kentten kırsala ve ayrıca kentten ya da kırsaldan ülke dışına belirli nedenler ile göçler yaşanmıştır. Ekonomik, siyasi, doğal afetler, sosyal ve kültürel sebepler ile bireyler ya da toplumlar göç etme eğilimine girmişlerdir. Bu nedenler içinde savaşlar, işgaller, eğitim ve sağlık problemleri, işsizlik, gelişmişlik vb. birçok alt konu nedenlere dahil olmuştur. Bu nedenler ile göç birçok sınıflandırmaya ayrılmıştır. Bireyler ya da topluluklar öncelikle gönüllü veya zorunlu sebeplerden dolayı harekete geçmişlerdir.

Gerçekleşen göçlerin her birinin bir veya birden fazla nedeni vardır. Nedenlerine göre bakılacak olursa iç ve dış göçler olarak iki bölüme ayrılır. Ardından bu bölümlerde oluşlarına göre ayrılmaktadır (Tamer,2020:2813). Genel anlamda üç ana başlık altında altı çeşit bir sınıflandırma yapılabilir bunlar; oluşum nedenine göre gönüllü göç ve zorunlu göç, mesafeye göre iç göç ve dış göç süresine göre mevsimlik ve sürekli göçtür.

Tablo 1.1. Göç Çeşitleri. Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturuldu.

OLUŞUMUNA GÖRE	GÖNÜLLÜ GÖÇ	ZORUNLU GÖÇ
MESAFEYE GÖRE	İÇ GÖÇ	DIŞ GÖÇ
SÜRESİNE GÖRE	MEVSİMLİK	SÜREKLİ

1.4.1.Gönüllü Göç

Gönüllü göç, bölgede yaşanan insanların kendi hür iradesi ile yaşadıkları yerden başka bir yere belirli bir nedenden dolayı yer değiştirmesidir. Kırsal kesimde yaşayan birey iş olanaklarının kısıtlılığından kente hatta ülke dışına gönüllü olarak göç edebilir. Gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerde daha çok görülen göçler, sanayi ve teknolojinin gelişmesi ile ülke dışına çıkmıştır. Zeynep Aksoy gönüllü göçü şu şekilde değerlendirmektedir:

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeniden ayağa kalkmaya çalışan Avrupa ülkeleri, iş gücü gereksinimini karşılamak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göç kabul etmeye başlamıştır. Bu ülkelerin başında gelen Almanya, 1954 yılından 1970’lere kadar Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelere

insan gücü alımı gerçekleştirmiştir. Ekonomik etkenlerle oluşan bu göç ilişkisini daha çok insanların arzularına bağlı olarak geliştiği için gönüllülük çerçevesinde değerlendirmek mümkündür (2012: 293,294)

Gönüllülük esasına dayalı göçlerde bireyler kendi iradesi ile hareket ederler. Bireyin, bulunduğu bölge dışında yaşayan eşinin, dostunun, akrabasının referansı ile göç etme isteği oluşabilir ve gönüllü olarak göç eder. Yaşayacakları ve çalışmak istedikleri yerleri özgürce seçerler. Göç etmelerinin nedenleri vardır ancak otoriter zorunluluk yoktur. Gönüllü göçlerde çekicilik önemli etkindir. İnsanları göçe teşvik eden çekici faktörler vardır. Göç edilen yerin eğitim, sağlık ve ekonomik koşullarının düzeyi yüksek olması bireyleri göçe çeken faktörlerdendir.

1.4.2.Zorunlu Göç

Bireylerin rızası olmadan gerçekleşen olaylar sonucunda mecburi olarak yapılan göçlere zorunlu göçler denir (Koçak ve Terzi, 2012: 171). Tarih boyunca insanlar sebepleri, koşulları ne olursa olsun hep daha rahat bir yaşam sürme isteği içinde olmuşlardır. İlk çağlarda yeme, içme ve barınma en büyük refahlık göstergesi olarak görülmüştür. İlkel insanlar bu refahlıktan yoksun kaldığında bulunduğu ortamı zorunlu bir şekilde terk etmiş, göçmüştür.

Süleyman Ekici ve Gökhan Tuncel zorunlu göçlerin belirleyici unsurundan şu şekilde bahsetmektedirler:

Daha iyi bir yaşama kavuşma arzusundan dolayı, insanın bulunduğu mekânı terk etmesine karşılık gelen iradi göçte ekonomik olanın belirleyiciliği söz konusu iken, insanın öncelikli olarak sığınacak bir yer arayışı içerisinde olduğu zorunlu göçlerde ise çoğu zaman siyaset daha bir belirleyici unsur olmaktadır (2016: 14).

İnsanlar, topluluklar belirli nedenlerden göç eder. Başlıca göç nedenleri; doğal, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenler ile göç ederler. Göç genellikle bir zorunluluk taşır. Zorunlu göçü, doğal (deprem, sel vb.) nedenler ile zorunlu olarak göç eden insanlar ve beşeri (siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel) sayılacak nedenler ile zorunlu olarak göç eden insanlar olarak iki kategoride inceleyebiliriz.

Deprem, sel, heyelan, kuraklık-çölleşme, tsunami, volkanik hareketlilikler dünyamızın neredeyse her yerinde görülen doğa olaylarıdır. Geçmişten günümüze süre gelen bu doğa olayları yüzünden binlerce hatta yüz binlerce insan daha güvenli bölgelere zorunlu olarak göç etmişlerdir. Değişen iklim koşulları, aşırı sıcaklar, aşırı soğuklar insanları uygun iklim

koşullarının bulunduğu bölgelere göçe zorlamaktadır. Olumsuz iklim koşullarının toprakları verimsizleştirmesi ile gıdanın artan nüfusa yetmemesi de göçe zorunlu kılar.

Doğal afetlerin yanı sıra insanları göçe zorlayacak beşerî faktörler de vardır. Siyasi yönetim, ekonomi, kültürel ve sosyal yapı beşerî faktörlerde genel kavramlardır. Savaşlar, işgaller, devrimler, istilalar, darbeler, mübadeleler, işsizlik, istihdam, ticaret, eğitim, sağlık, din, miras anlaşmazlıkları, kan davaları vb. insanların göç etmesini zorunlu hale getirecek konulardır.

Tarihten örnek olarak; dördüncü ve sekizinci yüzyıllara değin devam eden Kavimler Göçü sonucunda Orta Asya'dan Batı'ya, Avrupa'ya kalabalık bir insan göçü yaşanmıştır. Göçün sebeplerine bakıldığında beşerî faktörlerin ve doğal faktörlerinde etkili olduğu bilinmektedir. Orta Asya'da yaşayan Hunlar, Çin ile egemenlik savaşı içine girmiştir. Çin, egemenliğini sağlamak için Hunlara saldırmıştır. Hunlar, Çin baskısından ve doğal afetler (kuraklık verimsiz topraklar) yüzünden zorunlu olarak Batı'ya göçe yönelmiştir (Kınık, 2010:37). Tarihte yaşanan beşerî faktörlerden siyasi ekonomik ve savaşlar yüzünden insanlar, topluluklar göç etmek zorunda kalmıştır. Kioutsouk zorunlu göçü “savaş tehlikesi, otoriter rejimlerin muhaliflerine olan tehditleri, can güvenliğinin olmaması insanları zorunlu göçe iten etmenlerin başında gelmektedir” (Yalçın'dan akt, Kioutsouk, 2013:18) şeklinde ifade etmektedir.

Günümüzde savaşlar ve iç savaşlar yüzünden kendi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan hatta ülkelerini terk ederek mülteci durumuna düşen insanlar, toplumlar vardır. Örneğin 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli, Türkiye başta olmak üzere farklı ülkelere zorunlu göç etmiştir.

Siyasi otoriteler tarafından da kişiler ya da toplumlar ülkenin stratejik (nüfus politikası, ülke ekonomisi vb.) sebeplerinden zorunlu olarak göç ettirilebilmektedirler. Zorunlu göçe örnek olarak mübadele göçü de dahildir. Mübadele örneği 1923 yılında başlayan Türkiye-Yunanistan arasındaki anlaşma ile Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türk nüfusu zorunlu olarak yer değiştirmiştir. Yücel Bozdağlıoğlu mübadele için “1923 yılında gerçekleştirilen Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi hem mübadiller hem de mübadeleyi gerçekleştiren ülkeler açısından önemli çok önemli sonuçlar doğurmuştu” (2014:9) ifade etmiştir. İnsanlar zorunlu olarak kendi iradeleri dışında nedenler yüzünden yer değiştirme hareketinde bulunmuşlardır.

1.4.3. Mevsimlik Göç

Göç hareketi insanların çeşitli nedenlerine göre şekillenebilir. İnsanların bazıları gittikleri yerde kalıcı olarak yer değiştirme hareketinde bulunabilmekteyken, kimileri de kısa

vadeli dönemsel, yıl içerisinde birden fazla yere göç edebilmektedir. Bu göç hareketine mevsimlik göç denilir (Sağlam, 2006: 34). Örneğin; Türk tarihinde mevsimlik göçün önemli bir yeri vardır. Türkler Asya ve Anadolu'da hüküm sürdüğü zamanlarda yaz ve kış aylarında mevsim koşulları itibariyle dönemsel olarak göç etmişlerdir. Mevsimlik göç dünyada ve Türkiye'de görülen daha çok turizm ve tarım odaklı dönemsel gerçekleşen geçici göçlerdir. Turizm ve tarım işçileri mevsime göre bulundukları yeri iş faaliyetlerinden kaynaklı göç edebilirler. Örneğin; Adana bölgesinde yaz dönemi pamuk toplamak için ülkenin birçok yerinden işçiler bölgeye gelir. Yaz mevsimi ve hasat bitimi ile işçiler tekrardan göç ederler. Turizm şehri Antalya'da da benzer durum göze çarpar. Tatil sezonunun açılması ile oteller iş gücü gereksinimini gerek şehir içinden gerekse şehir dışından gelen geçici işçiler ile sağlar.

1.4.4. Sürekli Göç

Şu anki konumundan başka bir konuma uzun süreli ve geri dönmek üzere yapılan göçlere sürekli göç denir. İnsanların yüksek refah seviyelerinde yaşama istekleri tüm göç çeşitlerinde etkilidir. Kendi rızası ile olabileceği gibi mecburi durumların sonucunda da sürekli göçler yaşanabilmektedir. Ekonomik, politik süreçler, doğal afetler, savaş vb. durumlar mecburi göçe neden olur (Koçak ve Terzi, 2012: 170,171). İnsanların yaşadıkları yeri ekonomik, sosyolojik, kültürel, siyasi ya da doğal nedenler yüzünden başka bir yere zorunlu ya da gönüllü olarak devamlı göç etme durumunun olmasına sürekli göç denir. Bir bakıma sürekli göç; insanların istedikleri hayat şartlarını karşılayan yerlere sürekli göç etme ve geniş bir zaman diliminde kalma eğilimi içinde olmasıdır.

1.4.5. İç Göç

İç göçler kırdan kente, kentten kıra, kırdan kıra ve kentten kente göçler olarak yaşanabilir. Ayrıca geçici veya sürekli kalıcı olarak da gerçekleşebilir.

Ülke içinde gerçekleşen sürekli ya da mevsimsel olarak insanların yaşadıkları yerden başka bir yere hareketine iç göç denir (Sağlam, 2006: 34). İç göç ülke içindeki toplam nüfusun değişmesine neden olmaz ancak göç edilen bölgenin nüfusunda değişiklik gösterir.

Göçlerde yer ve uzaklık kavramları önemlidir. İç göçleri uzaklık olarak daha kısa mesafeli göçler olarak düşünebiliriz. Ancak bir durum vardır. Bireylerin bulundukları il sınırları içerisinde yer değiştirmeleri göç olarak değerlendirip, değerlendirilmeyeceği hususu bir kriter olabilir. Sonuç olarak iç göçlerde yer değiştirme hareketinde iki yer arasındaki uzaklık önemlidir ancak aynı il sınırları içinde gerçekleşen yer değiştirme hareketi gerçekten göç denilebilmesi için iki yer arasında sosyo-ekonomik bir değişim gerçekleşmiş olmalıdır. Bulunan ve gidilen yerlerin sosyo-ekonomik altyapısının ne durumda olduğu göç için önem

arz eder. Bir değişim sonunda yer değiştirme hareketi kültürel bir göç sayılabilir (Sağlam, 2006:34).

Ülke içinde gelişmiş bölgeler, şehirler gelişmemiş yerlerden göç alır. Daha çok kırsal kesimden kente bir yolculuk görölür. Gelişmiş, iş olanaklarının yüksek olduğu yerler göç alır. Eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel hayat şartlarının yüksek ve kaliteli olduğu yerler insanlar tarafından çekici görölür ve o bölgelere göç edilir. İ göçler gönölölü olabileceği gibi zorunlu olarak da gerçekleşebilir. Ekonomik nedenlerden işsizlik problemi zorunlu bir etken olarak i göçe neden olabilir.

1.4.6. Dış Göç

İ göçlerden farklı olarak ölke içerisinde değil de ölke dışına yönelik yapılan göçlere dış göçler denir. Kısaca yaşanılan ölkenin dışında bir ölkeye göç etmektir. Bu tarz göçler mecburi ya da kişilerin rızası ile daha refah bir yaşam için yapılabilir. Ayrıca teknolojiadaki gelişmeler göçlerin yaşanmasında artış sağlamaktadır. Teknolojiye bağlı olarak ulaşım ve iletişim ağlarının gelişmesi göç hareketliliğini kolaylaştırmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 172). Göç kavramının en temelinde yer alan zorunlu ve gönölölü göçe sebebiyet veren nedenler (politik, afetler, iklim, savaşlar vb.) ile kişiler veya toplum yaşadıkları ölke içinden farklı bir ölkeye göç etmesine dış göç denilmektedir.

Ayrıca insanların kendi rızasıyla göç etmesinin en başlıca sebebi ekonomik şartlardır. İştediği işe sahip olamayanlar ya da daha refah bir hayat yaşamak için ölke dışında çalışmak isteyenler yurt dışına göç edebilmektedir. Buna işçi göçü ya da iş gücü göçü denir (Koçak ve Terzi, 2012: 174). Türkiye’den 1960 yıllarda başlayan ve Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ölkesine devletlerarası anlaşma ile çok sayıda iş gücü göçü gerçekleşmiştir. “Alman sanayisinin 1914’lerde hızlı bir şekilde tırmanışa geçmesinde iki milyona yaklaşan yabancı işçinin önemli rolölü olmuştur” (Keskin’den akt. şahin, 2001: 58).

Dış göçler içinde sayabileceğimiz beyin göçü olarak adlandırılan bir tür de vardır. Yüksel Koçak ve Elvan Terzi beyin göçünü şöyle ifade etmektedirler:

Beyin göçü, az gelişmiş olan ölkelerde daha çok görölümekte ve gelişmiş ölkelere doğru yapılmaktadır. Bazı beyin göçleri de gelişmiş ölkelere doğru olmaktadır. Bu tarz beyin göçlerinde ölkelerin kaybedeceği pek bir şey yoktur. Gelişmemiş ölkelere yapılan beyin göçleri ise o ölke için kayıp sayılmaktadır (2012: 173).

Beyin göçleri, gelişmekte olan ölkelere sanayisi, teknolojisi, hizmet sektörü vb. birçok alanda ilerlemiş ölkelere yapılan göçlerdir. Daha çok zeki ve bilgili kişiler eğitimlerini ve

araştırmalarını geliştirebilmek için bulundukları ülkelerden daha imkanı, elverişli ülkelere göç ederler. Ayrıca beyin göçleri iki gelişmiş ülke arasında da olabilmektedir. Gelişmekte ya da gelişmemiş ülkeler için zeki kişilerin beyin göçü yapmaları kişi için fayda sağlarken ülkelerinden ayrılmaları ülke gelişimi için olumsuz etkiler.

Tahmin edileceği gibi beyin göçlerinde gelişmiş ülkelerin arasında yaşanan göçlerde ülkeler büyük kayıplar yaşamazken, az gelişmiş ya da gelişme aşamasındaki ülkeler için bu göçler büyük bir kayıptır (Erkal, 1980: 75). Beyin göçleri Türkiye’de de görülen göçlerdendir. Ancak Türkiye’de teknolojik ve ekonomik gelişmişliğin artması ile daha önce Türkiye’den yurtdışına giden kişilerde ülkeye geri dönmeler gerçekleşmektedir. Genel anlamda dış göçleri ekonomik şartlar yüzünden gerçekleşmekte ve yurtdışına doğru göç hareketleri olarak görülmektedir.

1.4.7. Ulusötesi Göç

Mecburi ya da rızası ile yakın ya da uzak mesafeli, kişisel ya da toplu halde, düzenli veya düzensiz olarak bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan yer değiştirme hareketi uluslararası göç olarak adlandırılır (Uçar İlbuğa, 2011: 134). Uluslararası Göç Örgütü’nde (IOM) transnasyonalizm/transnasyonal (*ulusötesi göç*), “İnsanların jeopolitik sınırlar ötesinde sosyo-kültürel bağlantılar kurarak bu bağlantıları devam ettirdiği süreç” (2013: 89) olarak ifade edilmektedir. Ulusötesi göçmenleri göç edilen ülke ve yerleşilen ülke ile sınırlamak yetersiz kalacaktır. Göçmenlerin yerleşilen bölge ile sosyo-kültürel süreçleri transnasyonalizm için önem arz eder. Ulusötesi göçmenler ile ilgili araştırmalar daha çok Kuzey Amerika ile sınırlı kalmış fakat ilerleyen dönemlerde ulusaşırı olarak ifade edilen transnasyonel çerçeveden izlenim kazanmıştır. Ulusötesi göçmen tabiri iki veya daha fazla ülkeye gitme, sınırları aşma ve sosyo-kültürel etkileşim süreçlerini anlatmıştır (Uçar İlbuğa, 2014: 234).

Lee (1966), A Theory of Migration (*Bir Göç Teorisi*) adlı makalesi ile göç kuramları çalışmasında göçün emigration (*itici*) ve migration (*çekici*) yönlerinden bahsetmiştir. Barbara Luethi (2005), bu ve benzeri göç kuramlarında itici ve çekici faktörleri ulusötesi göçmen kavramı için aşılmasının ve göçmenlerin ülke sınırlarını aşan deneyim ve uygulamalarını dikkate alınmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Göçmenler birden fazla ülke ve topluluk ile etkileşime girebilmiştir. Bu etkileşim sonucu ulusötesi kavramı doğup gelişmeye devam etmiştir. Ulusötesi göçmen kavramı küresel çağımızın bir belirtisi olarak ifade edilmiştir. Transnasyonalizm (*ulusötesi göçmenler*) “çifte hayat/yaşam” sürdükleri düşünülmüştür. Öyle ki ulusötesi göçmenler genellikle en az iki dil konuşurlar, birden fazla ülkeye aitlik duygusu

hissederler ve iki veya daha fazla ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi durumlarını takip ederler (Luethi'den akt., Uçar İlbuğa, 2012: 135).

1.5.Göçün Sonuçları

Göç hareketi için sadece olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğunu söylemek yanlış olur. Göç, artı ve eksileri ile değerlendirilmelidir. Günümüzde de geçmişte de göç hareketinin toplumlarda sosyo-kültürel, maddi, manevi ve siyasi izler bıraktığı görülmektedir (Kane'den aktaran Yılmaz, 2014: 1692). Zira göç hareketi sadece maddi bir olgu olarak düşünülemez. Kişilerin sosyo-psikolojik, kültürel altyapısı, inanışı, fikirleri göç hareketi ile etkileşim ve değişim içerisindedir.

Göç hareketleri toplum üstünde ve coğrafi bölgede transformasyona neden olur. Göç yapılan yerlere göç edenler sadece kendi fiziki halini değil yaşadıkları yerin tüm sosyo-ekonomik, kültürel ve politik değerlerini de yanlarında getirirler. Öyle ki bu durum ile kişiler ya da toplumlar arasında kültürel bir çarpışma gerçekleşir. Göç edenler gidilen bölgenin halkı ile olumlu ya da olumsuz bir etkileşim yaşayabilirler. Çok kültürlü bir yapı oluşmasını sağlanabilir. Farklı görüşler zaman ve etkileşimle kültürel bir servet oluşturabilir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352).

Sürekli etkileşim içerisinde olan bireyler birbirleriyle konuşma, yardımlaşma ve hatta zaman zaman da savaş halinde olmuşlardır. Geçmişten günümüze toplumlar arası etkileşim her daim olmuş ve günümüzde teknolojik gelişim ile (ulaşım, internet, sosyal medya vb. araçların kullanımı) bu etkileşim üst seviyelere çıkmıştır. Gerek teknoloji, iletişim ve haberleşmenin gelişmesi gerekse de göç hareketlerinin yüksek oranda yaşanması bu etkileşimi zirveye çıkarmıştır.

Göç hareketleri, toplumlar arası etkileşimde çok büyük bir rol oynamıştır. Göç edenler yaşamları boyunca edindikleri hayat tecrübeleriyle birlikte göç etmişlerdir. Bireyler geldikleri bölgeden getirdikleri yepyeni kültürel normlar sayesinde toplumları yeniden şekillendirmişlerdir. Bireyler inanışlarını, bilgilerini, gelenek ve göreneklerini her şeyi ile bütünleşik bir yapıda göç etmişlerdir. (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352).

Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun göç sonuçlarını toplumun değişim ve dönüşümü üzerinde şöyle değerlendirmektedir:

Toplumsal değişim ve dönüşümün en önemli neden ve sonuçları arasında yer alan göç olgusu, küreselleşmenin yarattığı mobilizasyonun etkisi ile günümüz dünyasının en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Zira bir yandan hareket serbestisi bireysel olarak insanları daha iyi bir yaşam hayalinin peşine sürüklemekte ve kırsaldan kente, azgelişmiş ve/veya gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere

doğru kesintisiz bir göç hareketine yönlendirmekteyken; öte yandan da başta savaş ve çatışmalar dahil olmak üzere can güvenliği gerekçeli nüfus hareketleri de kitlesel göçlere neden olmaktadır. Şüphesiz ki bu göçlerin yeni yerleşim birimi açısından sosyo-mekânsal etkileri bulunmaktadır. Çünkü göçün etki ve sonuçlarına odaklanıldığında, sadece nüfus hareketi olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde genel olarak göçün en önemli sonuçlarından biri de toplumsal yapı üzerinde belirlemektedir (2016: 1347, 1348).

Sanayi Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan teknolojik gelişmeler, birçok Avrupa ülkesinde farklı iş kollarında iş gücüne ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Türkiye de Avrupa ülkelerine işçi veren ülkeler arasında yer almıştır. Bu durum her iki taraf içinde olumlu olumsuz noktalar oluşturmıştır. Özellikle Almanya'ya iş gücü göçü ile gidenler giderek orada kalıcı olmaya başlamışlardır. Aile birleşimi, evlilikler ve Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik koşullar nedeniyle de göç devamlılık arz etmiştir. İş gücü göçü ile giden göçmenler hem oradaki toplumun kültürünü etkilemişler hem de o toplumun kültüründen etkilenmişlerdir. “Anadil, kişinin onu besleyen kültürle en derin ve en güvenli bağlantısıdır” (Akhtar,1999, çev. 2018). Bu nedenle uzun yıllar göçün kalıcı olacağı düşünülmendiğinden ilk birinci kuşak göçmenlerin Almanca dilini öğrenmemeleri, aile birleşimi ile birlikte göçmenlerin orada kalıcı hale gelmeleri ve orada doğup büyüyen çocukların Almanca'yı okul öncesi eğitimden başlayarak sosyal ilişkilerine kadar ve tüm eğitim ortamlarında öğrenmeleri onların evde Türkçe dışarda Almanca konuşmaları ve dolayısıyla iki dillilikleri önemli olmuş, bu durum akademinin de ilgisini çekmiştir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinin bu alanda yapmış oldukları çok sayıda araştırmalar sonucunda iki dilli eğitim okul öncesi eğitim, ilkokulu da kapsayarak yaygınlaşmaya başlamış ve eğitimde iki dillilik yönünde çalışmalar ve projeler artmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi göç türler içerisinde, Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen 1923 yıllarında Lozan Barış Antlaşması maddeleri gereğiyle başlayan mübadele göçü de oldukça önemlidir. Her iki tarafın karşılıklı Türk ve Rumları zorunlu bir şekilde kendi ülkelerine göç ettirmek amaçlanmıştır. Göçlerin başlaması ile birçok sorunlarda ortaya çıkmıştır. Yücel Bozdağlıoğlu'na göre, “mübadiller açısından bakıldığında, pek çok insanın doğup büyüdüğü yerleri terk ederek yeni bir ülkeye taşınmaları psikolojik travmalara neden olmuştur (2014: 25). Tezimizin önemli bir kavramı olan mübadele göçü ile iki ülke ve yer değiştiren Türk ve Rum kesimleri ciddi sosyo-kültürel sorunlar yaşadığı aşıkardır.

Fahri Çoker'in kaleme aldığı “Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler” adlı kitapta bir anı şöyle geçmektedir:

Halkın alakasına gelince: Türk filosu 28 Kasım Cumartesi günü sabahı Faler limanına demirlediği andan ayrıldığı 3 Aralık Cuma gününe kadar altı gün çoğunluğu Türkiye’den mübadil olarak gelmiş bulunun Rumlar olmakla beraber binlerce Yunanlı Faler kıyılarından ayrılmamış, Türk subay, astsubay ve erlerini ağırlamakta adeta birbirleriyle yarış etmişlerdir. Özellikle, mübadil Rumların iskeleye yanaşan her Türk motoru ya da filikasından çıkan personele, geldikleri Türk şehir ve kasabalarının adlarını bağırarak söylemek suretiyle hemşeri aramaları ve bulduklarında tam anlamıyla bağırarak basmaları cidden görülecek bir manzara idi. Bu ilgi ve sevgi, her sınıf halk tarafından gidilen her yerde gözlenmiştir (Çoker, 1994: 137).

Çoker’in kitabından alınan anıya göre Rumların Türkiye’den hiç de ayrılmak istemedikleri ve yaşadıkları yerlere özlem duydukları net bir şekilde anlaşılmaktadır ki bu süreç her iki kesim için zorlu bir geçiş olmuştur.

Birçok araştırmacının incelemede bulunduğu mübadele kavramı için şu denilebilir ki; Rum ve Türk taraflarının göç ettikleri yeni yerde yaşamlarına devam etmeleri zorluk içinde ve alışma evresinin uzun olduğu görülmüştür. Hatta öyle ki Yunanistan’a giden Rumlar yeni yerlerine adapte olmada çok zorluk çekmişlerdir. Ayrıca sosyal ve kültürel anlamda yeni yerlerine bağlanamayan Rumlar Avrupa’ya ve Amerika’ya da göç etmeye eğiliminde olmuşlardır (Bozdağlıoğlu, 2014: 28).

Her göç türünde olduğu gibi ister gönüllü olsun ister zorunlu gerçekleşen bir göç olsun sonuçları bakımından toplumlar ya da kişiler arası kültürel bir etkileşimden söz etmek doğru olacaktır. Adapte süreçlerinin önem arz ettiği kesindir. Tezimiz için önemli bir kavram olan mübadele olgusu ikinci bölümünde detayları işlenecektir.

Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun bütün bu göçlerin sosyo-mekansal etkisi göç gerekçelerine göre şöyle değerlendirmekteler:

Bütün bu göçlerin sosyo-mekânsal etkisi, özellikle de toplumsal yapıya olan etkisi, göç gerekçelerine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Zira istemli olarak gerçekleşen göçlerde bireyler, geldikleri yeni yerleşim birimine entegrasyon ve bütünleşme konusunda daha kolay uyum sağlayabilmekteyken; istem dışı (zorunlu) göçlerde, yeni yerleşim birimine hazırlıksız ve birikimsiz gelmek zorunda kalan göçmenlerin sosyal uyumu ve bütünleşmesi çok daha zor olabilmektedir. Kuşkusuz ki, göçmenlerin veya geldikleri yerleşim biriminin etno-kültürel yapısı da, sözü edilen sosyal uyum ve bütünleşme açısından başat faktörlerden biridir. Bu süreçte karşılaşılan en önemli sorun alanları olarak da karşımıza barınma ve istihdam çıkmaktadır (2016: 1348).

1.6.Göç Kuramları

Özyakışır’ın da vurguladığı gibi, “göç olgusu gerek çeşitleri, gerek sebep ve sonuçları bağlamında, gerekse de gerçekleştiği bölgeye/ülkeye göre çok boyutlu bir nitelik arz ettiği

için, söz konusu olguyu tek bir kuram ile açıklamak mümkün değildir” (2013:44). Tüm bu durumlardan göç kavramını bir kuram ile incelemek yetersiz kalır. Dolayısıyla göç kavramını farklı yönleriyle ele alabilmek için birçok kuram ortaya çıkmıştır. Göç kuramları göçün oluşumunu, gelişimini ve sonucunu değerlendirip anlamamızı sağlamaktadır.

1.6.1.Ravenstein Göç Kuramları

Ravenstein göç kuramları çalışmalarına Dr. William Far’ın “göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmadığı” görüşünü kabul etmeyip yanlışlığını gösterebilmek için başlamıştır. İngiltere’de gerçekleşen 1881 nüfus sayımı ile elde edilen istatistik verilerini kullanarak göç kanunları ile ilgili 7 madde belirlemiştir. 1885 yılında yayınlanan *The Laws Of Migration (Göç Kanunları)* adlı makalesi ile Ravenstein, göç kavramı ile ilgili ilk bilimsel çalışmaları ortaya koymuştur (Yalçın, 2004: 22).

I. Göç ve uzaklık ilişkisi: Genel anlamda göçmenler yakın yerlere göç eğiliminde olurlar. Göç edilen yerde göç dalgaları oluşur. Bu göç dalgalarının yönü büyük endüstri ve ticaret alanlarına doğru olur. Bu göç dalgalanmasının büyüklüğünü ortaya koyabilmek için göç edilen bölgenin yerli nüfus miktarının bilinmesi gerekir.

II. Göç etkisi ile oluşan basamaklar: Ekonomik gelişmelerle büyüyen kent/şehir yakın yerlerden göç almaya başlar. Kırsal kesimde yaşayan insanlar daha refah bir hayat için bulundukları yerden en yakın gelişmiş kente göç ederler. Bu durum sonucunda kırsal kesimde nüfus azalması olur ve bu bölgelere daha uzak yerlerden göçmenler gelir yerleşir. Kısacası her bir göç hareketinde göç veren yerde yaşanan nüfus azalması iş gücü gereksinimi için başka bir yerden tamamlaması ile bir basamak oluşur. Kentin cazibesini fark edenler basamak basamak ilerleyerek kente yaklaşır ve göç ederler. Bu durum tüm bölgelere ve ülkeye yayılır her yerden hissedilmeye başlanır.

Ravenstein’in ikinci kanunu birinci kanunun devamı açıklayıcısı niteliğinde olduğu görülmektedir. Birinci kanunda bir göç dalgalanması var olmakta ancak göç dalgalanmasını etkisini ikinci kanunda açıkça görebiliyoruz. İkinci kanun ile göç dalgalanması ile oluşuna basamaklara değinilmiştir.

III. Göç yayılması ve yutulması süreci: Göçmenlerin tek amacı göç etmek değildir. Göçmenler kentte gelişen refah ortamından faydalanmak ve ekonomik pay almak isterler. Bu amaç ile göç ederler. Kentte gelişen sanayi ve yeni iş kollarında ihtiyaç duyulan iş gücü gelen göçmenler ile sağlanır. Göçmenler istedikleri işe ulaşırken, kentte bu göç sayesinde ihtiyacı olan iş gücüne kavuşmuş olacaktır. Göçün yayılması ile yutulması sürecinin benzer özellikler göstermesinde temel durum amaçlarının aynı olmasıdır.

IV. Devam eden göç hareketi: Göç alan yerler aynı zamanda göç veren de olabilir. Göç bir dalgalanma ile ilerleyebilir.

V. Uzun mesafeli doğrudan göç: Kısa mesafeli göçlerden farklı olarak göçmenler endüstri ve ticaret merkezlerine mesafe uzak olsa da doğrudan göç ederler. Basamaklı göç hareketi söz konusu değildir.

Ravenstein ilk beş göç kanununda iki durumdan söz etmektedir. Birinci durum göç hareketi endüstri ve ticaret merkezlerine doğru kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme şeklinde olur. İkinci durum ise göç hareketi endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudan, uzak mesafelerden, basamaksız olarak gerçekleşir (Adıgüzel, 2019: 27).

VI. Kentteki yerli nüfus: Kentte yaşayan insanlar kırsallarda yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler. Çünkü kentte sosyo-ekonomik durumlar, refah seviyesi yüksekliği ve iş gücüne duyulan ihtiyacın olması kent yerlilerinin göç etmesini engeller.

VII. Kadın ve Erkek arası göç farkı: Cinsiyet üzerinden bir genelleme yapılmaktadır. Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimindedirler. Daha çok göçmen konumuna düşerler. Ravenstein 1889'da yayınladığı makalesinde kadınların kısa mesafeli iç göçler halinde, erkeklerin ise uzun mesafeli dış göçler şeklinde olduğunu belirtir (Yalçın, 2004: 25).

1889 yılı Ravenstein makalesine göre ekonomik ve daha yüksek refah seviyesinde yaşama isteği siyasi baskılar, deprem sel vb. doğal etmenlerle kıyaslanamaz. Yüksek maaş ve refah bir yaşam göçmenlerin en büyük arzusudur. Diğer göç dalgalarıyla karşılaştırılmamalıdır (Yalçın, 2004: 26). Ravenstein göçün sürekliliğinden bahsetmiştir. Göç sürekli artarak devam eden bir süreç olacaktır (Yalçın, 2004: 26). Günümüzde de görüldüğü gibi göç dalgaları insanlık tarihi boyunca her bölgede gerçekleşmiştir. Küreselleşme ile teknoloji, ulaşım, ekonomi alanlarının gelişimi ulus içi ve uluslararası göçün artmasına neden olmuştur.

Ravenstein'in kanunları genel anlamda düşünüldüğünde dönemin İngiltere'sine göre değerlendirilmesi daha doğru olacaktır (Yalçın, 2004: 26). Göç kanunlarını okuyup yorumladığımızda daha çok yerel kaldığı anlaşılmaktadır. Kırdan kente bir göç dalgalanması olarak yorumlanıp iç göçleri açıklamada yararlı ancak uluslararası göçlerle ilgili veri vermemektedir. Ancak göç ile ilgili ilk çalışmalardan olması ve dönemin tarihine bakıldığında bu kanunların geçerliliği vardır (Yalçın, 2004: 26).

1.6.2.Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı iki ya da daha fazla ülkenin kendi aralarında gerçekleştirdiği ekonomik ve politik altyapılı bir göçmen değişimi olarak adlandırılır. Göçmen değişimi ile ülkeler arasında ilişkiler zinciri kurulur. Bu tarz ilişkiler, mesafe olarak birbirine yakın iki ülke arasında da olabilir hatta birbirine çok mesafeli ülkeler ya da bölgeler arasında da gerçekleşebilir. Örneğin; ABD ve Meksika ülkeleri birbirine sınır komşusudur. Aralarındaki göç ve göçmen ilişkisi birbirlerine yakın konumda gerçekleşmiştir. Fransa ve Batı Afrika ülkeleri aralarında fazlaca mesafeye sahip olsa da bu ilişkilerin kurulabildiği görülebilmektedir (Çağlayan, 2006: 82).

“Göç hareketi, göçü önceleyen bir ilişkiler temeline dayanır” (Adıgüzel, 2019: 34). Öyle ki göç alan ve veren ülkeler arasında göç konusundan öncede bir ilişki olduğu söz konusudur. İki ülke arasındaki ilişki politik, siyasi, ekonomik, kolonyal, kültürel olarak başlamış olabilir. İlişkilere sömürge, savaş veya işgal gibi durumları da dahil olabilir. Almanya, Hollanda ve Türkiye arasındaki göçler ise iş gücü gereksiniminden doğmuştur. Bu ülkeler Türkiye’den işçi göçü almıştır. Ancak Fransa-Cezayir, İngiltere-Hindistan göç ilişkileri genel olarak kolonyal dönem sömürge ilişkisine dayanmaktadır (Adıgüzel, 2019: 34).

Göç sistemleri kuramında makro ve mikro yapılar vardır. Makro yapılar kurumsal hukuki düzenlemeleri temsil ederken mikro yapılar göçmenlerin sosyo-kültürel, inanç ve davranışlarını temsil eder. Makro yapılar göç hareketinin idaresi ile ilgilenirken mikro yapılar sosyal ağlarla ilgilenir (Özyakışır, 2013: 63). Göç etme sürecinde yaşanan tüm aksaklıklar, olumlu olumsuz tüm yönlerin formel özellik gösteren bu ağlar ile bir sonraki göçmenler için önemli bir bilgi kaynağı haline dönüşür (Yaman, 2019:55). Çünkü makro yapılar göç sürecini kurumsal anlamda düzene sokarken mikro yapılar bir sonraki göçmen hareketinde göçmenler için bir bilgi ağı (sosyal ağ) oluşturur.

Kuramın önemli temsilcilerinden Faist göç sistemleri kuramı ile ilgili önemli düşüncesi dünya sistemleri kuramı ile ağ kuramı arasında bir geçiş kuramı olarak ifade etmesidir. Dünya sistemleri kuramı makro yaklaşıma sahiptir. Kendisi mikro yapılar üzerine çalışmalar yaparak göçmenlerin sosyal ağlarında incelemelerde bulunur (akt. Çağlayan, 2006: 83).

Faist’e göre göç sistemleri kuramı için üç temel özelliği bulunmaktadır:

1. Göç hareketi devamlı devinim içindedir. Başladığı andan itibaren göç hareketi bir süreç halini alır. Bir kerelik bir olgudan çok artık devam eden bir sürece, olaya dönüşür.

2. Göç sistemleri kuramı devletler arasındaki bağların üzerine kurulmuştur. En az iki ülke ve daha fazlası arasında ilişkiler göç ilişkileri başlamadan önce oluşmuş kurulu bağları vardır. Göçler zaman içinde tersine göç olarak da devam edebilir.
3. Toplumsal ağ kuramı göç sistemi kuramcıları tarafından son derece etkili kullanılmıştır. Göç eden kişiler ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik durumları, ülkede kalma-çıkma ve düşüncelerini rahat aktarabilmek ve olumsuzlukların önüne geçebilmek için çeşitli stratejiler oluştururlar (akt. Adıgüzel, 2019: 34, 35).

1.6.3.İlişkiler Ağı Kuramı

Daha önce göç etmiş ve göç edilen yerin koşullarına ayak uydurmuş, göç sürecinde yaşanan sorunları bilen ve çözmüş kişiler yeni göç edecek kişiler için bir öğretmen niteliğindedir. Göç etmiş ve göç edecekler arasında önemli bir ağ oluşur. Bu iletişim ağı göçün hızlanmasında ve artmasında etkilidir.

Nermin Abadan-Unat bu kuramı şöyle tanımlamaktadır:

Uluslararası göç aynı zamanda “zaman ve mekân” açısından etkilenmekte ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır. İlişkiler ağı kuramı, göçün bu yönünü aydınlatmaya çalışmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır (2002, 18).

İlk göç edenler göç sürecinde birçok zorlukla karşılaşır. Olumsuz şartlar yüzünde maddi manevi zarar görebilirler. Göç ettikleri yerde yaşadıkları başta dil sorunu, yeme içme ve kalma sorunları göçmenleri yıpratmaktadır. Nerede kalınıp nerede yemek yenileceğini bilemeyen ilk göç edenler zamanla bu sorunları çözerler. Bölgeye/ülkeye yeni gelecek göçmenler için bu süreç farklı işleyebilir. Göçmenin eş, dost, akraba vs. herhangi bir yakını göç edilecek bölgede var ise göç süreci daha olumlu olacaktır.

Yeni göç edecek kişi, öncesinde giden göçmen ile kurulan ilişki sayesinde hem maddi hem manevi destek alabilir ve bölgeye adaptasyon süreci hızlanabilir. Kurulan bu ilişkiler göç sürecini hızlanmasına ve bölgeye olan göçün artmasına sebep olabilir.

İlişkiler ağı kuramı olumlu olumsuz özelliklere sahiptir. Gurak ve Caces göçmen ağlarının altı önemli işleve sahip olduğunu belirtmiştir. Bunlar:

- 1 Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar.
- 2 Göçmeleri, göçmenleri içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.

- 3 Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler.
- 4 Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.
- 5 Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler.
- 6 Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler (aktaran Yalçın, 2004, 51-52)

Göç edilen yerde tanıdığı olan ve tanıdığı olmayan göçmenler arasında göç sürecinde yaşanan olumlu olumsuz farkların olduğu çok açıktır. Türkiye-Almanya arasında yaşanan işçi göçünden örnek vermek gerekirse, ilk göç dalgasında yer alan Türk işçiler birçok konuda zorluk çekmişler ve ilerleyen süreçte oradaki kültüre adapte olmuşlardır. Ancak bir sonraki göç ile gelen Türk işçiler oradaki yakınlarından destek almışlar ve adapte süreçleri daha kolay ve hızlı olmuştur. Göçmenler arasında yaşanan ilişkiler ağı göç sürecinde yeni göç edecekler için büyük önem arz etmiştir.

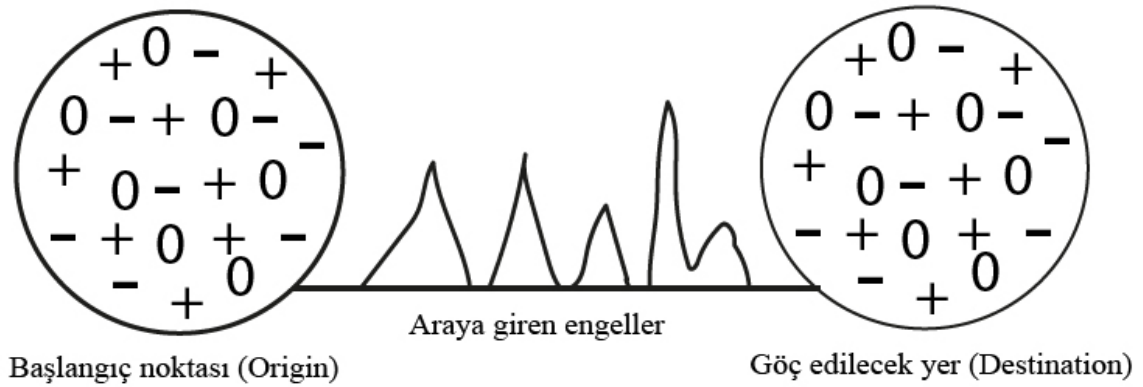
1.6.4.İtme Çekme Kuramı

Lee, A Theory of Migration (*Bir Göç Teorisi*) adlı makalesi ile göç kuramları çalışmasında göçün itici ve çekici yönlerinden bahsederek kuramı açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Lee Ravenstein'nın kuramından etkilendiği görülmektedir. Ravenstein ekonomik koşulların göçe etkisinden bahsetmiştir. Ekonomik olarak daha rahat edilecek bölge, cazibe merkezi olarak görülen yer çekici etkiye sahipken, yaşanan yerin ekonomik şartlarının kötü olması itici bir faktördür. Ravenstein'in kuramı itme çekme kuramının temeline benzer olduğu dikkat çekmekte ve Lee Ravenstein'in kuramından ilham aldığı söz edilebilir.

Lee, Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı makalesinde kişiden çok göçün süreci ile ilgilenmiş, göçmenle değil göçle ilgilenmiştir. Fakat göçmeninde unutulmamasını dile getirmiştir. Lee yazısına göçün tanımı ile başlayıp ilerleyen başlığında göçü etkileyen faktörlerden bahsetmiştir. Bu faktörler;

- 1.Yaşanılan yer ile ilgili faktörleri
- 2.Göç edilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler
- 3.Araya giren engeller
- 4.Kişisel/bireysel faktörler (Lee, 1966: 50).

Lee bu faktörlerden oluşan bir şema oluşturmuştur. Çekici, itici yönü yukarıdaki ilk üç faktör üzerinden değerlendirip aşağıdaki şemayı hazırlamıştır. Şema üzerinde yer alan (+) sembolü çekici yönü, (-) sembolü itici yönü ve (0) ile de Lee olumlu olumsuz bir açıklamanın olmadığını göstermektedir.

Tablo 1.2. Lee'nin Göç Şeması.⁷

Göçmenler yaşadıkları yerden başka yere göç etmeden önce göçün olumlu ve olumsuz yönlerini akıl süzgecinden geçirir ve durumu değerlendirirler. Göç hareketinde yaş, cinsiyet, medeni hal vb. birçok durum itici ve çekici faktörlerde değişkenlik gösterir.

“Lee'nin kuramda vurguladığı bir diğer boyut ise göçün belirleyenleridir. Lee göçün belirleyenleri olarak iki boyut ortaya koymaktadır. Bu belirleyenlerden ilki, kişisel (mikro) faktörler, diğeri ise kişisel olmayan (makro) faktörlerdir” (Çağlayan, 2006: 74).

Örneğin kimi bireyler için göçün temel sebebi eğitimidir. Eğitim konusunda başarılı olan ülkeye göç etmek birey için çekici bir faktör. Yaşadığı yerdeki düşük eğitim sistemi de itici faktör olarak değerlendirilebilir. Bir başka örnek ise; Türkiye-Almanya arasında yaşanan işçi göçünde Türk işçiler yaşadıkları bölgede ekonomik şartlardan geçim sıkıntısı çekmeleri göç için itici bir faktör olarak görülürken, Almanya'da fabrika veya başka alanlarda çalışma imkanının olması Almanya'nın göç için çekici bir faktöre sahip olduğu anlaşılmaktadır. İtici ve çekici faktörlerin arasında engel teşkil eden durumlar olabilir. Bulunan yer ile göç edilecek yer arasında mesafe çok önem arz eder. Bu mesafenin oldukça uzun olması engelleyici faktör olarak düşünülebilir.

Bir sonraki kuramda Petersen, Lee'nin itme çekme teorisinin göçü etkileyen bahsettiği dört faktörünü genişletip, itici-çekici faktörlerin beş tip göçü ortaya çıkardığını açıklamıştır.

1.6.5. Petersen'in Beş Göç Tipi

Willam Petersen göç kavramı üzerine çalışmakta ve itme çekme kuramıyla ilgilenmektedir. Lee'nin dört faktörü üzerinde çalışır.

İnsan seyahat etme tutkusuyla yaşar ve göç eder. İnsanların birbirinden farklı olduğu ve göçün nedenlerle gerçekleştiğine vurgu yapar. Petersen insanların göç etmelerine “eğer tüm insanlar

⁷ Lee, E. S. (1966). “A Theory of Migration. Demography”. 3(1): 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

aynı yani doğası gereği yerleşik ya da göçmen ise, neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor” (Petersen, 1958, 258) değinmiştir.

Petersen, bu cümle ile göçün nedenlerine ilişkin bir çalışma sergilediği anlaşılmaktadır. Göçü etkileyen iten ve çeken durumları göz önüne alarak çalışmalarında ilerlemiştir.

Petersen için önemli olan durum itme ve çekme faktörlerinin içinde yer alan sebeplerin neler olduğunu çözümlemek, araştırmaktır. Göç kavramı için Petersen tarihsel sürecin önemli olduğunu işaret etmiştir. Bu tarihsel sürecin akıldan çıkmaması ve değerlendirme için ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. Göç için itici bir faktör olarak beliren nedenler, ilerleyen dönemlerde çekici etki yapabilmektedir (Yaman, 2018: 43). Bu sebeple tarihsel süreci değerlendirip göçe sebep olan asıl nedenler araştırılmalıdır. Örneğin ekonomik koşulların olumsuz olduğu bir şehirde bu itici bir durum olurken, ilerleyen dönemde turizm, eğitim vb. alanlarda yapılan yatırımlarla canlanan ekonomik koşullar sayesinde şehir göç veren değil göç alan şehir durumuna geçebilir.

Göç üzerinde ekonomik etkenlerin önemi büyüktür. Petersen ekonomik durumun sınıfsal farklılıklarını ortaya koyarak göçü nasıl etkileyeceğini görmemizi istemiştir. Ekonomik farklılıklar toplum arasında sınıfsal olarak bir şekillenmeye sokmaktadır. Kişiler ekonomik koşulları çerçevesinde farklı tepkiler vermektedir. Willam Petersen kişisel ve genelde ekonomik nedenlerle oluşan sınıf farklılıklarını da ele alarak beş göç tipinden bahsetmiştir (Petersen’den aktaran Çağlayan, 2006: 75). Petersen’in beş göç tipi aşağıdaki gibidir:

1.İlkel Göçler (Primitive Migration): Çevresel faktörlerin itici etkisiyle oluşan göçlerdir. Göçlere ekolojik baskı etkilidir. Doğa olayları, seller, yangınlar, depremler, iklimsel verimsiz koşullar toplulukları göçe sürükler (Petersen, 1958, 259 - 261).

2.Zorunlu, Zorlama İle Yapılan Göçler (Forced Migration): Bir otorite tarafından uygulanan güç ile toplum, kişi ya da kişiler zorla göç ettirilir. İlkel göçte ekolojik baskıyla göç etme var iken, burada zorlama ile göç etme durumu vardır.

Yahudileri göç ettirmek için Nazilerin oluşturdukları anti-semitik eylem ve yasalar zorunlu göç ettirmeye yönelik otoriter çalışmalardır (Petersen, 1958, 259 - 264).

3.Yönlendirilen, Yönlendirilmiş, Zorlayıcı Göçler (Impelled Migrations):

Kendilerine yapılan baskıya ve göç teşvikine karşı bireyler veya toplumlar rızalarına göre hareket edebiliyorlarsa bu zoraki göç olarak değil yönlendirilen göç olarak tanımlanır. Petersen, kişiler veya toplumlar bu baskı ve teşvik karşısında karar verebilme imkanlarının varlığı sürecinde bu göçü yönlendirilen göç tipi olarak adlandırır (Petersen, 1958, 261).

Tablo 1.3. Göç Tipi.⁸

Amaç / Intent	Yönlendiren / Impelled	Zorunlu / Forced
Göçmenlerden kurtulmak için / To be rid of migrants (conservative)	Kaçma / Flight	Yerinden Etme / Displacement
Göçmen emeğini kullanmak / To be rid of migrants (conservative)	İşçi Ticareti / Coolietrade	Köle Ticareti / Slavetrade

Petersen göç tiplerinde zorunlu göç (forcedmigration) ve yönlendiren göçün (impelledmigration) nedenleri konusunda benzerliğin olduğunu belirtir. Bunun ile birlikte olay sürecinde farklılıkların olabileceği yukarıdaki tablo 1.3.'te görülmektedir. Zorunlu ve yönlendirici göç, bir otoriter güç tarafından gerçekleştirilir. Ancak bu iki göç arasında göçü gerçekleştirecek olan birey ya da toplumun rızasına ve kararına dayanıp dayanmadığı önem konusudur. Eğer birey ya da toplum bu göç etme konusunda karar verebilme imkânı olabiliyorsa bu göç tipi yönlendirilen göç tipidir yani göçe teşvik vardır ancak zorunluluk oluşmamaktadır. Göç edip etmeme konusunda karar verme ve rıza alma durumu söz konusu değil ise bu göç tipi zorunlu göç tipidir.

Tablo 1.3.'te görüldüğü gibi Petersen zorunlu ve yönlendirilen göçü göçmenlerden kurtulmak veya iş gücünden yararlanmak olmak üzere iki amaç dahilinde sınıflandırmıştır.

4. Serbest (Free) Göç: Buraya kadar incelediğimiz göç tiplerinde göçmenlerin iradesi nispeten önemsiz bir unsur olmuştur. İlkel göç temel fizyolojik ihtiyaçların karşılayacak araçların olamamasından kaynaklanır, zorunlu ve yönlendirilen göçte ise göçmenler büyük ölçüde pasif durumdadır. Ancak serbest göç tipinde göçmenlerin iradesinin belirleyici unsur olduğunu görülmektedir.

19. Yüzyılda Avrupa'dan denizaşırı bölgelere gerçekleşen göç hareketleri bu göç tipinin önemli örneğini oluşturur (Petersen, 1958, 263).

5. Kitlese (Mass) Göç: Teknolojik çalışmalar ve ulaşım imkanlarının gelişmesi, demiryollarının yapılması, liman şehirlerinin gelişmesi gibi önemli etmenler kitlese göçe imkân tanımıştır. Yelkenli gemilerin yerini daha hızlı ve güvenli gemiler almıştır. Ulaşım imkanlarındaki bu gelişmeler göçlere hız kazandırmıştır. İlk göç edenler (göçün öncüleri) gittikleri yerde bir zaman sonra ortama adapte olmuşlardır. Göç edilen yerin özelliklerini ve hayat koşullarını öğrenmişlerdir. Bu durum bir sonraki göç edecekler için bir göçmen ağı

⁸ Petersen, 1958, 261.

oluşmasını sağlayacaktır. İlk göç edenler ve yeni göç edecekler arasında bir bilgi alışverişi olacaktır. Yeni göç edecekler cesaretlenecek ve giderek göç kitlesel boyutlara dönüşecektir. Bu beşinci göç tipinde önemli kısım teknoloji, ulaşım ve haberleşme kanallarının gelişmesi göçün hızlanması ve kitlesel hale gelmesinde etkili olmasıdır (Petersen, 1958, 263).

Petersen kuramında itme çekme kuramını önemsemiş bunun yanı sıra göç tipleri oluşturarak önemli bir sınıflandırma yapmıştır. Göçleri analiz ve anlamlandırma için etkili bir kural ve göç sınıflandırması oluşturmuştur.

1.6.6.Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer 1940 yılında yayımladığı (Intervening Opportunities) bir yazısında kesişen fırsatlar teorisinden bahseder. Kesişen fırsatlar kuramına göre göç kavramında önemli unsurlar; bulunulan yerden göç edilecek yere olan uzaklık, gidilecek yerde sunulan imkanlar ve bu imkanlardan ne kadar fayda alınacağıdır. Mesafe/uzaklık kavramını Stouffer kuramında analiz nesnesi olarak diğer unsurların önüne koymaktadır. Çekici etkiler göç çalışmalarında Stouffer'a göre etkin kullanılmalı ve üzerine düşülmelidir. Tüm yapılacak çalışmalar ve analizler bulunulan yer ile göç edilecek yerin çekim etkisiyle mesafe/uzaklıkları düşünülerek çözümler yapılmalıdır. (Stouffer'dan aktaran Çağlayan, 2006: 77).

Kurama göre yapılan göç mesafe/uzaklık-göç ilişkisi üzerinden yapılmakta ve analiz edilmektedir. Göç edilen yer ile bulunulan yer arasındaki mesafenin uzunluğu göç için şartları zora sokmaktadır. Göçmen, ülke dışına göç etmek için her geçeceği ülke onun için ayrı ayrı zorluk oluşturacaktır. Kuramda ekonomik şartlar göç için etkileyici unsur olarak görülmektedir. Sonuç olarak göçmen ekonomik unsuru bir fırsat olarak görmektedir.

1.6.7.Merkez Çevre Kuramı (Dünya Sistemleri Kuramı)

Kuramın öncülerinden Immanuel Wallerstein etkisiyle 1970'li yıllarda merkez çevre kuramı Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Özellikle ekonomik boyutu ele alan kuram, merkez (gelişmiş ülke) ve çevre ülke (az gelişmiş/gelişmemiş ülke) arasındaki ilişkiyi inceler (Yaman, 2018:51). Bağımlılık okulu dünyayı merkez ve çevre ülkeler olarak ikiye ayırıp göç hareketini değerlendirmiştir. Kurama göre merkez ülke olarak adlandırılan gelişmiş ülkeler iken çevre ülkelerden kasıt az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerden söz edilmektedir. Buradaki göç hareketi çevre ülkelerden merkez ülkelere doğrudur. Göçmenler ekonomik kazançlarını göz önünde bulundurarak gelişmiş merkez ülkelere göç etmek istemektedirler. Ayrıca merkez ülke gözünden bakacak olursak gelişmiş ülkeler ucuz iş gücü sağlayabilmek adına çevre ülkelerden göç alma yoluna giderler. Merkez ülke iş gücü için göç alırken vasıflı ve vasıfsız insan olarak bir filtre uygulayabilmektedir. Vasıflı insanların göçünü beyin göçü

olarak da düşünebiliriz. Örneğin çevre ülkelerinden bir mühendis merkez ülkede oranın vatandaşından daha ucuza çalışabilecektir. Merkez ülke için bu durum ucuz ve de nitelikli bir göçtür. Nermin Abadan-Unat merkez çevre kuramını şu şekilde açıklar:

Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dahil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir (2002:15).

Merkez ülkeler çevre ülkelerden hammadde ve iş gücü temini için bir bağ oluşturur. Coğrafi keşifler ile başlayan sömürgecilik hareketi ve bu bağlamda oluşan kapitalist sistemde bu kuramın doğal olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Sonuç olarak coğrafi keşifler, sömürgecilik, hammadde temini ve oluşan işçi açığı gibi tüm bu durumlar ve gelişmeler göç oluşmasına sebeptir.

Tablo 1.4. Merkez-Çevre Ülke Arasındaki Bağları

MERKEZ ÜLKE	ÇEVRE ÜLKE
Gelişmiş Ülke	Gelişmemiş/Az Gelişmiş Ülke
Göç Alan	Göç Veren
Hammadde Alan	Hammadde Sahibi
Çalışma Alanı	Ucuz İş gücü

İKİNCİ BÖLÜM

MÜBADELE VE TÜRK-YUNAN MÜBADELE SÜRECİ

2.1. Mübadele Tanımı

Türk Dil Kurumu'na göre mübadelenin kelime anlamı “değişim”dir. Mübadele kavramı bir göç hareketidir. Nüfus değişim politikası olarak olarak da ifade edilen mübadele ülkeler arasında gerçekleşen zorunlu göçlerdir. Toplumlar, siyasi baskılar ile yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlardır. Mübadil, Türk Dil Kurumu'na göre “başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş” demektir. Göç etmek zorunda kalmış, mübadele göçünü gerçekleştiren kişilere mübadil denir (Koçak ve Terzi, 2012: 175).

İhsan Tevfik ise mübadeleyi daha kapsamlı olarak aşağıdaki gibi açıklıyor:

“Balkanlar, Rumeli, mübadele, göç” deyince, insanların zihninde Osmanlı'nın son dönemi, yaşanan acılar, savaşlar ve yeni bir devletle birlikte kurulan yeni hayatlar canlanır. Köken olarak Arapça bir ad olan ve “bedel” kökünden gelen “mübadele” sözcüğü Osmanlıca-Türkçe sözlükte şöyle tanımlanıyor: “Değiş tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi” Mübadil sözcüğü ise: “Mübadele olunmuş, başkasının yerine getirilmiş; bir şeye bedel tutulmuş” olarak tanımlanıyor (2014:31).

Mübadele kavramını, savaş vb. sonrası oluşan sorunların getirdiği sebeplerinden zorunlu olarak yer değiştirmesi gereken toplumlar için ve en az iki ülkenin oluşturduğu anlaşma ve koşullara sahip bir göç hareketi olarak tanımlayabiliriz.

Mübadele denildiğinde akla 1923 yılında yapılan Türk-Yunan, zorunlu nüfus değişimi gelir. Ancak mübadelenin ilk örneği Balkan Savaşları (1912-1913) sonrasında Bulgaristan ile yapılan mübadele müzakereleridir. Mübadele fikri ikinci olarak da Osmanlı-Yunanistan arasında 20 Mayıs 1914'te Osmanlı Devleti'nin Atina Konsolosu Galip Kemali Bey ile Venizelos arasında gerçekleşen görüşmeler de dile getirilmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasından ötürü fiilen uygulanamamıştır. Mübadele girişimi olarak kalmıştır (Sepetçioğlu, 2014: 53, 54). İhsan Tevfik 1923 Türk-Yunan mübadelesinden şöyle bahsetmektedir:

Mübadele, Türk topraklarında yerleşmiş bulunan Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyruğundaki kişilerle, Yunan Topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruğuna mensup kişilerin 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu yer değiştirme hareketidir. Mübadele Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre, mübadillerin hiçbir, hükümetlerin izni olmadıkça terk ettikleri memleketlerine dönüp yerleşmeyecektir (2014: 31).

Araştırmanın ilerleyen başlıklarında Osmanlı'nın başarısızlıkla sonuçlanan Viyana kuşatması sonrası başlayan ilk göç hareketleri, yaşanan Rus Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Rumeli'den Anadolu'ya göç hareketleri incelenecektir. Özellikle “mübadele” kavramı üzerine durulup Türk-Yunan Hükümetleri ile yapılan anlaşmalar ve uygulama süreçleri açıklanacaktır.

2.2.Mübadele Nedenleri

Zorunluluk ve mübadele durumu ile gerçekleşen göçlerde itici faktörler vardır ve mübadele ile topluluklar daha çok toplulukların, rızaları dışında siyasi etmenler yüzünden yaşanan yerden başka bir yere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Savaş vb. sebeplerle ülkeler arası yaşanan büyük göç hareketleri, mübadele kavramının ortaya çıkmasında son derece etkilidir. Mübadele bir zorunluluk nedeniyle ülke hükümetlerinin kararları ve oluşturulan şartlar altında gerçekleşen bir göç hareketidir.

Yüksel Koçak ve Elvan Terzi'ye göre; “mübadele göçleri, zorunlu göçlerdendir ve çok sık karşılaşılan göç çeşidinden değildir. Genellikle savaşlardan sonra alınan kararlar sonucunda meydana gelebilmektedir” (2012: 175).

Yukarıda da ifade edildiği gibi mübadele denildiğinde Türkiye’de ilk akla gelen Türk-Yunan arasında gerçekleşen zorunlu değişimdir. Birinci Dünya Savaşı öncesi Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti önemli toprak kayıpları yaşamıştır. Kaybettiği topraklarda yaşayan Müslüman halk, yaşadığı politik ve ekonomik baskılardan Anadolu'ya göç etmeye mecburiyetinde kalmıştır. İttihat ve Terakki Hükümeti Anadolu'ya göç eden Müslümanları Rumların yaşadığı alanlara yerleştirmesi, ilerleyen zamanlarda Rumlar ile göç ile gelen Müslümanlar arasında önemli problemlere yol açar. Bu problemler sonrası bölgede yaşayan Rumlar da Yunanistan'a göç etme eğilimine girmişlerdir. Bu göç hareketini çözüme kavuşturmak için Osmanlı Hükümeti ve Yunan Hükümeti aralarında yaptığı görüşmeler sonucunda Müslümanlar ile Rumlar arasında mübadele yapılmasının gerekliliği kararına bağlanmıştır. İlk defa mübadele kavramından 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları sonrasında bahsedilmiş ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar olan süreç bir girişim olarak kalmıştır. Göçler zaman zaman gerçekleşmesine rağmen mübadele yapılamamıştır. Anlaşma 1923 Lozan Konferansı'na kadar sağlanamamıştır (Çetin, 2010:149).

2.3. Rumeli'den Anadolu'ya Göçlerin Başlaması ve Mübadeleye Giden Süreç

Osmanlı Devleti 17. yüzyılda gerileme döneminin başlangıcı olarak bilinen Karlofça Antlaşması'nı imzalamasının ardından Avrupa'daki varlığını büyük ölçüde kaybetmiştir.

Bunun ardından Rumeli’de yaşayan halk arasında gerginlikler oluşmuştur. Avrupa Devletleri bölgedeki halka milliyetçilik fikrini ortaya atmış ve halk arasında çatışmaların çıkmasına sebep olmuştur. 19.yy’ da gerçekleşen Osmanlı-Rus Harbi ve Balkan Savaşları sonrası Rumeli’den Anadolu’ya göçler başlamış ve ilerleyen zamanlarda bu bir problem haline gelmiştir (Serter, 2019: 338). Osmanlı Devleti’nin Gerileme Dönemi ve sonrası karşılaştığı muhacir/göçmen meselesi İkinci Viyana Kuşatması’nın başarısızlığı ile başlayıp Osmanlı-Rus Savaşı ardından Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile devam etmiştir. Rumeli’de yaşayan Türk Müslüman halk yaşanan olumsuzluklardan Anadolu’ya göç etmeye çalışmıştır.

Mübadele kavramı ilk kez Balkan Savaşları sonrasında dile getirilmiştir. Göçün alt yapısını bu savaşlar oluşturmaktadır (Çetin, 2010:149). Balkan Savaşları sonrasında Anadolu’ya ciddi sayıda göçler yaşanmıştır. Balkan Savaşları sonrası mübadele müzakereleri gerçekleşmiştir. Bulgaristan-Osmanlı, Yunanistan-Osmanlı ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan-Türkiye mübadele görüşmeleri olmuştur.

Araştırmanın ilerleyen konu başlıklarında bu zorunlu göç meselesi 1683 Viyana Kuşatması, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, 1912-1913 Balkan Savaşları irdelenerek göç hareketleri ile Türk-Bulgar mübadelesi ve Yunan-Türk mübadele girişimine değinilecektir. Birinci Dünya Savaşı ve Lozan süreçlerinde mübadele kavramı üzerinden Türk-Yunan göçü ele alınacaktır.

2.3.1. 1683 Viyana Kuşatması Sonrası İlk Göçmen Meselesi

Viyana Kuşatma iki kez gerçekleşmiştir ve ikisi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kuşatmanın ilki I. Süleyman döneminde 1529 yılında gerçekleşmiştir. Genel anlamda iklim ve siyasi problemlerden I. Süleyman komutasındaki Osmanlı askerleri geri çekilmiştir. Bir sonraki kuşatma 1683 yılında başlayan kuşatmadır.⁹ (T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1983: 1, 2). Osmanlı Devleti yenildiği savaşlar sonucu büyük toprak kayıpları yaşamıştır.

Viyana’ya kadar dayanan Osmanlı Devleti sınırları yapılan Viyana Kuşatmaları ve bunların başarısızlıkla sonuçlanması yükselme döneminin sonunu getirmiştir. İlk göçmen sorunu Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ile ortaya çıkmış ve ilerleyen yıllarda 1683-1699 Osmanlı-Avusturya savaşlarında Serhat boylarındaki Müslümanların göçü ile devam etmiştir. Savaşlar sonucunda Balkanlardaki şehirler önemli ölçüde zarar görmüş ve bölgede yaşayanlar göçmen/muhacir durumuna düşmüşlerdir. Müslümanların Edirne

⁹ T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. (1983). (Seri No: 2). Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri III.Cilt VI. Kısım Eki İkinci Viyana Kuşatması 1683. Askeri Tarih Yayınları, Ankara. https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/26_tskt_ikinci_viyana_1683_c3_k4_ek.pdf (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

şehrinden sonra önemli merkez şehirlerinden biri 60.000 nüfusu ile Üsküp'tür. 1689 yılında Avusturya Komutanı General Piccolomini Üsküp'ü yıkması sonucunda bölgede yaşayanlar göçmen konumunda İstanbul'a gitmeye çalıştılar. İstanbul'a ulaşabilen göçmenler/muhacirler Üsküp adında mahalle kurdular (Ağanoğlu, 2001: 31). Başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar göçleri zorunlu kılmıştır. Bölgede yaşayan halk savaş, baskı ve ekonomik şartlardan göç etme eğilimine geçmiştir.

Göç hareketi Osmanlı Devleti'nin Batı'da yaşadığı başarısızlık ve toprak kayıpları sunucunda hızla artmıştır. Toprak kayıplarının devam etmesi, Kırım Bölgesi'nin kaybedilmesi ve 1800'lü yıllara kadar uzanan zaman dilimin de 500.000 civarı insan Anadolu'ya ve Rumeli civarlarına göç etmişlerdir (Ağanoğlu, 2001: 32).

2.3.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Dönemi Göç Hareketi

Osmanlı Devleti Dağılma Dönemi'nde çok sayıda savaş ile karşılaşmış ve birçoğunda yenilmiştir. Bu yenilgiler sonucu toprak kaybı yaşamıştır. Mali sıkıntılar içine girmiş, devlet düzeninde birçok alanda eksiklikler görülmüştür.

Osmanlı Devleti 17-18. yüzyıllarda savaşlarda aldığı yenilgiler sonrasında güçsüzleşmiş ve Rusya bunu fırsat bilerek Karadeniz'i alıp sıcak denizlere ilerleyerek Kafkaslara, boğazlara ve Balkanlara sahip olma düşüncesine kapılmıştır. Rusya, Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımını Balkan milletleri üzerinde kullanmak istemiş ve Osmanlı'ya karşı provokasyon oluşturmaya çalışmıştır. Bu yönde yapılan adımlar sonucu bölgede isyanlar ortaya çıkmıştır. Ayrılıkçı fikirler toplum arasında çatışmalara yol açmıştır (Serter, 2019: 338).

Ruslar, Rumeli'de yaşayan Türkleri bölgeden arındırmak için iki seçenekten bahseder. Yelda Tutar Serter şöyle açıklar; "93 harbiyle Tuna ve Edirne vilayetlerinden 'Türkleri defetme' ve 'yok etme' siyasetinde iki önemli yol denenmiştir. Bunlardan biri, Türklerin silahsızlandırılması ikincisi ise Bulgarların silahlandırılarak Türk halkının üzerine saldırılmasıdır" (2019: 39). Baskılar altında yaşamaya çalışan Türkler ve Müslüman halk maddi ve manevi zarara uğramıştır. Savaş öncesi ve sonrası bölgede yaşan toplum büyük felaketlerle (açlık, kıtlık, hastalık, katliamlar vb.) karşılaşmıştır.

Rumi takvime göre 1293 yılında gerçekleşmesinden ötürü 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 yıllarında olan Osmanlı-Rus Savaşı ile Osmanlı Devleti Rumeli'de büyük bir yenilgi almıştır. Osman Devleti yaşadığı savaşlar sonrası ağır kayıplar almıştır. Savaşın sonucunda Müslüman halktan yaşamlarını yitirenler olmuştur. Kurtulan Müslüman halk

muhacir, göçmen olmak durumunda kalmıştır. Göç etme eğilimine giren halk sayıca oldukça fazladır (Ağanoğlu, 2001: 33).

93 Harbi öncesinde Müslüman nüfus yaklaşık 1.500.000 kişidir. Bu Müslüman nüfus ağırlıklı olarak Tuna ile Edine civarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Ancak 1877-1878 yıllarında olan Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda yaşanan baskılardan, zulümlerden, hastalılardan vb. durumlardan kendini korumaya çalışan oradaki halk göç etmek durumunda kalmış ve 1.253.000 kişi göçmen/muhacir konumuna düşmüştür. Böylece 515.000 civarı insan Osmanlı Devleti'ne sığınarak göç etmiştir. Toplum arasında 93 Harbi, Koca Bozgun olarak isimlendirilmektedir. Toplam 261.937 kişilik nüfusun, %17'si katledilmiş olması veya başka yerlere sürgün edilme sırasında yaşamlarını yitirmesi bu şekilde adlandırılmasında etkili olmuştur (Ağanoğlu, 2001: 35).

Nedim İpek'e göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında İstanbul üzerinden Anadolu'ya göç eden muhacir toplam sayısı 474.638'dir (akt. Tevfik, 2014: 41).

Tablo 2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında ve Sonrasında İstanbul Üzerinden Anadolu'ya Göç Eden Muhacirler Tablosu.¹⁰

VİLAYET	SANCAK	MUHACİR
Selanik		18.878
Edirne		13.027
Hüdavendigar		162.028
Karesi		35.000
Aydın		58.481
	Biga	7000
	İzmit	9081
Kastamonu		41.865
Trabzon		1700
	Canik	1363
Ankara		25.563
Sivas		9745
Konya		19.291
Adana		28.730
Halep		15.709
Suriye		27.112
Beyrut		65
TOPLAM		474.638

Sonuç olarak savaş sırasında ve sonrasında artan oranda göçler yaşanmış ve bu süreçte yaşanan olumsuz durumları ve savaşı sonlandırabilmek için antlaşmalar gündeme gelmiştir.

¹⁰İpek'ten akt. Tevfik, 2014: 41.

Savaş sonrası ateşkes ve barış antlaşmaları için çeşitli müzakereler yapılmış ve 3 Mart 1878 tarihinde 29 maddeden oluşan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Ancak ilerleyen zamanda İngiltere ve Almanya, barış antlaşmasının tekrar düzenlenmesini talep etmiş ve antlaşmanın adı Ayastefanos Mukaddemât-ı Sulhiyyesi (ön barış) olarak kalmıştır (Urhan, 2016: 245).

Ayastefanos Antlaşması sonrasında Rusya, balkan topraklarında hakimiyet kurmuştur. Avrupa devletleri bu durumdan rahatsız olmuştur. Özellikle İngiltere ve Avusturya-Macaristan rahatsızlıklarını ortak olarak dile getirmiştir. İlerleyen dönemde Almanya, Osmanlı Devleti topraklarında söz hakkı almak isteyen İngiltere ve Avusturya-Macaristan'a katılmış ve Rusya'ya karşı Ayastefanos Antlaşması'nın iptal edilmesini talep etmiştir. Almanya gerekçe olarak Ayastefanos Antlaşma maddelerinin 1856 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması maddelerini ihlâl ettiğini öne sürmüş ve tekrardan bir konferans/kongre düzenlenerek görüşülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Rusya, Avrupalı devletlerin baskısına dayanamayıp tekrardan bir kongre düzenlenmesine onay vermiştir. Osmanlı Devleti ise bu durumu lehine çevirmek istemiştir. Özellikle İngiltere ile yakın temas kurmaya çalışmıştır ve Almanya'nın kongre başkanlığında Berlin'de gerçekleşen müzakereler olmuş, ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde 64 maddelik Berlin Antlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır (Urhan, 2016: 248-250).

Yelda Tutar Serter, 93 Harbi sonrasında gerçekleşen göç dalgası ile ilgili şöyle söylemiştir:

Mayıs 1877'den itibaren Kuzey Dobruca'nın tahliyesine başlanmıştır. 23 Haziran 1877'den itibaren Tolcu, Maçin, Hırsova ve Babadağ'ındaki halk Varna taraflarına göçe başlarken, Rusların Zıştovi'ye girmeleri ile Plevne, Niğbolu, Tırnova kazaları ahalisi de göç etmeye başlamıştır. Lofça'nın Müslüman ahalisi de, Rus tecavüz ve katliamlarından kurtulabilmek için mal ve mülklerini bırakarak Orhaniye ve Plevne istikametine kaçmışlardır. Ocak 1878'de Filibe, Hasköy arasındaki geniş vadi çocuk, kadın ve ihtiyarların cesetleri ile dolmuştu. Saldırılarından kaçan muhacirler kitleler halinde Edirne'ye göç etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti tüm imkânsızlıklara, salgın hastalıklara rağmen muhacirlerin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışmış ancak 93 harbi esnasında Türklerin 500.000'i ya öldürülmüş ya da hastalıktan ölmüştür. Türk tarihinin ve Türk insanının vicdanında 'Bulgar mezalimi' ve '93 Göçleri' olarak yer alan bu büyük yıldırma politikası günümüze kadar devam etmekte olan Türk Tarihi'nin en acılı ve en unutulmaması gereken sayfalarından birini teşkil etmektedir (2019: 339-340).

Tüm bu olaylar sonucunda Rumeli'den Anadolu'ya göçler yaşanmaya başlanmıştır. Berlin Anlaşması sonrası Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan'dan tarafından işgale maruz kalmıştır. Osmanlı buradan gelecek göçü durdurmak istemiştir. Sebebi ise devletin ekonomik

şartlarının hiç iyi olmamasıdır. Ancak Avusturya-Macaristan'ın uyguladığı baskıdan kurtulmak isteyen Boşnaklar 1882-1900 tarihleri arasında yaklaşık 120.000 civarı Osmanlı Devleti'ne göç etmek durumunda kalmıştır (Ağanoğlu, 2001: 36,37).

Anadolu'da Müslüman nüfus Rumeli'den gelen göçler ile artış göstermiştir. 18 Aralık 1897 tarihinde Avrupa devletlerinin etkisiyle Yunan Prensi Yargi Girit'e vali olarak atanmış ve özerk eyalet haline gelmiştir. Bunun neticesinde bölgede yaşayan Müslümanlar göç etmeye başlamış ve 1898'den 1899 yılına değin Girit'ten İzmir'e 20.000 göçmen geçmiştir. İlerleyen tarihlerde 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Girit adası Yunanistan'a bırakılmıştır. Osmanlı Devleti Girit adasındaki varlığı son bulmuş ve göçler devam etmiştir (Ağanoğlu, 2001: 39, 40).

Tablo 2.2. Girit Adasındaki Nüfus Oranları.¹¹

YIL	MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN
1821	160.000	129.000
1876	95.746	135.780
1900	33.496	269.319
1911	27.852	307.812

Nüfus oranlarına bakıldığında baskılar ve savaşlar sonrasında çoğunlukta olan Müslüman halk giderek azınlık durumuna düşmüştür.

2.3.3. 1912-1913 Balkan Savaşları Dönemi

19 ve 20. yüzyıllara dayanan planları ve Ayastefanos Antlaşması'nı incelemek Balkan Savaşlarını sebeplerinin uzun bir zaman dilimine dayandığını göstermektedir. Balkan Devletleri'nde bu anlaşma sonrasında savaş için sebepler ortaya çıkmıştır. Makedonya'nın Bulgaristan'a dahil olması, Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanması ve genişleme politikası izlemesi, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmesi gibi sebepler Balkan Savaşı'na götüren olaylar olmuştur (Arslan, 2008: 13). Ayrıca Rusya'nın Balkanları kontrol altına alma planları da Balkan Savaşları için önem arz etmiştir.

Rusya ve Avrupa da Balkanlarda hakimiyet kurma planları yapmıştır. Özellikle Rusya Balkanlara inmek için stratejiler ortaya koymuş, Slavları Osmanlı'ya karşı kışkırtma politikası gütmüş ve 1876 Sırp isyanları ve 93 Harbi ile Balkanlarda bir otorite kurmaya çalışmıştır. Bir süre Uzakdoğu'da Japonya ile ilgilenen Rusya 1905'te Japonlara karşı yaptığı savaşı kaybedince yönünü tam olarak Balkanlara çevirmiştir (Ağanoğlu, 2001: 45). Balkan

¹¹ Ağanoğlu, 2001: 41.

Devletleri'nin ve Rusya'nın Balkanlar üzerindeki planları Osmanlı Devleti'ni savaşa doğru sürüklemiştir.

Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarını 1912-1913 yıllarında Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere dört Balkan devletine karşı iki savaş vermiştir. İkinci Balkan Savaşı'na Romanya da dahil olmuştur (Feyzioğlu, 2016: 200).

Balkan devletlerinin kendi aralarında anlaşmazlıkları vardır. Bu anlaşmazlıklarda uzlaşamadıkları için birlikte hareket edememişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nin hem iç hem dışarıda yanlış kararlar alması savaşın başlamasında etkili olmuştur. II. Abdülhamid 31 Mart Vak'ası sonucu ile (31 Mart 1325/13 Nisan 1909) tahttan indirilmiştir. İttihat ve Terakki baskı rejimi kurmuştur. Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı II. Abdülhamid döneminde planlamaya başlamıştır. II. Abdülhamid bu durumu bildiğinden olası bir Bulgar savaşında hemen karşılık verme düşüncesinde olmuştur. Yunanistan ile Bulgaristan o dönemde birbirleriyle anlaşamamaktadır. II. Abdülhamid Balkan Devletleri'nin birleşmelerini istememiştir. İttihat ve Terakki Hükümeti dış ve iç politikada yanlış kararlar almıştır. Örneğin; Yunanistan'ın olası Bulgar savaşında yardım etme teklifini kabul etmemiştir. İç politikada ise "Kilise ve Mektepler Kanunu" (3 Temmuz 1910) çıkarması Balkan devletleri arasındaki en büyük sorunu ortadan kaldırmıştır. Bu kanun ile bölgede yaşayan nüfusun oranına göre hangi kilise ve okulun kime ait olduğu belirlenmiştir. Alınan yanlış karar sonrası Balkan devletleri arasında sorun kalmamıştır. İttihat ve Terakki Hükümeti farkında olmadan Balkan devletlerinin birbirleri ile anlaşması için uygun ortamı sağlamıştır (Arslan, 2008: 16).

Ayrıca Nisan 1910' da çıkan Arnavut isyanları ve İtalya'nın 28 Eylül 1911'de Trablusgarp'a asker çıkarması Osmanlı Devleti'ni güç durumda bırakmıştır (Arslan, 2008: 16). Arnavutlar Üsküp bölgesini 1912 yılında işgal etmiş ve bölge hapishanesindeki mahkumları serbest bırakmış, redif depolarını yağmalamıştır. İsyenlar sonrası Osmanlı Devleti'nin bölgede prestiji sarsılmıştır (Ağanoğlu, 2001: 46, 47).

Balkan Devletleri açısından Birinci Balkan Savaşı'nın temel nedenleri:

1. Karadağlılar, daha fazla genişlemek arzusuyla Sancak ve Arnavutluk'ta büyümek istiyordu.
2. Yunanlılar, büyük idealleri olan Adriyatik'ten İstanbul'u içine alacak bir şark imparatorluğu kurma sevdasında ve harp öncesi hedefleri ise Makedonya kısmını almaktı.
3. Sırp, eski Sırbistan topraklarını ihya etmeyi düşünüyorlardı ve harp öncesi hedefleri ise Kosova ve Makedonya'yı almaktı.
4. Bulgarlar ise kendilerini Balkanlarda yaşayan bütün milletlerin özünü teşkil ettikleri inancıyla, Balkanlarda dinî ve siyasî bir birlik kurmak azmindeydiler. Harp öncesi hedefleri ise Trakya ve Bulgarlarla meskün Makedonya kısmını almaktı (Arslan, 2008: 21, 22).

Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşen isyanlar ve Balkan Devletleri'nin aralarında yaptıkları anlaşmalar sonrası bölge ilerleyen zamanda iyice karışmış ve gelişmeler Osmanlı Devleti'nin aleyhine gerçekleşmiştir. Balkan Devletleri savaş öncesi kendi aralarında ittifak kurma yoluna gitmiş ve ortak çıkarlarını koruyacak anlaşmalar yapmışlardır.

13 Mart 1912 tarihinde Bulgaristan-Sırbistan ittifak anlaşması, 29 Mayıs 1912 tarihinde Bulgaristan-Yunanistan arası yapılan anlaşma, 6 Ekim 1912 Karadağ-Sırbistan ittifak anlaşması, 27 Eylül 1912 Karadağ-Bulgaristan ittifak anlaşması imzalanmıştır. Balkan ittifakın ortak ülkesi Bulgaristan olmuş ve 1912 yılında bu dört ülke Osmanlı Devleti'ne karşı birlik oluşturmuşlardır (Arslan, 2008: 18 -20). 8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ, 9 Ekim 1912 tarihinde Yunanistan, 17 Ekim 1912 tarihinde Bulgaristan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiş (Arslan, 2008: 24, 26), bunun ardından Osmanlı Devleti de karşılık vererek bu dört devlete savaş ilan etmesi ile *Birinci Balkan Savaşı* başlamıştır.

Savaş sonrasında yeniden barış görüşmeleri başlamış ve 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre:

- Arnavutluk ve Ege Adaları'nın kaderi büyük devletlerin vereceği karara bırakıldı.
- Arnavutluk sınırları büyük devletler tarafından çizilecekti.
- Yunanistan, Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alacaktı.
- Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'yı alıyordu.
- Bulgaristan ise Kavala, Dedeağaç ve Edirne ile bütün Rumeli'yi alarak, Ege Denizi'ne çıkıyordu (Arslan, 2008: 36).

Avrupa'da kalan topraklarını da kaybeden Osmanlı Devleti'nin Trakya'da sınır hattı Midye-Enez olmuştur. Edirne vilayetini Bulgaristan almıştır. Balkan Devletleri savaş sonrasında toprak anlaşmazlığına girmiş ve Bulgaristan'ın Makedonya'dan istediği kadar pay alamayışı gergin bir ortamın başlayacağına işaret etmiştir. Sırbistan ve Yunanistan durumun farkına varmış ve Bulgaristan'a karşı bir ittifak kurmuşlardır. Bulgaristan Sırbistan ve Yunanistan'a 29 Haziran 1913 tarihinde saldırı başlatmıştır. Romanya ise Birinci Balkan Savaş'ında yer almamıştır ancak Bulgaristan'a karşı beslediği düşmanlığı fırsata çevirerek Bulgaristan'a savaş açmıştır. İkinci Balkan Savaş'ı başlamıştır. Romanya, Yunanistan, Sırbistan Bulgaristan'a karşı savaş vermiştir. Altı gün süren savaş sonrasında Bulgaristan yenilmiştir. Romanya Plevne, Silistre ve Dobruca'yı bölgelerini ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti 15 Temmuz 1913'te Midye-Enez sınırına ilerlemiş ve anlaşmazlıklar yüzünden çıkan İkinci Balkan Savaş'ını fırsata çevirerek önce Edirne'yi sonra Doğu Trakya ve çevresini Bulgaristan'dan geri almıştır. Yaklaşık bir ay sonrasında İkinci Balkan Savaşı bitmiş ve savaş

sonrasında Bükreş Barış Antlaşması 10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanmıştır. Dobruca'nın güneyi ve Silistre Romanya'nın, Kavala ve Serez Yunanistan'ın, Vardar'ın bir bölümü Sırbistan'ın hakimiyetine geçmiştir. Osmanlı ve Bulgaristan İstanbul Anlaşması'nı 29 Eylül 1913 tarihinde imzalamış ve sınır olarak Trakya yakını seçilmiştir. Ayrıca 14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan ile Atina Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Yunanistan kendi topraklarında kalan Türklere baskı yapmayacağını ve serbest bırakacağını kabul etmiş olsa da Ege adaları sorunu devam çözüme kavuşmamıştır. 14 Mart 1914'te Karadağ, 26 Mart 1914'te ise Sırbistan'la barış anlaşması yapılmış ve İkinci Balkan Savaşı bu anlaşmalar ile sona ermiştir (Ağanoğlu, 2001: 55, 56).

2.3.3.1. Osmanlı Açısından Balkan Savaşları Sonuçları ve Oluşan Göç Hareketi

Balkan Savaşları sonrasında bağımsızlığını kazanan devletler olmuş ve Osmanlı sınırında değişiklikler yaşanmış ayrıca Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Bu kayıplar sonrasında da önemli göç hareketleri başlamıştır. Kaybedilen topraklardaki Osmanlı tebaası Anadolu çevresine göç etme mecburiyetinde kalmıştır. Dünya genelinde gerginlikler son derecede artmış ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışı hız kazanmıştır.

Tablo 2.3. Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımı, Balkan ülkelerinin savaş sonunda kazanç ve kayıpları¹²

Ülke Adı	Savaşta Kazancı		Savaş Sonrası Durumu	
	Yüzölçümü(km ²)	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus
Bulgaristan	25.257	984.000	121.062	5.322.000
Yunanistan	55.919	1.859.000	120.060	4.400.000
Sırbistan	41.873	1.942.000	87.300	4.942.000
Karadağ	5.590	161.000	15.017	435.000
Arnavutluk	-	-	25.734	800.000

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonrasında kaybettiği topraklar ve Balkan Devletleri'nin sınırlarının büyük ölçüde arttırdığı tablo 2.3.'de görülmektedir. Hemen hemen her bir devlet toprak sınırlarını iki katına çıkarmıştır.

H. Yıldırım Ağanoğlu Balkan Savaşı sonrası süreci şu şekilde değerlendirmektedir:

¹² Ağanoğlu, 2001: 58.

Bundan sonra Osmanlı ile bir sınırı kalmayan ve kazandığı zafer sarhoşluğuna kendini kaptıran Sırbistan kendine yeni büyüme alanı olarak Avusturya'yı seçti. Bunun en önemli neticesi Bosna Hersek'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdının bir Sırp anarşisti tarafından öldürülmesiyle Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması oldu. Yunanistan ise artık Balkanlar'da daha fazla büyüemeyeceğinin bilincinde olarak Ege Adaları'nı ele geçirip gözünü İzmir ve Anadolu kıyılarına dikti (2001: 58, 59).

Bu arada Arnavutluk da Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın desteğini alarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Öngül, 2016: 23).

Bulgaristan Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Trakya'daki Müslüman Türklere zulümler yapmıştır. Zor durumda kalan Türkler Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş ve Anadolu'ya göç etme talebinde bulunmuştur (Öngül, 2016: 23).

93 Harbi ve Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Osmanlı tebaasına yapılan zulümlerin amacı Müslümanları ve Türkleri Avrupa'dan atmak istenmesi olmuştur. Balkan Savaşları sonrasında bu planlar Avrupalı devletler için çok daha önem kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıf olması Avrupalı devletlere avantaj sağlamıştır.

Rusya'nın Panslavizm akımı ve tüm Slav ırklarını Rusya çatısı altında toplama isteği Balkanlardaki göçün en büyük sebebi olmuştur. 23 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Atatürk'ün Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan röportajında, Türklerin Balkanlardan gitme sebepleri şu şekilde yer almaktadır:

Asırlardan beri düşmanlarımız Avrupa kavimleri arasında Türklere karşı kin ve husumet fikirleri telkin etmişlerdir. Batı zihniyetine yerleşmiş bu fikirler hususi bir zihniyet meydana getirmiştir. ... Avrupa'da Türk'ün her türlü terakkiye hasım bir adam olduğu, manen ve fikren gelişime gayri müsait bir adam olduğu zannedilmektedir (aktaran Ağanoğlu. 2001: 61).

Baskı, zulüm, yapılan etnik ve dini ayrımcılıklar, ekonomik şartlar Müslüman ve Türk halkını Rumeli'ye, İstanbul'a ve Anadolu'ya doğru göçe zorlayan temel sebeplerdir. Ayrıca savaş sonrası, Bulgar çetelerinin zulümleri ve birçok olumsuz etmen (ayrımcılıklar, ekonomik şartlar, ölüm korkusu) yüzünden Avrupa'da önemli bir göç hareketini başlamıştır.

Görsel 2.1. Birinci Balkan Savaşı zamanında İstanbul'a Göç Eden Muhacirler, İstanbul, 1912.¹³

Balkan ve Rumeli göçmenleri önce İstanbul'a sonrasında Yeşilköy'e geçme planları oluşturmuştur. Yüz binlerce muhacir İstanbul'a gelmiştir ve çok sayıda muhacir Anadolu vilayetlerine yerleştirilmiştir (Arslan, 2008: 95). Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan (Kırım, Kafkas, Balkanlar vs.) 1850-1914 yılları arasında Anadolu'ya göç eden Müslüman sayısı yaklaşık altı milyon ulaşmıştır (Özdemir, 2007: 39).

2.3.3.2. 1913 Türk-Bulgar Nüfus Mübadelesi

Nüfus ve toprak kaybı yaşayan Osmanlı Devleti, kalan topraklarını koruma yoluna gitmiştir. Topraklarını korumaya yönelik nüfus politikaları uygulamaya çalışmıştır. Politika gereği milliyetçilik düşüncesi önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan, Balkan Savaşı zamanında Osmanlı Devleti aleyhine çalışmalar sürdüren Bulgarların göç ettirilmesi planlanmıştır. Karşı tarafta Bulgaristan'da ise Bulgarlar tarafından Osmanlı Devleti'nin savaş sonrasında kaybettiği topraklarda yaşayan Osmanlı tebaasına yönelik baskılar, zulümler gerçekleşmiştir. İlerleyen zamanlarda bu durumlar ciddileşmiş ve her iki ülke için bir göç planlamasına gidilmiş ve mübadeleden bahsedilmiştir (Öngül, 2016: 28).

¹³ <https://www.wikiwand.com/tr/Muhacir> (Erişim Tarihi: 05.04.2022)

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonrasında Balkan devletleri ile barış antlaşmaları imzalamışlardır. Antlaşmaların dışında nüfus değişimi için mübadele görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır. 2-15 Kasım 1913 tarihleri arasında Edirne’de mübadele konusu görüşmek için dokuz Bulgar ve altı Türk’ten oluşan bir komisyon bir araya gelmiştir. Komisyon ilk olarak, Osmanlı-Bulgar sınır hattının on beş kilometrelik bölgesinde yaşayan Müslüman ve Bulgar halkının yer değiştirilmesi ile ilgili çalışmalar oluşturmuştur. Oluşturulan komisyon Haziran-Ekim 1914’e kadar çalışmalarına devam etmiştir. Mübadele doğrultuda Türkiye’de 46.764 Bulgar, Bulgaristan’dan 48.570 Müslüman yer değiştirmiştir (Ağanoğlu, 2001: 121, 122).

Komisyon çalışmaları I. Dünya Savaşı’nın cereyan etmesiyle sona ermiştir. Yapılan Türk-Bulgar mübadele çalışmaları ileri tarihlerde yapılacak Türk-Yunan nüfus mübadelesine örnek olmuştur (Öngül, 2016: 29). Osmanlı-Yunanistan arasında 27 Nisan 1914 tarihinde benzer müzakereler gerçekleşmiş, mübadele ve girişimleri yapılmıştır (Arslan, 2008: 90).

2.3.3.3. 1914 Osmanlı Devleti İle Yunanistan Arasında Yapılan Mübadele Girişimi

Yunanistan’dan Osmanlı sınırlarına doğru Balkan Savaşları öncesinde, sırasında ve sonrasında artarak devam eden Müslüman göçleri gerçekleşmiştir. Bu göçlerin yaşanmasında en önemli etken Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’nden ele geçirdiği topraklarda yaşayan Müslümanlara, Türklere şiddetli baskı ve zulüm uygulanmasıdır (Çetin: 2010, 153). Süreç içerisinde Yunanistan, göç eden Müslüman ve Türklerin yerlerine gelen Rumları yerleştirmiştir. Yunan yönetici Venizelos Osmanlı Devleti’nin sahil kıyı bölgelerinde Rumların Türk nüfusuna karşı oranını artırmaya çalışmıştır. Türk nüfus oranının yüksek olmasını istememekle beraber asıl düşüncesi bu kıyı kesimlerini de Yunan topraklarına katmaktır. Osmanlı Hükümeti bu duruma engel olmak için çeşitli faaliyetler sürdürmüştür (Ağanoğlu, 2001: 124). İttihat ve Terakki Hükümeti Anadolu’ya göç eden Müslüman ve Türkleri Rumların yaşadıkları bölgelere yerleştirmiştir. Bölgede yaşayan Rumlar bu durumdan endişe duymuştur ve onlarda Yunanistan’a doğru bir göç hazırlığına geçmiştir (Çetin: 2010, 153).

Yunanistan ve Osmanlı Devleti göç konusu hakkında Nisan 1914’te başlayan görüşmelerde, göçün sebeplerinde kabahatli olarak birbirlerini gösterdiler. Galib Kemalî Bey Osmanlı Devleti’nin Atina elçisidir. Venizelos ise Yunanistan Başbakanı’dır. Göç konusunda uzlaşmaya varabilmek için Galib Kemalî Bey Venizelos’a mübadele fikrini sunmuştur (Söylemezoğlu’nda akt. Çetin, 2010: 154). Mübadele ile ilgili düşüncesini Galib Kemalî Bey hatıratında şöyle ifade etmektedir:

...Mösyö Venizelos'a sırf bir şahsi mülahaza kabilinden Makedonya'daki Müslümanlarla Aydın Vilayeti'nde meskûn Rumların mübadele edilmesi, bunların bırakacağı emlâkin de mübadele suretiyle onlara verilmesi ve aradaki fark-ı fiatın Hükûmetlerce tazmin edilmesi yolunda bir i'tilâf yapılmasını teklif ettim (Söylemezoğlu'nda akt. Çetin, 2010: 154).

Galib Kemalî Bey'in fikrine Osmanlı Devleti mübadele ile ilgili görüşmeler yapılmasına sıcak bakmıştır. Ancak Yunanistan Anadolu'da bulunan Rumların göçü için iyimser değildir. Yunanistan tarafında bu durum Yunan "megali ideası"na engel teşkil etmesi ve oluşabilecek sosyo-ekonomik problemlerden mübadele girişimine biraz uzak kalmıştır (Çetin: 2010, 154). Yunanistan her ne kadar mübadele için sıcak bakmasa da ilerleyen zamanlarda yaşanan ve devam eden düzensiz göçler sebebiyle fikrini değiştirmiştir.

Yunanistan Başbakanı Venizelos 28 Mayıs 1914 tarihinde Galib Kemalî Bey'e yazdığı mektupta; Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Rumlar ile Yunanistan da yaşayan Müslümanlar arasında mübadelenin gerçekleşmesi için yapılacak müzakerelere sıcak baktığını iletmiştir. (Çetin: 2010, 156)

Osmanlı ve Yunanistan 22 Haziran 1914'te mübadelenin şartları konusunda uzlaşmaya vardılar (Çetin: 2010, 157). Ancak müzakereler Temmuz ayında gerçekleşti. Yunanistan Başbakanı Venizelos'ın mübadelede şartlarında; halkın göç etme için rızasına bakılması, anlaşmazlıkları çözebilecek ortak bir komisyon oluşturulması ve mülklerin maddi değerlerin belirlenmesi yer almıştır (Ağanoğlu. 2001: 128). Genel anlamda mübadele şartları her iki ülke için benzerdir. Anlaşmazlıkları çözmesi için her iki ülkeden delegeler ile komisyon kurulmuş ve müzakereler başlamıştır.

28-29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmesi ile 22 Haziran 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında anlaşılan mübadele durumu askıya alınmıştır. Ancak 29 Haziran 1917'de Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmesiyle mübadele anlaşmasının hükmü kalmamıştır (Çetin: 2010, 165). Bununla birlikte iki savaş arası bir yıllık zaman diliminde, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan 150.000-200.000 civarı Rum nüfus Yunanistan'a giderken, binlerce Rumeli muhaciri ise Makedonya'dan Anadolu'ya göçmüştür (Barut, 2018: 181).

1923 Türkiye-Yunanistan Mübadelesine örnek olan ve tecrübe sağlayan 1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi uygulanamayan bir girişim olarak kalmıştır. 1914 Osmanlı-Yunan mübadele girişiminde halkın gönüllük esası dikkat çekerken 1923 Türk-Yunan Mübadelesi'nde zorunlu bir göç söz konusu olmuştur. (Çetin, 2010: 166). Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dahil olması 1914 Mübadelesi'nin gerçekleşmesine engel olmuştur.

2.4. 28 Temmuz 1914-11 Kasım 1918 Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının arka planında Avrupa ülkelerinin aralarında yaşadıkları ekonomik çıkarlar, şiddetli siyasi ve sosyal hadiseler olmuştur. Almanya İmparatorluğu Avrupa'da güç dengelerini değiştirmeye ve söz sahibi olmaya başlamıştır. Almanya İmparatorluğu'nun yeni bir güç ve emperyalist devlet olma yolunda ilerlemesi sanayileşmiş devletleri özellikle İngilizleri huzursuz etmiştir. Avrupa ülkelerinin güç gösterileri ve söz sahibi olma istekleri yüzünden dört yıl sürecek üç kıtada gerçekleşecek büyük bir dünya savaşına zemin hazırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na tetikleyen olay 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna'da bir Sırp tarafından Avusturya Macaristan Veliahtı Ferdinand'ın öldürülmesi olmuştur (Gözcü, 2016: 135).

Osmanlı Devleti olay sonrası yaşanan savaşta tarafsız olduğunu duyurmuş (Biçici, 2014: 706) ancak Osmanlı Devleti, Avrupa'da yaşanan gelişmeler sonucu kendini savaşın içinde bulmuştur.

2 Kasım 1914 tarihinde Rusya, 5 Kasım 1914 tarihinde ise Fransa ve İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir. Bunun üzerine, Osmanlı Devleti 11 Kasım 1914 tarihinde padişahın imzaladığı savaş ilan iradesi ile gazete ve gerekli makamlara savaşa girdiğini duyurmuştur (Biçici, 2014: 719). Savaşa Almanya'nın yanında giren Osmanlı Devleti savaş ilanı sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na resmen katılmıştır.

2.4.1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Göç Hareketleri

Osmanlı Devleti 19. ve 20. yüzyıllarda kaybettiği savaşlar yüzünden sınırları küçülmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti halkı savaşlar sonrası Rumeli'ye, Doğu Trakya'ya ve Anadolu'ya göç etmiştir. Gelen muhacir ve mülteci Müslümanlar bu bölgelerde Müslüman nüfus oranı atmıştır. Osmanlı Devleti'nin Müslüman nüfus oranı genel nüfusa göre daha fazla olduğu söylenmektedir. Osmanlı Devleti'nde Hüdavendigâr, Trabzon, İstanbul, Aydın, Ankara, Konya, Kastamonu Müslüman nüfusun, Sivas, Mamûretülaziz, Bitlis, İstanbul, Erzurum Ermeni nüfusun, Hüdavendigâr, Beyrut, Trabzon, Menteşe, Edirne, İstanbul, Sivas, Karesi, Canik, Aydın Rum nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı yerlerdir (Özdemir, 2007: 22).

Kemal Arı 1914-1922 yılları arası (Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı sonuna kadar olan göçler) göçü üç gruba ayırmıştır:

1. Türkiye'den Türkiye dışına yönelik göçler
2. Türkiye'de işgalden kurtarılmış yörelere yönelik iç göçler
3. Türkiye dışından Türkiye'ye yönelik göçler (Arı, 1995: 6, 7).

Birinci maddedeki göçler Yunan tarafından işgal edilen bölgelerin kurtarılması ve sonrasında Yunanistan'a gerçekleşen Rum göçleridir. İkinci maddedeki göçler Anadolu'daki işgalden kurtarılmış alanlara doğru yaşanan geri dönüş göçleridir. Son olarak üçüncü madde göçleri ise Yunanistan'dan Anadolu'ya gelen Türk ve Müslüman göç hareketliliğidir.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarındaki etnik, kültür ve dinsel kimlik farklılıklarının olmasında dönemin İstanbul Hükümeti İttihat ve Terakki'nin uyguladığı sevk ve iskan politikaları etkili olmuştur. Nüfus çokluğu ve geniş coğrafi sınırlar bakımından değerlendirildiğinde 1913 ile 1918 yılları arasında meydana gelen göç dalgaları Milli Mücadele ve Cumhuriyet sonrası döneme göre büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Dündar'ın yaptığı hesaplamalara göre dönemin 17,5 milyonluk Osmanlı nüfusunun yaklaşık yarısından fazla yer değiştirdiği bilinmektedir. Bu rakamın 1.15 milyonunu Rum, 1.5 milyon Müslüman mülteci, 1.5 milyon Ermeni oluşturmaktadır (Dündar, 2001: 250, 251).

Yoğun nüfus hareketliliği Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ile hızlanmıştır. Ülke sınırları içerisinde nüfus hareketliliği yaşanmış ve bu hareketliliğin yaşanmasında iki durum vardır. Birincisi, hükümet kararı ile ülke siyasetine ters düşen hareketlerde bulunan bazı Arap, Ermeni ve Rumlar göç ettirilmiştir. İkincisi ise Osmanlı'nın işgal edilen topraklarından (genelde Doğu Anadolu, Mezopotamya ve Suriye) rızaları ile işgal görmeyen yerlere gelen Müslüman unsurlardır. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz Bölgesi kıyılarında yerleşik hayat süren Rumlar Osmanlı'ya karşı çeteleşme hazırlığında olduğu tespit edilmiştir. Hazırlıkların farkına varan Osmanlı tarafından bu davranışları sergileyen Rumlar Doğu Anadolu'nun ve İç Anadolu'nun işgal edilmemiş alanlarına, Doğu Trakya'nın iç kesimlerine, Batı Anadolu'da Ege Denizi yakınları ve kıyılar hariç olan bölgelerine topluluklar halinde göç ettirilmiştir (Özdemir, 2007: 22, 23). Genel anlamda Rumlar 1914 yılında kıyı bölgelerinden ve işgal altında olan yerlerden uzaklaştırılmak istenmiştir. Osmanlı'nın kıyı sınırları güvenliği için planlar yapılmıştır.

İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı zamanında önemli bölgelerde yaşayan ve düşmanla iş birliği içene girebilecek unsurların yerlerini değiştirmek için 27 Mayıs 1915'te 4 maddeden oluşan geçici bir "Tehcir Kanunu" çıkarılmıştır. Orduya verilen bu yetki hükümete karşı gelecek, casusluk ve hıyanet içerisinde olanları bulundukları yerden başka alanlara iskanını gerçekleştirmek içindir. Bakanlar kurulu aldığı karar 30 Mayıs 1915 tarihinde 15 maddelik yönetmelikle tehcir süresiz hale gelmiştir. 27 Mayıs 1915'te çıkarılan "Tehcir Kanunu" sadece Ermeniler için değil, kanuna aykırı ve devlete karşı suçlu davranışlar sergileyen Rumlar, diğer azınlıklar ve Müslümanlar da kanuna tabi tutulmuştur (Dündar, 2001: 62, 63).

Mustafa Özdemir, Osmanlı sınırları içindeki bu dönem yaşanan göç hareketini şu şekilde tanımlamaktadır:

Dünya Savaşı Osmanlı toplumsal yapısına tıpkı ekonomi, askeri ve siyasi yapısına olduğu gibi ağır darbeler indirmiştir. Savaş sırasında gerek işgal edilen bölgelerden göç etmek mecburiyetinde kalan Müslüman nüfus, gerekse hükümet tarafından alınan zorunlu göç kararıyla birlikte Ermeni, Rum ve Arap topluluklarının sevk edilmeleriyle birlikte binlerce insanın yer değiştiği görülmektedir (2007: 31).

Sonraki yıllarda askeri gerekçeler ile yaşadıkları yerden başka yerlere göç edenler için dönüş izni çıkmış ve dönmek isteyenlere yol güvenlikleri, beslenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanarak müsaade edilmiştir (Küçüker, 2015: 450).

2.4.2. Osmanlı Devleti Açısından Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları

Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı büyük kayıplar getirmiştir. Savaş öncesi pek de iyi durumda olmayan Osmanlı Devleti, sosyo-ekonomik ve politik gibi birçok alanda tükenmiştir. İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasi fikirleri savaşa girilmesinde etkin rol oynamış olsa da bu denli büyük bir savaşa girmemek Osmanlı Devleti için pek olası olmamıştır. Toprak sınırları geniş coğrafyaya yayılması ve farklı ulusları içinde barındırması savaşa dahil olmasında etkili olmuştur. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya İmparatorluğu yanında İttifak Devletleri grubunda yer almıştır. Savaşı İttifak Devletleri kaybetmiştir ve Osmanlı Devleti de savaştan mağlup ayrılmıştır (Arslan, 2016: 74). Birinci Dünya Savaşı'nda ülkeler İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan ve İtalya) ve İtilaf Devletleri (İngiltere, Rusya, Fransa, Belçika, Sırbistan, İtalya, Romanya, Portekiz, Japonya, Brezilya, Yunanistan, ABD) olarak iki tarafa ayrılmışlardır.¹⁴ Birinci Dünya Savaşı sonucunda İtilaf Devletleri savaşı kazanmış, İttifak Devletleri savaşı kaybetmiş, ülkeler arasında dengeler bozulmuş, savaş maddi ve manevi büyük kayıplara sebep olmuştur.

Geniş coğrafi sınırlara sahip Osmanlı Devleti birçok cephede savaşmış ve uzun süren savaşlar sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na devam etmesi mümkün olmamıştır. İtilaf Devleti Almanya'nın desteği ile ayakta durmaya çalışan Osmanlı Devleti önemli ekonomik kaynağı olan tarımda çok büyük gerileme yaşamıştır. Savaş cephe de ve cephe gerisinde büyük kayıplara yol açmıştır. Politik, sosyal ve ekonomik sıkıntıların yanında halk açlık ve

¹⁴ <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/1-dunya-savasi-tarihi-birinci-dunya-savasi-taraflari-cepheleri-nedenleri-ve-sonuclari-41421133#:~:text=Birinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1'nda%20taraflar,%2C%20Bulgaristan%20ve%20%C4%B0talya'd%C4%B1r.> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

salgın hastalıklarla uğraşmaktadır (Akandere, 2020: 7). Birinci Dünya Savaşı'nın uzun sürmesi zaten daha önceki savaşlar ile yorgun düşen Osmanlı Devleti'ni içten içe yıpratmış, telafisi olamayacak bir yola sürüklemiştir. 1918 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti yenilgi kabul ederek ateşkes anlaşması için görüşmelere başlamıştır.

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olmuş bir devlet olarak savaştan ayrılmış ve ateşkes başlamıştır. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti topraklarında emellerini gerçekleştirmek için Mondros Ateşkes Antlaşması maddeleri gereğince Anadolu topraklarında işgale başlamıştır (Polat, 2010:478). Mondros Ateşkes Antlaşması'nı yedinci, onuncu, on beşinci, yirmi dördüncü ve ek yirmi beşinci maddeleri işgale zemin hazırlamıştır. Rauf Orbay bu maddeleri hatıralarında şöyle yazmaktadır:

Yedi; Mühim sevkülceyşnoktalarının İtilaf kuvvetlerince işgal olunması

On; Toros tünellerinin işgali.

Onbeş; Bütün demir yollarının mürâkabe için İtilâf zabitlerinin idâresine verilmesi (MavrâyıKafkas'da hâlen Osmanlı idaresinde bulunan demir yollar da dahildir. Ve bunlar da serbest ve tam olarak İtilâf memurlarının emrine verilecektir. Bu maddeye Batum ve Bakü'nün İtilâf devletleri tarafından işgali dahildir).

Yirmidört; A-Ermeni vilâyetlerinde karışıklık çıktığında bu vilâyetlerin İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edilmesi. B- 7. 10 ve 15 inci maddelere ek olarak 'Sis', 'Haçin', 'Zeytun' ve 'Ayıntap'ın işgal olunması (Orbay, 1993: 95).

1919-1920 yıllarına gelindiğinde barış antlaşmaları için Paris Barış Konferansları yapılmış, Osmanlı Devleti Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra 1920 yılına gelindiğinde savaşı sonlandıran antlaşmaya imza atılmıştır.

Böylece Osmanlı Devleti 10 Ağustos 1920 tarihinde 433 madde ve eklerini içeren Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır (Bozkurt, 2003: 491). Çok ağır şartlar içeren Sevr Antlaşması Osmanlı Devleti açısından topraklarının bölüşülmesine ve işgaline olanak tanımıştır. Sevr Antlaşması meclisten geçmediği için hukuken geçerliliği yoktur ve antlaşma, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti tarafından reddedilmiştir (Bozkurt, 2003: 491).

Gülnehal Bozkurt, Mustafa Kemal Atatürk'ün Sevr Antlaşması hakkında söylediklerini şöyle aktarmaktadır:

Mustafa Kemal ise, 17.01.1921'de United Telgraph muhabirine verdiği demeçte, 'siyasî, adlî, İktisadî ve malî bağımsızlığımızı imhaya ve sonuç olarak yaşama hakkımızı inkâr ve ortadan kaldırmaya yönelik olan Sevr Antlaşması bizce mevcut değildir' demiştir. Mustafa Kemal şöyle der: 'Oysa Türk'ün

onuru, kendine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir (2003: 491).

Mondros Ateşkes ile başlayan Anadolu topraklarındaki işgaller ve Sevr Antlaşması'nı uygulamaya çalışan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti topraklarını paylaşma hevesine düşmüşlerdir. Sevr Antlaşması, Mustafa Kemal Atatürk'ün de ifade ettiği gibi bağımsızlığa ters olan ağır şartlar içeren kabul edilemez bir antlaşma olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Kurtuluş Savaşı mücadelesi ve Lozan Barış Antlaşması'na giden süreç başlamıştır. Osmanlıcılık ve Ümmetçilik gibi akımlar son bulmuştur, yerine Türk Milliyetçiliği ve Ulusçuluk dikkat çekmiştir.

2.5. Türk Kurtuluş Savaşı ve Mübadele Öncesi Son Durum

Birinci Dünya Savaşı'nda alınan mağlubiyet sonucu Osmanlı Devleti ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma ile İtilaf Devletleri maddeleri gereğince Anadolu'yu işgale başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk ülkenin içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemiştir:

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilaf devletleri, ateşkes anlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili, Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep, İngilizlerce işgal edilmiş. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon'la Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her yanda yabancı devletlerin subay ve görevlileri ve özel adamları çalışmakta. Daha sonra, sözüme başlangıç aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletlerinin uygun bulmasıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor.¹⁵

Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında öyleki mili mücadelenin gerçekleşmesinde Mondros Ateşkes Antlaşması ve antlaşma maddelerinin İtilaf Devletleri'nce uygulanmaya çalışılması sonrası Anadolu'da işgallerin başlaması etkili olmuştur. Özellikle yedinci maddenin uygulanmak istenmesi ülkeyi parçalamaya yöneliktir. Tüm bu durumlar ülkenin bağımsızlığı için milli mücadelenin güçlenmesini sağlamıştır (Oral, 2018: 6).

Osmanlı Devleti'nin düşülen zor durumdan kurtarılması için çareler aranmaktadır. Manda ve himayenin kabul edilemeyeceğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk, “efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hakimiyet-i milliyeye müstenit, bilakaydüşart müstakil yeni bir Türk devleti tesis etmek!” durumu bu cümleler ile ifade etmiştir.¹⁶ Kurtuluş

¹⁵ Atatürk, Nutuk (1919–1927), Cilt1, s.3.

¹⁶ Atatürk, Nutuk (1919–1927), Cilt1, s.18.

mücadelesi için 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a çıkararak kurtuluş için milli hakimiyete dayanan, kayıtsız, şartsız bağımsız bir Türk Devletinden bahsetmiştir.

1918 yılında Osmanlı Devleti son savaşını gerçekleştirmiş ve Anadolu'da milli mücadelenin gerçekleştiği Türk Kurtuluş Savaşı başlamıştır (Gözcü, 2016: 160). Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır (Demirci, 2017: 249). 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması arasındaki dönem Kurtuluş Savaşı milli mücadele ile geçen dönemdir. Bu dönem içerisinde göçler de yaşanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı zamanı ve savaş sonunda Osmanlı Devleti'nin her toprağında zorluklar çekilmiş, olumsuz şartlarda yaşanılmış ve işgal edilen topraklarda yaşayan Osmanlı tebaası güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkede var olan kaos ortamı giderek artmıştır. Ekonomik ve sosyal yaşam büyük ölçüde zarar görmüştür. Göçler sadece ülke içinde Anadolu'da değil Birinci Dünya Savaşı sonrası ülke sınırları dışında kalan topraklardan Anadolu'ya da göçler başlamış ve devam etmiştir (Gözcü, 2016: 140).

Justin McCarthy' ye göre; 1912-1920 yıllarında Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen Müslüman sığınmacıların sayısı 413.922'dir (Aktaran Tevfik, 2014: 42).

Tablo 2.4. 1912-1920 Yıllarında Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen Müslüman sığınmacıların iskan yerleri.¹⁷

VİLAYETLET	KİŞİ SAYISI	BAĞIMSIZ SANCAKLAR	KİŞİ SAYISI
İstanbul	3609	İzmit	6771
Edirne	132.500	Eskişehir	9088
Adana	9059	Bolu	258
Ankara	10.008	Canik (Samsun)	3875
Aydın(İzmir)	145.868	Çatalca	7500
Halep(124)	10.504	Karesi (Balıkesir)	14.687
Hüdavendigar(Bursa)	20.853	Biga	4033
Sivas	10.805	Kayseri	6140
Suriye	3187	Karahisar (Afyon)	280
Kastamonu	257	Menteşe (Muğla)	855
Konya	8512	Maraş	5031
Mamuret-ül-Aziz(Elazığ)	242	TOPLAM	413.922

Tablo 2.4.'te Balkan Savaşları ile başlayan, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemine kadar devam eden göç edenlerin sayısını verilmiştir. Bu göç hareketi Lozan Barış Antlaşması dahil ilerleyen zamanlarda da devam etmiştir.

1923 mübadele dönemine kadar olan süreçte Büyük Taarruz ile yenilgiye uğrayan Yunan ordusu geri çekilmeye başlamış ve 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in tekrar alınması

¹⁷McCarthy'den akt. Tevfik, 2014: 42.

sonrasında yaklaşık bir aylık süreç içerisinde 300.000 Rum Yunanistan'a göç etmiştir. 1922 yılının son aylarına gelindiğinde yaklaşık 1.000.000 Rum, Ege, Marmara, Karadeniz ve Doğu Trakya şehirlerinden göç etmiştir. Göç eden Rumlar Yunanistan şehirlerinde yoğun bir nüfus oluşturmuştur ve o bölgede yaşayan Türklere ve Müslümanlara yapılan baskılar neticesinde Anadolu'ya da göçler başlamıştır. Trakya ve İstanbul'dan Mudanya Ateşkes Antlaşması sonrasında 60.000 Rum göç etmiştir (Ağanoğlu, 2001: 281,282).

2.6. Lozan Görüşmelerinde Mübadele

Mudanya Ateşkes Antlaşması 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İtilaf Devletleri TBMM'yi tanımıştır. Türk ve Yunan arasındaki sıcak çatışma bitmiştir. TBMM Hükümeti ile bir barış anlaşması yapılması yönde teklif İtilaf Devletleri TBMM'ye teklif sunmuştur. Tarih olarak 13 Kasım ve yer olarak Lozan şehri kararlaştırılmıştır. İtilaf Devletleri, konferansta Türk heyet içinde ikilik oluşturmak adına İstanbul Hükümeti'ni de davet etmiştir. Millî Mücadele döneminde olumsuz tavırlar sergileyen İstanbul Hükümeti Türk menfaatlerini koruma hakkına sahip değildir. Bunun üzerine TBMM 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırmıştır (Budak, 2010: 131, 132).

Savaş durumu bitmiş, antlaşmalar imzalanmıştır. Sırada ise önemli süreçlerden olan göç durumu ele alınmıştır. Göç hareketleri Balkan Savaşları'nda hız kazanmış öncesinde ve sonrasında göçler yaşanmış ve devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında yenilen Yunan askerleri Anadolu'da işgal ettikleri bölgelerden çekilmiştir. Bunun üzerine Anadolu'da yaşan Rumlar, Yunanistan'a göç etme eğilimine geçmiştir. Karşılıklı giderek artan göç hareketliliği her iki ülke için problem teşkil etmektedir. Bu sebeple Türk-Rum arasında bir nüfus değişimi, zorunlu bir mübadele gerçekleşecektir. Lozan'da mübadele konusunda çalışılmış ve kararlar alınmıştır.

Millet Cemiyeti Dr. Nansen'i mübadele durumunu incelemesi için görevlendirmiştir. Dr. Nansen 1 Aralık 1922 tarihli hazırladığı raporda mübadelenin en geç şubat ayına kadar yapılabileceğini söylemiştir. Sebeplerinden birisi bu aydan sonra toprakların işlenmesi sorun teşkil edecek ve tarımda üretim problemi oluşturacaktır. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Dr. Nansen'nin raporları sonucunda mübadelenin gerçekleşmesini ve bunun zorunlu bir göç olarak yapılmasını savunmuştur. Türk yetkilileri de bu yönde düşünmüştür. Mübadele ile İstanbul Rumlarını da kapsayan zorunlu bir göç düşünülmüştür. Yunan tarafında ise mübadelenin halkın isteğine bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi düşüncesi hakim olmuştur (Tevfik, 2014: 47). 1914 Mübadele girişiminde anlaşmalar her iki taraf için isteğe bağlı, gönüllü bir göç düşünülmüştür. Yunanistan'ın halkın rızasının alınması ile göç

yapılmasındaki maksadı Rum nüfusun Anadolu'dan göç etmesi Yunan “megali şdeası”na ters düşeceğindendir. “megali ideası”, Yunanistan'ın Büyük Yunanistan'ı Bizans'ı yeniden inşa etme fikridir. Türkler için 1914 Mübadele girişimi tecrübe olmuş ve 1923 yılı mübadelesinin zorunlu olarak yapılması planlanmıştır.

Türk-Yunan nüfus değişimi Lozan Konferansı'nda azınlıklar meselesi görüşmesinde dile getirilmiştir. Mübadelenin içeriği, şartları Lozan Barış Antlaşması'na ek 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan protokoller ile anlaşmaya varılmıştır. Protokolde mübadele ile ilgili on dokuz madde yer almıştır. Türk topraklarında yaşayan Rum-Ortodokslar ile Yunanistan topraklarında yaşayan Müslümanların zorunlu olarak yer değiştirmesi için her iki taraf onay vermiştir. Ancak İstanbul'daki Rumlar ve Batı Trakya'da yaşayan Türkler mübadele anlaşmasında göç etmemesi kararlaştırılmıştır (Çınar, 2021: 333, 334).

2.7. 1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi'nin Başlaması

Yunanistan tarafında E. K Venizelos ve D. Caclamanos'un, Türkiye tarafında ise İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur 30 Ocak 1923 tarihinde anlaşmaya imza atmıştır (Budak, 2010: 137). İmzalanan protokoller ile nüfus mübadelesinin kapsamı planlanmıştır. Türk-Yunan nüfus mübadelesi için gerekli şartlar oluşturulmaya başlanmıştır. Zorunlu olarak gerçekleşecek olan mübadelede eş zamanlı olarak hareket edilmesi önem arz etmiştir.

Türk-Yunan Mübadele Anlaşmasının ilk maddesinde;

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbirisi, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye, Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşemeyecektir. (Soysal, 2000: 185) yer almıştır.

Bu maddede anlaşılan durum kişinin dini kimliğinin mübadelede belirleyici olması olmuştur. Mübadele Sözleşmesinin ikinci maddesinde mübadiller için istisnalar dile getirilmektedir:

- a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini);
 - b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır.
- 1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi) sayılacaklardır.
- 1913 tarihli Bükreş Andlaşmasının koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etablis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi) sayılacaklardır. (Soysal, 2000: 185).

Bu madde ye göre göç ettirilmesi gerekli görülen Rumların bazı istisnalar ile kapsam dışı tutulduğu görülmüştür. İstisnalar olarak belirlenenler özel nedenler, askeri nedenler ve mübadelesi tecil olanlardır. Müslümanlığı kabul etmiş olanlar ve Türkler ile veya mübadeleye tabii olmayan Gayr-i Müslim erkeklerle evlilik yapmış Rum asıllı kadınlar mübadeleden bu durumlarla özel neden olarak kabul edilip istisna tutulmuştur. Askeri nedenler ile istisna tutulanlar Kurtuluş Savaşı zamanında askeri ve insani yardım eden Rumlar olmuştur. Kimsesiz, hastalıklı, sakat, kör olanların mübadele nakilleri zor olacağından mübadeleleri tecil edilmiştir (Öksüz, 2000: 759, 760, 761).

Mübadele Anlaşması sonrası zorunlu göç akışını ilerletebilmek için Milletler Cemiyeti etkisiyle Karma Komisyon oluşturulması düşünülmüştür.

Türk-Yunan mübadelesinde taraflar arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak ve göç edeceklerin varlıklarını tespit edebilmek amacıyla 17 Eylül 1923 tarihinde Karma Komisyon/Muhtelit Mübadele Komisyonu Milletler Cemiyeti etkisiyle kurulmuştur. Türk ve Yunan tarafından dörder üye ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış ülkeleri temsili için üç üye ile toplam yedi üye bulunmaktadır (Yıldırım, 2016: 220, 221). 10 Kasım 1923'te Karma Komisyon'un/Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun dört Türk üyesinden Tevfik Rüştü Aras'ın sözleri ve isteği üzerine mübadele resmi olarak başlamıştır (Ağanoğlu, 2001: 290).

Mübadeleye Yunanistan'ın limanı bulunan ve kıyı şehirlerinde toplanmış mübadiller ile başlanmıştır. İç bölgelerine doğru ilerlenerek sırası ile mübadillerin Anadolu'ya aktarımı sağlanması düşünülmüştür. Selanik ve Kavala şehirleri Yunanistan'da, Kandiye ve Raspo şehirleri ise Girit'te mübadillerin alınması için liman olarak seçilmiştir. Göçmenlerin, muhacirlerin, mübadillerin Anadolu'ya göçleri için demiryolundan faydalanılsa da daha çok deniz yolu kullanılarak Türk gemileriyle taşınmıştır. Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti heyetlerince mübadiller gemilere yerleşmeden önce sağlık kontrolü yapılmıştır.¹⁸ Mübadiller için çadırlar kurularak barınma, beslenme ve sağlık ihtiyaçları karşılanmıştır (Ağanoğlu, 2001: 292, 293). Mübadiller Anadolu'ya girişinin ardından sağlık kontrolleri ve resmi belgelerin kontrolü yapılmış ve sonrasında iskân bölgelerine yerleştirilmiştir.

Muhtelit Mübadele Komisyonu tarafından verilen "hüviyet vesikası" ile mübadiller vapurlardan indirilmeden karaya çıkartılmadan önce kontrol edilmektedir. Mübadiller bu belgeyi yanlarında bulundurmak zorundaydılar. Gelen göçmenlerin elinde bulundurması gereken belgeler genellikle şu şekildedir:

¹⁸"1877'de 'Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti', 1923'te 'Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti', 1935'te 'Türkiye Kızılay Cemiyeti' ve 1947'de 'Türkiye Kızılay Derneği' adını almıştır. Kuruluşa 'KIZILAY' adını Ulu Önder Atatürk vermiştir." <http://kizilaytarih.org/tarihce.html> (Erişim Tarihi: 03.04.2022)

1.Aile Kimlik Belgesi: Yunanistan'dan çıkılan limanın adı, aile nüfus bilgileri gibi birçok bilgi yer alır.

2.Aşı Belgesi: Bireye hangi aşılardan yapıldığına dair bilgiler yer alır.

3.Tasfiye Talepnamesi: Mübadillerin Yunanistan'daki mal varlıklarının para olarak değerlerini gösteren belgedir (Arı, 1995: 90).

Tuncay Ercan Sepetçioğlu, Yunanistan'dan gelen mübadillerin koşullarını şu şekilde açıklamaktadır:

Yunanistan'dan gelen mübadiller, ülkenin çok farklı kesimlerinden göç yollarına düşmüşlerdi. 19. yüzyıl Osmanlı idari taksimatına göre Selanik Vilayeti başta olmak üzere, Manastır Vilayetinin Balkan Savaşları sonunda Yunan tarafında kalan kesiminden, Yanya, Girit ve Cezayir-i Bahr-i Sefid (Sakız, Limni, Midilli ve -Uşi Anlaşmasıyla İtalya'ya bırakılan Rodos ve Oniki Ada hariç- diğer Ege Adaları) Vilayetlerinden mübadiller Türkiye'ye gelmişlerdir (2014: 64).

Müslüman ve Türk mübadiller Yunanistan'dan Türk gemileri ile Anadolu'ya gelmiştir. Ayrıca Türk gemileri Yunanistan'a geri dönerken Rum göçmenleri de nakil etmiştir. Yunanistan'a Ekim 1924'e kadar Kayseri, Niğde gibi İç Anadolu 'dan 109.000 Rum nüfus gönderilmiştir. Girit'ten göçler Yunanistan'a göre daha erken zamanda tamamlanmıştır. 1924 yılının son aylarına doğru Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Müslüman ve Türk göçmen sayısı 370.000 olmuştur. Zamanla bu sayı 456.700 ulaşmıştır. Mübadele başlamadan önce gelenler ile bu sayı 500.000'ni bulmuştur. Bekleme alanında ölenler 870, nakil sırasında yolda ölenler 278 ve iskân döneminde ölenler ile toplam 3.819 kişinin öldüğü söylenmektedir (Ağanoğlu, 2001: 294, 295).

Türkiye'den Yunanistan'a göç edenlerin sayısı yaklaşık 1.200.000'dür. Yunanistan'dan gelen Müslüman ve Türk sayısı yaklaşık 500.000'dir. Aradaki sayı fazla olmasına karşın Rumların geride bıraktıkları toprak azdır. Çünkü yaklaşık olarak %30'u tarımla uğraşmaktadır. Gelen Müslümanlarda ise durum farklıdır. Onların %90'ı tarımda çalışmaktadır. Yunanistan'dan gelenler için iskân ve ekonomik sorunlar yaşandığı görülmektedir (Ağanoğlu, 2001: 297).

2.8.Mübadele ile Girit'ten Anadolu'ya Göçler

Osmanlı Devleti'nin yıllarca hâkim olduğu Girit Adası'nda çok sayıda Müslüman nüfus da yaşamaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan isyanlar, savaşlar Girit Adası'nı da etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'ne karşı Girit Adası'nda 1897 yılında isyan çıkmıştır. Bunun üzerine muhtariyet idaresi kurulmuştur ve 1898 yılının Kasım ayında Osmanlı Devleti askerleri Girit Adası'ndan ayrılmıştır (Şenışık, 2016: 92). 1899-1899 yıllarında Osmanlı Devleti İzmir vilayetine gelen göçmen sayısı 20.000 geçmiştir (Ağanoğlu, 2001: 40). 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Girit Adası Yunanistan'a bağlanmıştır. Girit adasında yaşayan Müslüman Osmanlı tebaası imparatorluğun Anadolu topraklarına doğru göç etmiştir. Kurtuluş Savaşı bitimi ve Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması döneme kadar önemli ölçüde Müslüman nüfus Girit Adası'nda yaşama devam etmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile kuralları belirlenen nüfus mübadelesi sonrası Girit Adası da göç değişiminden büyük ölçüde etkilenmiştir (Şenışık, 2016: 92).

1923 Türk-Yunan Mübadelesi ile Girit Adası'nda 25.000 Müslüman'ın Türkiye'ye göç ettirilmesi planlanmıştır. Girit Adası'nın Kandiye şehrinden 12.000, Resmo ve Laşit şehrinden 5.000, Hanya şehrinden 8.000 Müslüman için mübadele düşünülmüştür (Sarı ve Can, 2018, 35). Girit mübadilleri Anadolu'da birçok şehre iskân ettirilmiştir.

Çoğunluk olarak Girit'ten gelen mübadiller; İzmir, Antalya, Mersin, Bursa (Mudanya) ve Balıkesir (genelde Ayvalık ve civarı) şehirlerine yerleştirilmiştir. Genelde sahil kesimlerinden Adana-Bursa deniz hattı şehirleri iskan yerleri olarak tercih edilmiştir (Sepetçioğlu, 2014: 65, 66).

2.9. Türkiye'de Mübadil Yerleşim Yerleri ve Meseleleri

Mübadelenin gerçekleşmesi ve yürütülmesi için 13 Ekim 1923'te "Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti" kurulmuş ve Vekaletin işleyiş planını ortaya koyan yasası önerisi 8 Kasım 1923 tarihinde "Mübadele, İmar ve İskan Kanunu" TBMM tarafından kabul edilmiştir (Yıldırım, 2016:241).

20 maddeden oluşan yasa ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Vekalet bütçesi 1923 yılı için 6.095.183 lira belirlenmiştir. Bütçenin harcamaya açılan kısmı 3.221.431 liradır ve bu harcanacak bütçeden; tamir ve inşaat için 327.6300 lira, ısınma ve yakacak için 52.700 lira, tarım ve hayvancılık gereçleri için 332.397 lira, göç ile geleceklerin nakli için 120.800 lira ve 2.302.808 lirası mübadillerin iskanlarında gerekli durumları için ayrılmıştır. 1923'te Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti mübadillerin bulundukları yerden taşınması, yerleştirilmesi, beslenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması için çalışmalar yürütmüştür. Ayrıca ihtiyacı olanlara iskân edildikleri yerde beslenmeleri için 2 aylık süre boyunca yardım edilmesi planlanmıştır. 1912 yılı itibaren Anadolu'da bir yerleşim yeri edinemeyen göçmenler ve sığınmacılar ile konar-göçerler, işgal dönemlerinde ve savaşlar yüzünden yıkılmış evleri

bulunan kişileri uygun görülen yerlerde barındırma, harap olmuş evleri tamir etme, çeşitli yardımlarda bulunma gibi görevleri bulunmaktadır (Arı, 1995: 32, 33). Öyle ki Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti mübadiller, göçmenler, sığınmacılar ve evleri yıkılmış kişiler için iskan politikası uygulamıştır.

Mustafa Necati Bey İmar ve İskân Vekili olarak belirlenmiştir ve onun döneminde 200.000 kişi civarı Türkiye sınırlarına göçleri gerçekleşmiştir (Sarı ve Can, 2018: 36). Tablo 2.5.'te iskân politikası uygulanmak istenen mübadiller ve diğer unsurlar nüfus sayıları verilmektedir (Öz ve Berber'den aktaran Menekşe, 2021: 11).

Tablo 2.5. 1923-1930 Yılları Arasında Türkiye’de İskân Politikası Yapılması Planlan Nüfus.¹⁹

İSKAN UYGULANACAKLAR	NÜFUS SAYILARI
Mübadiller	499.239
Gayri mübadiller	172.029
Harikzede	14.312
Mülteci	35.936
Yerli ahali	18.430
Şarktan garbe nakledilenler	2.774
TOPLAM	742.720

Mübadele sonrası gerçekleşecek göçler ile gelen kişilerin Anadolu’da nerelere yerleştirileceği önemli bir meseledir. Gelen mübadillerin sosyo-ekonomik süreçlerini olumlu hale getirebilmek ve bölgeye adapte olabilmeleri sağlayabilmek için gerekli çalışmaların mübadele öncesi yapılması olası aksaklıkların önüne geçilmesinde son derece önem arz etmektedir. Dönemin olumsuz koşulları çalışmalar için gerekli zamanın oluşturulamamasına neden olmuştur. Bunun üzerine mübadillerin iskanı için hızlı adımlar uygulanmaya çalışılmıştır.

17 Temmuz 1923’te İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanan kararname ile göç için Anadolu’da sekiz iskân bölgesi belirlemiştir (İskan Tarihçesi, 1932: 16, 17). 1932 yılında yayınlanan İskân Tarihçesi adlı kitaptan elde edilen bilgilere göre mübadiller için iskân bölgeleri ve uğraş alanları Tablo 2.5.’te gösterilmiştir.

¹⁹Menekşe, 2021: 11.

Tablo 2.6. Mübadele öncesi mübadillerin iş dağılımı ve mübadil sonrası düşünülen sekiz iskân bölgesi.²⁰

Gelecekleri Bölge	Mübadillerin Yaptığı İşler			Toplam Nüfus	İskan Yerleri
	Tütüncü	Çiftçi - Bağcı	Zeytinci		
Drama ve Kavala	30.000	0	0	30.000	Samsun ve havalisi
Serez (Siroz)	20.000	15.000	5.000	40.000	Adana ve havalisi
Kozana, Naslıç, Kesriye, Girebene	2.500	15.000	5.000	22.500	Malatya ve havalisi
Kayalar, KrafeyyeiVodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Gevgilinin Yunanistan'a kalan köyler, Demirhisar, YeniceCardar, Karacaabat	3.000	25.000	15.000	43.000	Amasya, Tokat, Sivas
Zeytuncü, Drama, ve Kavala'lılarla Selanik ve ahalisi	4.000	20.000	40.000	64.000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisi
Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop	20.000	55.000	15.000	90.000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde ve havalisi
Preveze ve Yanya	15.000	40.000	0	55.000	Antalya, Silifke ve havalisi
Midilli, Girit ve diğer adalar	0	30.000	20.000	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin
Toplam	95.000	200.000	100.000	395.000	

²⁰ İskân Tarihçesi,(1932), Hamit Matbaası, İstanbul, s:18

Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti daha öncesi yapılan planlamalar düzenlenerek göçmenler için yerleşim alanları sayısı ona çıkarılmıştır (Arı, 1995: 52). Düzenlenen iskân alanları şöyledir:

Tablo 2.7. Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti mübadiller ve göçmenler için son şekli verilen iskân yerler.²¹

Birinci Alan	Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum
İkinci Alan	Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale
Üçüncü Alan	Balıkesir
Dördüncü Alan	İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon
Beşinci Alan	Bursa
Altıncı Alan	İstanbul, Çatalca, Zonguldak
Yedinci Alan	İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
Sekizinci Alan	Antalya, Isparta, Burdur
Dokuzuncu Alan	Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
Onuncu Alan	Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntap, Maraş

Mesleklerine göre gruplandırılan mübadillerin Anadolu’da iskân edileceği yerler tablo 2.7.’de belirtilmiştir. Mübadillerin Anadolu’ya doğru bir şekilde yerleştirilmeleri oluşabilecek sorunları en aza indirecektir. Bu amaçla mübadillerin Yunanistan’da yaptıkları iş kollarının belirlenmesi ve ona göre Anadolu’da iskân seçilmesi önem arz eder.

Mustafa Necati Bey’in gazetede yer alan bir demecinde iskân yerlerinin tespiti için bilirkişilerden oluşan bir komisyon kurulduğunu ve gelecek ilk 150.000 kişilik kafenin yerlerinin belirlendiğini ifade etmiştir. Mübadillerin göçü öncesi yaşadıkları coğrafyanın iklimi ve özellikle uğraş dalları, sanatları ve yetenekleri ele alınarak hareket edilecektir. Gelenleri hızlı bir şekilde Anadolu’da iskân ettirilerek, yeteneklerine göre onları ekonomik olarak üretici konuma getirilmesi çalışılacaktır. Gelen mübadillerin 20.000’i Selanikli tüccar, çiftçi, ipekçi, bahçıvan Bursa, Tekirdağ, İstanbul ve Rumeli civarlarına yerleştirilmesi uygun görülmüştür. Zeytinlikler içinde Girit’ten gelen 30.000 civarı kişi düşünülmüştür²² (Akt. Sarı ve Can, 2018: 36).

²¹Arı, Kemal, Büyük Mücadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s:52.

²²“İmar Vekili Mebusumuz Necati Bey’in Beyanâtı”, Ahenk, 6 Kanun-ı Evvel 1923, s. 2. : (Akt. Sarı ve Can, 2018: 36)

Gelen mübadillerin bazıları Türkçe dahi bilmemektedir. Mübadelenin gerçekleşmesinde antlaşmanın ilk maddesi çok önemlidir. Nüfus değişiminin gerçekleşmesi için en önemli şart mübadillerin, muhacirlerin Ortodoks ve Müslüman olmasıdır. Etnik ya da kültürden ziyade dinsel bir şart vardır. Bu durum bazı sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin; gelen mübadillerin Türkçe bilmemesi Anadolu’da iskân edilen bölgede yerel halk ile anlaşamamasına yol açmıştır.

Giritlilerin iskanı konusunda İzmir Mebusu Mahmut Celâl Bey, bir konuşmasında ayrıca şöyle söylemektedir:

Beynelmilel muahede ahkâmına tevfikân evet efendiler bunların içerisinde bir kısım vardır ki Türkçe konuşmuyorlar ve ezcümle Giritliler. Giritlilerin içinde çok samimî bildiklerim, dostlarım vardır. Kendilerini çok yakından tanıdığımı iddia edebilirim. Bunlar Rumca konuştuklarına rağmen hatta aileleri içerisinde tek bir kelime bile Türkçe konuşmasını bilmediklerine rağmen hemen diyebilirim ki Yunanlılara düşmandırlar.²³

Mahmut Celal Bey’in söylediği gibi birçoğu Türkçe yerine Rumca konuşmaktadır. Sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlara yol açan dil meselesi Giritli muhacirler için büyük bir problem olmuştur.

Dil farklılıkları mübadiller ve iskân yerlerindeki yerli halk arasında yabancılaşmaya yol açmıştır. Girit’ten gelen mübadillerin çoğu Yunanca konuşması, yerli halk ve diğer göç edenlerce hoş karşılanmamıştır. Giritlilere “yarım gavur” veya “gavur tohumu” gibi ifadeler kullanılmıştır (Şenışık, 2016: 100).

Tahmiscizâde Mehmet Macit “Girit Hatıraları’nda Giritli Müslümanlar için şöyle söylemektedir:

...Girit Müslümanları, hiçbir zaman gâvur olmamıştır; Girit Türklerinin mahdut bir kısmı Türkçe bilmemekle beraber, kalplerinde besledikleri Türk millî duygusu, Türk hamiyetperverliği, hiçbir zaman, hiçbir suretle sarsılmamıştır, sarsılmayacaktır da. Ben değil, Türk tarihi diyor ki, bu unsur, yalnız son günlerde değil, tâ II. Mahmud devrinde Yunan devletinin kuruluşundan (14 Eylül 1829) şimdiye kadar geçen bir asrı aşkın bir müddetten beri Yunan parmağıyla Girit’te çıkarılmış olan devamlı isyanlara karşı, her zaman kahramanca çarpışarak vatanını müdafaa etmiş, kardeşleri olan Türk askerlerinin ada da giriştikleri askerî harekât esnasında, onların yanında daima ileri karakol vazifesini görmüş, bu yolda can ve mal feda etmekten bir an geri kalmamış, cidden kahraman, Türk oğlu Türk bir unsurdur...²⁴ (akt. Menekşe, 2021: 2).

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt: 10, İçtima: 2, 5.11.1341, s. 53

²⁴Bknz: Tahmiscizâde Mehmet Macit, Girit Hatıraları, (Haz: İ. Miroğlu-İ. Şahin), İstanbul 1977, s. 32-33

Türkiye'ye gelen Giritli mübadiller kendilerini “Giritli” olarak ifade etmişlerdir. Bu durumla kendilerini sadece iskân bölgesindeki yerel halktan ayırmakla kalmamış gelen diğer mübadil ve göçmenlerden de ayrı tutmuşlardır. Giritliler için Girit'ten gelmek onlar için ortak bir aidiyet duygusu oluşturmuştur (Şenışık, 2016: 100, 101). Kendi aralarının dışında uyum içinde olamamalarının en büyük sebepleri iskân, iş ve mülk meselelerinin hızlı çözüme kavuşmamasıdır. Ayrıca Anadolu'ya göç eden Girit mübadilleri bir gün Girit'e dönebilme düşüncesi içerisinde olmuştur (Karataş ve Yıldız, 2020: 42). Aynı zamanda Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rumlar Türkiye'den ayrılırken üzölmüş ve onlarda memleket özlemi çekmiştir. Her iki taraf mübadilleri benzer sorunlar yaşamıştır. Yunanistan'a giden mübadillerin Türkçe konuşmaları yerleşilen bölgede dışlanmalarına sebebiyet vermiştir. Öyle ki; “Yunanistan'a ilk gittiklerinde, Türk tohumu diyerek dışlanmışlardı. Anadolu Rumları da onları: ‘Siz çingenesiniz. Ne para kazanmasını ne de yaşamasını bilirsiniz’ diye itham etmişlerdi.” (Ağanoğlu, 2001: 299). Anlaşıyor ki mübadele süreci her iki taraf mübadilleri için aidiyetsizliğin hissedildiği anlar yaşatmıştır.

2.10. Mübadele Sonuçları

1923 Lozan Barış Antlaşması ile planlanan Türk-Yunan mübadele göçü Anadolu ve Yunanistan coğrafyasını sosyo-kültürel ve ekonomik olarak büyük ölçüde etkilemiştir. Mübadillerin kendi mesleklerini icra edemeyecekleri bölgelere iskân edilmesi ülke ekonomisine zarar vermiştir. Anadolu'ya gelen yaklaşık 500.000 kadar mübadilin doğru iskân edilmesi ülke üretim alanı için çok önem arz etmiştir.

Tuncay Ercan Sepetçioğlu göç hareketini şöyle yorumlamaktadır:

Bu nüfus hareketi, ayrıca, iki ülkede bir takım sosyal, kültürel, ekonomik değişimlere, dönüşümlere ve etkileşimlere yol açarken ulusdevlet projesinin baş aktörlüğünün yanı sıra dinsel, dilsel ve siyasal homojenliğe yönelik büyük bir adım olmuş, Anadolu ve Yunanistan'daki günlük yaşam uygulamalarına ve üretim modellerine getirdiği çeşitlenmeyle birlikte, birçok sorunu da ardında sürüklemiştir (2014, 76).

Türkiye'ye gelenlerin çoğunun Türkçe bilmemesi iskan edildikleri bölge halkı ile anlaşmalarını güçleştirmiştir. Göç ile gelenler adapte olmakta çok zorlanmışlardır. Aidiyet duygusu kazanmaları uzun zaman almıştır. Aynı durumla Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden 1.200.000 muhacir/mübadil aidiyet sorgulaması içine girmiştir. Yunanistan'a gidenler “Türk tohumu”, Türkiye'ye gelenler “gavur tohumu” sözleri ile ötekileştirilmiştir.

Nedim İpek göçmenler için şöyle bahseder:

Göçmen kimliğini korumak adına göç yoluna düşer. Ancak kimlik de geride bırakılanlar arasında kalır. Artık Kırımlı, Kafkasyalı, Varnalı, Selanikli değildir. Ama Samsunlu, Trabzonlu ve İzmirli de olamamıştır. Burada yeni bir kimlik ile tanışır: Muhacir. Yerli ahali göçmenle menfaat çatışmasına girdiğinde onu ötekileştirir: Rum dölü, Ermeni dölü diye. Muhacir amiyane bir tabirle Türk dölü olduğu için sürülmüş, burada Rum veya Ermeni dölü oluvermiştir (2019: 1581).

Birçok sorunla karşılaşan mübadiller bir zaman sonra sosyal hayatta ve ekonomik düzende belirli seviyelere gelmeye başlamış ve çevreleri tarafından kabullenilerek adaptasyon süreçleri olumlu olmuştur. Gelen mübadiller iskan bölgelerinde sosyo-kültürel ve ekonomik varlığın çeşitliliğini artırmışlardır (Sepetçioğlu, 2014: 77).

Mübadele ile yaşanan göç sadece sosyokültürel ve ekonomik sonuçlarının yanında psikolojik olarak da bireyleri ve toplumu olumsuz etkilemiştir. Ayrı düşen hayatlar, aşklar, arkadaşlıklar, komşuluklar, geride kalan mülk ve maneviyat mübadillerin psikolojisini olumsuz yönde etkilemiştir. Yeni bir hayatın başlangıcı mübadele göçü bilinmeyen yerlere doğru bir yolculuğa çıkanlar, hastalananlar, ölenler, ulaşabilenler, hayatını sürdürebilenler tarihin unutulmaz değiş-tokuşu mübadiller için her an hatırlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜBADELENİN 2000 SONRASI TÜRK SINEMA FİLMLERİNE YANSIMASI

3.1. Sinemada Göç Olgusu

Göç; bir durumdan ziyade devam eden bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bireyin ya da topluluğun bir yerden başka bir yere göç etmesi ile belirsiz bir zaman dilimine yayılan bir adaptasyon (göç edilen yere alışma süreci) sürecini beraberinde getirir ve sosyo-kültürel, psikolojik, ekonomik bağlamlarda kapsamlı ve uzun bir döneme yayılır.

Göçmenler yaşadıkları yerden başka bir bölgeye göç etmeleri ile anayurt özlemi çeker ve zamanla onlarda aidiyetsizlik duygusu oluşturabilir. İnsanlar birbirleri ile etkileşim içerisindeyler. Bu etkileşimler göç süreci ile kültürel bir çeşitliliğe dönüşür. Emine Uçar İlbuğa, global gelişmeleri kültürel çeşitlilik açısından şöyle ifade eder: “günümüz küresel koşullarında dünyada kültürel bakımdan daha fazla homojen toplumların var olduğu anlayışı anlamını kaybetmekte, çoğu ülke kültürel bakımdan çeşitlilik göstermektedir” (2010: 169).

Bireylerin/toplulukların göç ettikleri yerde yerli halk ile iletişimi adaptasyon sürecini büyük ölçüde etki eder. Kemal Fırat Çakkalkurt göç akışını şöyle değerlendirmektedir: “Geride bıraktıkları ulus devletin ulusal sınırlarını aşarak bir yandan anavatanın, diğer yandan ise sınırları içine dâhil olmalarına rağmen yabancıları oldukları yeni yurdun bölgeselliğini yıkmakta ve böylelikle yersiz yurtsuzlaşmayı teşvik etmektedir” (2015: 39).

Göç hareketleri ile sanat arasında ilişki kurulabilir. Sanat, oluşan kültürel çeşitlilikle değişim ve gelişim içerisindeydir. Göç hareketleri sonrasında insanlar arası oluşan etkileşimlerden, toplumsal ve bireysel değişimlerden, gelişmelerden birçok sanat kültürü etkilenir. Hem kitle iletişim aracı hem de bir sanat dalı olan sinemada bu etkilerin yansımaları görülmektedir. Ayla Torun göç hareketlerinin sinemaya yansımaları ile ilgili düşünceleri şöyledir:

Göç olgusu; iç göç, ulusötesi göçmenlik, mültecilik, işçi göçü, mübadele, vatan hasreti, gurbet, eve dönüş gibi konularla kurmaca ve belgesel sinemada geniş yer bulmuştur. Yeni kıtaların keşfiyle birlikte göç etmeye başlayan toplulukların hikayeleri sinemaya konu olmaya başlamıştır (2021:377).

Emine Uçar İlbuğa ise göçün sinemaya etkisini:

Göç ve göçmenlerin göç süreçleri, göç ettikleri ülkelerde yaşam koşulları ise sık sık sinema filmlerinin konusu olmaktadır. Çünkü sinema, kitle iletişim aracı, eğlence, endüstri ve sanat olarak hem içinde bulunduğu toplumdan beslenir hem de toplumsal gerçekliği yeniden yapılandırır (2013: 89).

Kemal Fırat Çakkalkurt ise göç sinemasını sosyolojik perspektiften ele almaktadır:

Göç üzerine yapılan sosyolojik çalışmalarda yer alan neden, zaman ve mekân vurgularının tümünü kapsamak üzere, göç akışlarını nedenlerine göre çeşitlendirmeyen, tüm aktörleri ve tüm aşamaları bir arada kapsayan, iç veya dış göç arasında ayırım yapmayan, göçü tüm boyutlarıyla temsil edebilme kapasitesine sahip, çok kültürlü üretim, dağıtım ve tüketim aşamalarından geçerek ulus devletin sınırlarını aşan ve bölgesizleşen, homojen bir kültürün aksine kültürel etkileşimi teşvik eden ve evrensel temaları metinselleştiren sinemasal üretimler bütünü olarak tanımlanabilir (2015:42).

Konusu geçen yerin toplumsal, sosyo-kültürel, psikolojik, siyasi, ekonomik ve sanat alanlarının birbirleri ile ilişkisinin bilinmesi, irdelenmesi sinemanın, sinema filmlerinin alt okumasını yapmada son derece önem teşkil etmiştir (Osmanoğlu, 2016: 82). Küresel dünyada yaşanan göç hareketlerinin etkisi ile kültürel değişimler ve hikayeler sinemayı etkilemeye devam etmiştir. Ömer Osmanoğlu sinema filmleri hakkında şöyle söylemektedir: “filmler sosyolojik, kültürel, felsefî ve psikolojik analizler yapmak bakımından önemli bir anahtar vazifesi görmektedir. Türk Sineması’ndaki farklı dönemlerde, değişen toplumsal koşulların sinemayı da ciddi bir biçimde etkilediği görülmektedir” (2016: 82).

Göç hareketi toplumda ve ülke içinde büyük bir etkiye sahiptir ve Türkiye’de de birçok sanat alanını etkilemiştir. Toplumların, bireylerin yaşantıları, ekonomik, sosyokültürel, psikolojik ve politik durumlar, değişimler Türk sinemasının ilgi alanına girmiştir. Bu etkilerin Türk sinema filmlerine yansıdığı görülmüştür.

Göç hareketlerinin Türk sinema filmlerine yansımalarına bakılacaktır ve özellikle bu araştırmanın önemli başlığı ise “mübadele” ile gerçekleşen zorunlu göçün 2000 sonrası Türk Sineması’nda etkileri incelenecektir.

3.2.Türk Sinemasında Göç Olgusu

Sinema filmleri toplumsal olaylardan etkilendiği görülmüştür. Göç hareketleri zaman içerisinde toplumsal değişimlere neden olmuştur. Türkiye, kurulduğu yıldan beri hem iç hem de dış göçler yaşamıştır. Bu göçler zorunlu ve gönüllü göç olarak yaşanmış ve bu süreçler Türk sinemasında ilk yıllardan itibaren önemli bir yer edinmiştir.

Türkiye’den Avrupa ülkelerine doğru genellikle ekonomik ve politik sebeplere dayanan, meşru veya gayrimeşru olarak yapılan dış göçler ile ülke içinde yapılan iç göçler

sebebiyle göç eden kişilerin yaşamlarını, adaptasyon süreçlerini, sosyo-kültürel, dil ve ekonomik problemleri Türk sinemasında geniş yer bulmuştur. Günümüzde Türkiye değişen ve dönüşen dünya koşullarında, komşu ülkelerdeki savaşlar, siyasi huzursuzluklar, siyasal ve ekonomik dönüşümler gibi turizm, eğitim, sağlık, iklim nedeniyle göç alan ülke konumuna gelmiştir. Bunun yanı sıra coğrafi konumu sebebiyle Türkiye, transit bir ülke konumundadır. Sınır komşu ülkelerinde gerçekleşen siyasi problemler sonucu gayrimeşru göçler Türkiye'ye gerçekleşmiştir. Türk sinemasında geçmişten günümüze göç konusu birçok filmde işlenmiş ve işlenmeye de devam etmektedir (Uçar İlbuğa, 2013: 89, 90). Günseli Pişkin göç olgusu için şöyle ifade etmektedir:

Göç olgusu diğer tüm toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de büyük değişimlere neden olmaktadır. Toplumsal değişimin boyutları nüfus yapısında değişim, iç ve dış göçler, sanayileşme, kentleşme, değer, tutum ve davranış değişimleridir. Toplumsal değişimler filmlere ait metinlerde rahatlıkla gözlemlenebilmektedir (2010: 46).

Türk sinema filmlerinde en çok işlenen temalardan birisi de iç ve dış göçlerdir. Türkiye'de farklı zamanlarda çekilen filmlerde yönetmen ve yapımcılar, toplumu sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik gibi birçok alanda etkileyen göçü konu olarak ele almışlardır (Osmanoğlu, 2016: 77).

Göç hareketi sonrasında oluşan toplumsal, kültürel, psikolojik, ekonomik vb. değişimler (özellikle 1950'li yıllarda) Türk sinemasında kitlesel boyutta adından söz ettirmeye başlar (Pişkin, 2010: 50). Ancak 1960 yılı itibariyle Türk sinemasında göç olgusunun tema olarak işlendiği görülmektedir. 1950-1960 yılları arası dönemde başlayan göç hareketinin, Türk sinemasına etkisi ise 1960 yılı sonrasında yaşanır. Türk sineması göç kavramı bağlamında incelendiğinde ise iç göç ve dış göç olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir (Kula ve Koluaçık, 2016: 390).

3.2.1. İç Göçün Türk Sinemasına Yansıması

Demokrat Partisi, 1950'li yıllarda gerçekleşen seçimler sonrasında Türkiye'de iktidara gelmiştir. Toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik vb. anlamda değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Amerikan kültürünün varlığı ve bu bağlamda gelişen tüketim çılgınlığı 1950'li yıllarda kentlerde görülmüştür. Bu dönemde kentin çekici havası kırsal bölgeleri etkilemiştir (Kula ve Koluaçık, 2016: 390).

1950 ile 1980 yılları arasında Türkiye'de gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göçler gerçekleşmiş ve daha çok kırsal alanlardan kentlere doğru bir göç hareketi yaşanmıştır.

1950’li yıllarda yaşanan ekonomik farklılıklar, değişen ve gelişen yaşam koşulları toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda da tüketim alışkanlıklarında değişimler gerçekleşmiştir. Refah seviyesini artırabilmek için kırsalda yaşam sürdüren bireyler göç etme eğilimine geçmiştir. Göç sonrası yerleşilen bölgelerde bireyler üretim ve tüketim kültürü içerisinde yer almıştır. Göç sonrası toplumda oluşan, gelişen ve değişen durumlar Türk sinemasında yansımaları görülmüştür (Kaplan, 2017: 22, 60). İç göçler, Türkiye’nin ekonomiden kültüre toplumsal altyapısını etkilemiştir. Sinema sektöründe kırdan kente yolculuk yapanların hikayeleri de ele alınmıştır. F. Neşe Kaplan iç göç olgusu sonucunu gerçekleştiren durumu şöyle ifade etmektedir: “göç ile gelen toplumdaki bu değişim, sinemada da kendini göstermiş, iç göç olgusu sonucu; işçi sınıfı, gecekondu insanı, arabesk kültürü konu eden filmler çekilmiş ve yine dış göçün ortaya koyduğu dünya değişiminin algılama ve kavrama bunalımı sergilenmiştir” (2017: 60).

1950-1960 yılları arasında Türkiye’de iç göç hareketleri kırsal kesimden kente doğru oldukça yüksek düzeyde olmuştur. 1960-1970 arası dönemde ise 1960 öncesi yaşanan göç hareketlerinden etkilenerek göç hareketinin beraberinde getirdiği sorunları ele alan filmler çekilmiştir. (Pişkin, 2010: 45). Daha çok kırsal ve kent zıtlıkları ile aidiyet duygusu içinde toplumsal değişimler konu edilmiştir. İşçi sınıfı, kadının toplumdaki yeri, mutlu olmak için göç eden ve yaşamlarını sürdürmeye çalışan insanlar ve İstanbul’un çekici özelliği gibi konular bu dönemde kendini göstermiştir. 1970-1980 yılları arası dönemde politik ve toplumsal birtakım hadiseler yaşanmış, ailelerin yaşam kaliteleri ve ekonomik durumları daha da düşmüştür. Kentlere doğru yapılan göç hareketleri Türk sinemasında yer edinmeye devam etmiştir. Ancak aynı zamanda bu dönemde Türk sinemasında arabesk kültürünün de etkileri de görülmeye başlanmıştır (Zengin ve Tezcan, 2017: 622, 624). Ülke içinde yaşanan göçler sonucu “arabesk kültürü” yoksul, bunalmış, göç etmiş, gecekonduya yaşayan veya evsiz olan bireylerin sorunlarına derman olacak bir ses olarak doğmuştur. Bu durum 1970-1980 yılları arasındaki filmlerde yer etmeye başlamıştır.

Kent hayatında arabesk kavramı, 1980-1990 yıllarında artık toplum kültüründe iyice yer etmiştir. Türk sinemasında arabesk müziği ve biyografik konulu filmler işlenmiştir. 1990 yılı ve sonrası dönemdeki filmlerde daha önce kente göç edip yerleşen ailelerin çocukları konu olarak ele alınmıştır. Gecekondu, değişen ve gelişen şehirler ile bireylerin zengin olma ve yüksek zümrede yer edinme istekleri film hikayelerinde dikkat çekmiştir (Zengin ve Tezcan, 2017: 626, 628). 2000’li yıllar itibaren ise daha çok ekonomik sıkıntılar, terör olayları, töre cinayetleri gibi sebeplerden iç ve dış göçler yaşanmış ve bu konuları ele alan filmler yapılmıştır (Zengin ve Tezcan, 2017: 626, 628).

Türk sinema filmlerinde iç göç olgusundan etkilenen ve bunu konu alan bazı önemli filmlere; Halit Refiğ'in "Gurbet Kuşları" (1964), Atıf Yılmaz'ın "Keşanlı Ali Destanı" (1964), Duygu Sağıroğlu'nun "Bitmeyen Yol" (1965), bir üçleme olan Ömer Lütfi Akad'ın "Göç Üçlemesi" (Gelin 1973, Düğün 1973, Diyet 1974), Nesli Çölgeçen'in "Züğürt Ağa" (1985) Kartal Tibet'in "Gülen Adam" (1989) örnek verilebilir. "Gurbet Kuşları" ve üçlemeden oluşan "Gelin", "Diyet" ve "Düğün" filmleri Türk sinemasında göç temalı ilk filmlerdir.

3.2.1.1. Gurbet Kuşları (1964) Filmi

Türk sinemasında göç filmlerinin ilki olarak kabul gören film, yönetmenliğini Halit Refiğ'in üstlendiği 1964 yılı yapımı "Gurbet Kuşları"dır. Filmde Maraş'tan İstanbul'a göç eden bir ailenin hikayesi işlenmektedir. Kent-kırsal kesim çatışması, gelenek-görenek farklılığı filmde yer almaktadır. İstanbul tren garı sahnesi ile başlayan serüven Tahir Ağa, eşi Hatice, oğulları Kemal, Murat, Selim ve kızı Fatoş İstanbul'a adapte olmaya çalışmaları ile devam eder.

Görsel 3.1. Gurbet Kuşları Film Afişi.

Aile üyeleri küçük bir tamirhane açar ve dolmuşçuluk yapmaya başlarlar. İlk zamanlar aile üyeleri kentin şartlarına ayak uydurabilmek için dayanışma içerisinde. Selim, ailesinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar yüzünden Almanya'ya çalışmak için başvuruda bulunur. Bu durum ile Gurbet Kuşları filminde iç göçün yanında dış göçten de bahsedildiği görülmektedir.

Filmin sonunda kent şartlarına dayanamayan Tahir Ağa ve ailesi köyüne dönmek zorunda kalır.

3.2.1.2. Göç Üçlemesi (Gelin 1973, Düğün 1973, Diyet 1974)

“Gelin”, “Düğün” ve “Diyet” filmlerin yönetmenliğini üstlenen Ömer Lütfi Akad’ın göç temalı film üçlemesidir. Bu üçleme Türk sinemasında göçü konu edinen önemli filmler arasında yer alır. Filmlerde kente doğru bir göç hareketliliğinden ve yaşam çabalarından söz edilir.

Görsel 3.2. Göç Üçlemesi Afisleri (Gelin 1973, Düğün 1973, Diyet 1974)

Kırsal kesimden kente doğru göç gerçekleştiren bireyler, kentin zenginliklerinden yararlanmak istemektedir. Bu üçlemede kentin bireylere sunduğu avantajlar, zenginlikler ve zengin olma istekleri ve çabaları konu edinilmiştir. Olumsuz çalışma şartları, kadının toplumdaki yeri, gecekondu, ekonomik problemler ve aile içi birliktelik/dayanışma film üçlemesinin hepsinde görülebilir konulardır (Zengin ve Tezcan, 2017: 625).

1973 yılı yapımı “Gelin” filmi bir ailenin İstanbul’a göçü ve sonrasında yaşadıkları olayları konu alır. Veli, Meryem ve oğulları Osman’ın trenden inmeleri ile film başlar. Meryem’in çocuğu için gösterdiği çaba, ailenin zengin olma ve para kazanma hırsları, kentte gecekondu hayatı ve töre konuları film işlenen önemli başlıklardır.

1973 yılı yapımı “Düğün” filmi Urfa’dan İstanbul’a göç eden altı kardeşin hikayesini ele alır. Herhangi bir mal varlığı olmadan gelen bu altı kardeş, para kazanmak için kentin zorlukları arasında çalışmaktadır. Erkek kardeşlerin zengin olma hırsları vardır. Göç temasının yanında başlık parası, kadın karakteri, gelenek ve ataerkil gibi konular da ele alınmaktadır.

1974 yılı yapımı “Diyet” filmi fabrikada beraber çalışan Hacer ve Hasan’ın aile kurmaları ve kentteki yaşamlarını konu alır. Filmde Hacer ve Hasan’ın emek mücadelesi işlenir. Akad, filmde emeklerini korumak isteyen çalışanları ve sendikalaşma gibi konuları da filminde yer verir.

3.2.2. Dış Göçün Türk Sinemasına Yansıma

İlk dönem dış göç sinema filmlerinin konusu Türkiye’den Almanya’ya yapılan işçi göçleri ve onların geride bıraktıkları aile üyeleri, memlekete duyulan özlem, gidilen ülkede yaşanan kültürel çatışmalar, yeni ilişkiler üzerinden ilerler. İç göçü konu alan birçok filmin ardından dış göç ile yaşanan olayların etkileri de Türk Sineması’na yansır. Buna o dönem çekilen filmler örnek gösterilir.

Avrupa, iş gücünü karşılamak adına 1950’li yıllarda gelişme evresindeki ülkelere işçi talep etmeye başlamış (Pişkin, 2010: 58). 1959 yılında ise yurt dışına işçi göçü yaşanmaya başlamıştır. Almanya’ya resmi anlamda iş gücü göçü ise 1961 yılında başlamıştır. 1968 yılı itibarıyla hızla artan göç hareketi 1974 yılı sonrası düşüşe geçmiştir (Kaplan, 2017: 70).

Kırsal kesimden kente ve ülke dışına 1960 ile 1980 yılları arasında gerçekleşen göç hareketleri, Türk sinemasında konu edinildiği görülmüştür. 1961-1974 yılları arasında Türkiye’den Avrupa’ya 1.000.000’un üstünde kişi göç etmiştir. Yeni iş kollarında çalışma isteği, ekonomik sıkıntılar, refah yaşam, siyasi etkiler göçe neden olan başlıca sebepler olarak görülmüştür. Bireylerin yaşadıkları yerden ayrılması ile aidiyetsizlik duygusunun başlaması, yerleşilen yeni yere adapte süreci ve çekilen acılar maddi manevi durumlar Türk sinemasına yansımıştır.²⁵

Neşe Kaplan bu dönem çekilen filmler ile ilgili; “yurtdışına işçi göçünü yansıtan, özellikle ilk yıllarda çekilen ticari filmlerin önemli bir bölümünde, Türk sinemasının genel karakteristiği öteki filmlerde olduğu gibi aşk temasının işlenmiş olduğu yurt dışına işçi olarak gidişlerin yarattığı gerilimlerin filmlerin dramatik yapısını oluşturduğu görülmektedir” (2017: 71, 72) demiştir.

Özellikle işçi göçü ile gerçekleşen dış göçün Türk sinemasında temalaştırılması iç göçe göre daha sonraki yıllara denk gelir. Çünkü 1940’lı yıllardan itibaren başlayan ve 1950’li yıllardan itibaren hızla artan ve günümüzde devam eden iç göçün ülke içinde mekânsal, ekonomik, siyasal ve kültürel etkileri oldukça etkili olmuştur. 1960’lı yıllardan

²⁵Karagöz Yağmur, (2018), “Türkiye Sineması’nda Göç” <https://filmhafizasi.com/goc-filmleri-oteye-gidenler/> Erişim Tarihi: 02.05.2022

İtibaren iş gücü göçü 1980’li yıllardan itibaren hem siyasi mülteci hem de beyin göçü veren Türkiye uzun yıllar göç veren bir ülke iken özellikle Demirperde ülkelerin yıkılması ve komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar gibi, iklim, öğrenci değişimi gibi farklı nedenlerle göç alan ülke konumuna gelmeye başlamıştır. Bu bakımdan son yıllarda göç temalı filmler de çeşitlenmiştir. Ancak bazı iç göç ile yaşananları ele alan filmlerde dış göç olgusu da yer alabilmektedir. Örneğin; “Gurbet Kuşları” filminde Selim karakteri Almanya’da çalışmak için başvuru yapar.

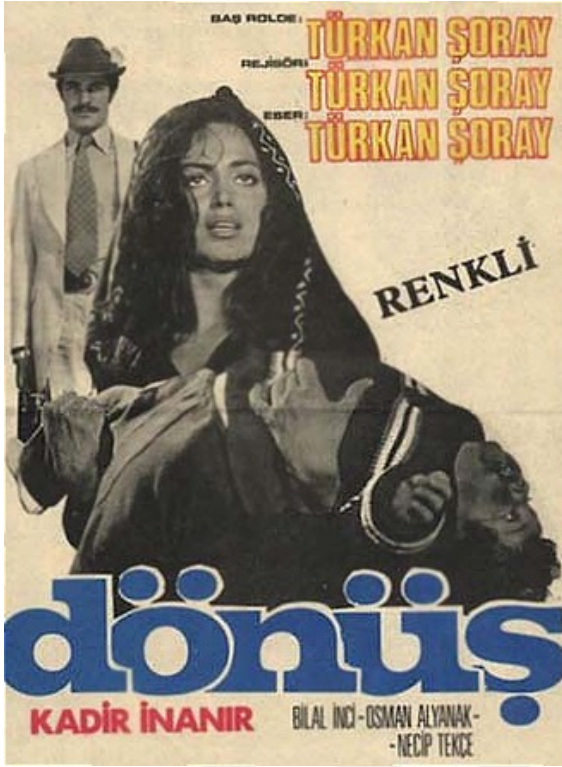
1970’li yıllarda dış göçü konu alan filmlerin işlediği hikayeler genel olarak göç eden bireyin gidilen yerle yüzleşmesini, adapte sürecini ve arkasında bıraktığı yakınlarının hikayeleri konu alır. Yüksek refah seviyesine ulaşmak, ekonomik problemleri aşmak için bireyler ülke dışına göç etmişlerdir. 1980’li yıllarda çekilen filmlerde Avrupa ülkelerine göç etmiş kişilerin aidiyet duygusu, öteki olma, ayrımcı düşünceler, varoluş amacı vb. problemler yer almıştır. 1950’li yıllarda başlayan dış göç hareketleri sonrası Avrupa ülkelerine yerleşen, orada aile kuran bireylerin çocukları ve torunlarının yaşadığı problemler, 1990’lı yıllarda yapılan filmlerde işlenmiştir. Özellikle sosyo-kültürel çatışma bu tarz konulu filmlerde yer almıştır (Osmanoğlu, 2016: 83).

Türkan Şoray’ın yönetmenliğini üstlendiği aynı zamanda oynadığı 1972 yapımı “Dönüş” filmi dış göç olgusunu işleyen ilk film olarak değerlendirilmektedir (Makal’dan akt. Kula ve Koluçak, 2016: 394).

Türk sinema filmlerinde dış göç olgusundan etkilenen ve bunu konu alan bazı önemli filmlere Orhan Aksoy’ın “Almanyalı Yarım” (1974), Tunç Okan’ın “Otobüs” (1974), Şerif Gören’in “Almanya Acı Vatan” filmi (1979), Tuncel Kurtiz’in “Gül Hasan” (1979), Tefvik Başer’in “Kırkmetrekare Almanya” (1986), Şerif Gören’in “Polizei” (1988), Tunç Okan’ın “Sarı Mercedes-Fikrimin İnce Gülü”nde (1987), Sinan Çetin’in “Berlin in Berlin” (1993) örnek verilebilir. “Dönüş” ve “Almanya Acı Vatan” filmlerinin içeriğine kısaca değinilecektir.

3.2.2.1. Dönüş (1972) Filmi

“Dönüş”, Türkan Şoray’ın yönetmenliğini üstlendiği ve başrolünde yer aldığı, dış göçü ve aşkı konu alan 1972 yılı bir Türk filmidir.

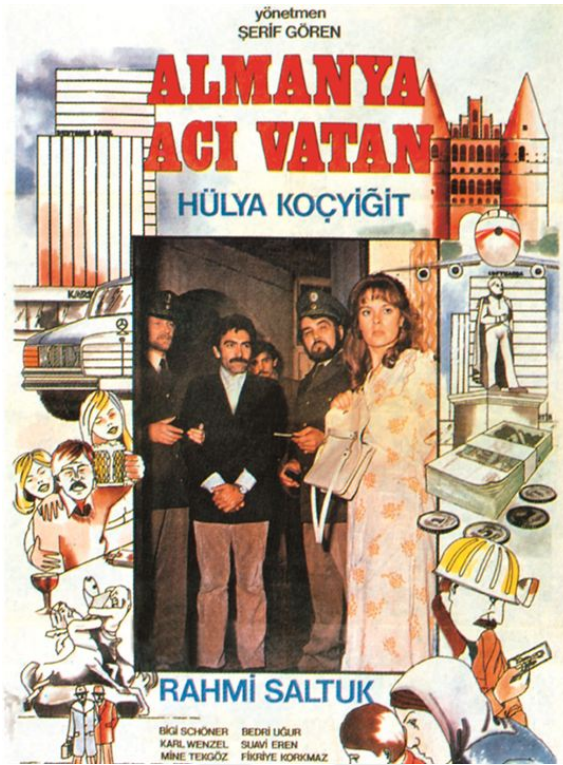

Görsel 3.3. Dönüş (1972) Film Afişi.

Film, Gülcan ve Hasan'ın yaşamını konu alır. Köyde yaşayan Gülcan ve Hasan evlenirler. Yarısı peşin, yarısı borç ile bir tarla satın alırlar. Ancak borçlarını ödeyemezler. Türkiye'de ekonomik sıkıntılar çeken Hasan'ın Almanya'ya gidişi ile film göçün etkileri üzerine şekillenmeye başlar. Hasan, Almanya'ya gitmesi ile sosyo -kültürel bir değişim yaşar. Köylü-ağa çatışması, sosyo-kültürel değişim, aile kavramı gibi konular filmin ana temalarıdır.

3.2.2.2. Almanya Acı Vatan (1979)

Şerif Gören'in yönetmenliğini üstlendiği "Almanya Acı Vatan" filmi, Güldane ve Mahmut'un hikayesini ele alır.

Görsel 3.4. Almanya Acı Vatan (1979) Film Afişi

Güldane, Almanya’da fabrikada çalışan bir işçidir. Bir gün izne Türkiye’ye gelir. Formaliteden köyden Mahmut adında biri ile arsa ve para için evlenir. Mahmut bu sayede Güldane ile Almanya’ya gelir. Ancak Mahmut hiç bilmediği ve tanımadığı Almanya’da yalnız kalmıştır. Güldane fabrikada robot gibi çalışmaktadır. Hem çalışma hayatı hem sosyo-kültürel değişimler filmde dikkat çeker. Formaliteden evlenen Güldane zamanla Mahmut’la yakınlaşır. Ancak Mahmut Güldane’nin parasını alır ve Almanya’da gezer ve başkalarıyla birlikte olur. “Almanya Acı Vatan” filmi; evlilik, ekonomik problemler, göç süreci, sanayileşmenin getirdiği makineleşme süreci, sosyokültürel ortam vb. alanları da konu almaktadır.

3.3. Türk-Yunan Mübadelesinin Türk Sinemasına Yansıması

Politik, ekonomik, sosyolojik vb. olaylar birçok sanat dalını etkilemektedir. Yaşanan göçler ve göçlerin getirdiği gelişmeler ve değişimler sinema filmlerine de yansımış ve hala yansımaya devam etmektedir. Oldukça fazla sayıda göç temalı film Türk sinemasında yerini almıştır. Bununla birlikte Türk-Yunan mübadelesi zorunlu göçün karşılıklı iki ülkenin resmi anlaşmasıyla desteklediği bir göçtür ve bu göç her iki toplumda büyük değişimler ve gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Özellikle göçün süreci ve sonuçlarının sosyolojik ve psikolojik etkileri uzun yıllar toplumlar ve bireyler üzerinden etkileri tarihte önemli bir yer tutmuştur. Sinemada genel olarak göç olgusu iç ve dış göç bağlamında çok fazla yer bulurken mübadele gibi zorlu ve göç eden bireyler üzerinde ağır travmaları olmasına karşın bu sorunun

Türk sinemasında çok az konu edildiği görülmüştür. Halbuki mübadele süreci birçok insanı etkilemiş ve birbirinden farklı hikayeler geliştirmiştir. Türk sinemasında Türk-Yunan mübadele sürecinin işlendiği çok az film bulunmaktadır. Bunlardan ilki yönetmenliğini Tomris Giritlioğlu'nun üstlendiği 1991 yılı yapımı “Suyun Öte Yanı” filmidir. Günümüzde ise bu araştırmanın sınırları dahilinde 2000 yılı sonrası Türk sinemasında mübadele temasını işleyen üç film mevcuttur. Bunlar; yönetmenliğini Yeşim Ustaoglu'nun üstlendiği “Bulutları Beklerken” (2004), yönetmenliğini Çağan Irmak'ın üstlendiği “Dedemin İnsanları” (2011) ve yönetmenliğini Dilek Keser ve Ulaş Güneş Kaçargil'in üstlendiği 2012 yapımı “Evdeki Yabancılar” filmleridir. Bu tez kapsamında 2000 yılı sonrası çekilen “Bulutları Beklerken” ve “Dedemin İnsanları” filmleri örneklem olarak seçilmiştir. Çünkü her iki filmin hikayesinde de ana karakterlerin mübadele sonucu yaşadıkları hikayelere odaklanmaktadır. Ulaş Güneş Kaçargil ve Dilek Keser'in “Evdeki Yabancılar” filmi mübadele hikayesi ile başlasa da bütünlüklü bir şekilde ana karakter Agapi'nin öyküsünü devam ettirememesi nedeniyle, Tomris Giritlioğlu'nun “Suyun Öte Yanı” filmi de 2000 öncesi olduğu için örneklem dışında bırakılmıştır. Ancak film analizlerine geçmeden önce analiz dışında bırakılan her iki filme kısaca değinilecektir

Tomris Giritlioğlu'nun yönetmenliğini üstlendiği 1991 yapımı “Suyun Öte Yanı” filmi mübadele sonucu Girit Adası'ndan, Cunda Adası'na yerleşen 13-14 yaşlarındaki Sıdika Hanımefendiyi ve Makedonya göçmeni olan Nihal ile eşi Ertan'ın hikayesini ele alır. Sıdika Hanım Türk-Yunan Mübadelesi sonrası Girit'ten göç etmek zorunda kalmıştır. Cunda Adası'na yerleşmiş ve burada bir pansiyonu vardır. Sıdika'nın Girit'ten göç etmeden önce Arap Mustafa adında bir sevdiği vardır. Cunda Adası'na geldiğinde ayrı düşmüşlerdir. Burada Sıdika Cunda Adası'nda evlenmiştir ancak filmde kocasına dair pek bir olay ve bilgi yoktur. Arap Mustafa bir vakit sonra Cunda Adası'na gelmiş ve orada yaşamaya başlamıştır. 1980 Darbesi döneminde fikirleri yüzünden yargılanan öğretim görevlisi olan Ertan'ın, eşi Nihal ile Cunda Adası'na gelmesi ile olaylar başlamaktadır.

Görsel 3.5. Suyun Öte Yanı (1991).

Filmin ilk dakikalarında mübadele ile Girit'ten göç eden insanları görürüz. Eşyalarını alan, evlerinin kapılarını kapatarak limana doğru ilerleyen çokça insan vardır. Sevdiklerinden ve evlerinden yurtlarından ayrılanlar filmin giriş sahnesinde gösterilir. Mübadele görsellerinden sonraki sahne Nihal ve Ertan'ın Cunda'ya gelişidir. Mübadele sahneleri sonrasında Nihal ve Ertan'ın duyduğu Rumca ve Türkçe cümleler Sıdika Hanım'a aittir ve pansiyonun bahçesinde kedisi ile konuşmaktadır. Pansiyonda ertesi gün Nihal ve Sıdika bahçede sohbet ederler. Sıdika Hanım ve Nihal eski zamanlardan bahsederler. Sıdika ve Nihal çok iyi anlaşır. Nihal Cunda'da kendi geçmişinin izlerini hatırlar. Hatıraları gözünde canlanır. Ertan ve Nihal bir kilise ziyareti sırasında, kilise yakınında bir nine ve torunla sohbet ederler. Nine de Girit'ten mübadele ile Cunda'ya göç etmiştir. Ninenin Girit'e duyduğu özlem büyüktür. Bir kese torbası vardır içinde de Girit toprağını saklar. Rumca cümleler kurar ve torununa durmadan eve gidelim der. Ninenin gitmek istediği yer Girit'tir. Sıdika Hanım'ın dilinde ve yüreğinde de Girit vardır. Girit'e özlem duyar ve orası hatıralarında büyük yer edinmiştir. Hatıralarda yaşanan özlemler, sevgiler, mutluluklar ve hüznler göç ile gelen yeni mekanlarda devam ettiği görülmektedir.

Sıdika Hanım ile sohbet eden Nihal, tesadüfen Yunan bir avukata ait defter/kitap bulur. Bunun ile ilgili Ertan ve Nihal, Sıdika Hanım'a sorular sormaktadır. Bunun üzerine Sıdika Hanım ise tam olarak hatırlayamasa da 1968-1969 ve 1973 yıllarında avukatın iki kere pansiyona geldiği söyler ve onunla sohbet ettiğini eskilerden konuştuğunu anlatır. Sıdika Hanım Girit'te yapılan zulümlerden bahseder ve "Mustafa Kemal bizleri zulümden kurtardı"

der. Mübadele ile Girit'ten göçünü Nihal'e ve Ertan'a anlatır. Yıllar önce pansiyonda kalan Yunanlı avukat, Arap Mustafa ve Ertan farklı zamanlarda aynı mekanlarda benzer hayatlar yaşamıştır. Suyun Öte Yanı Film'i Sıdika Hanım'ın Cunda Adası'ndaki pansiyonuna Nihal ve Ertan'ın gelmesiyle anılara yapılan bir yolculuk hikayesidir.

2012 yapımı Ulaş Güneş Kaçargil ve Dilek Keser'in ilk uzun filmleri olan "Evdeki Yabancılar" filmi Yeşim Ustaoglu'nun Bulutları Beklerken filminde Türkiye'de kalan bir Rum kadının 80'li yaşlarından Yunanistan'a köklerini aramaya uzanan yolculuğunun ters yüz edildiği bir hikayedir.

Görsel 3.6. Evdeki Yabancılar (2012) Film Afişi.

Mübadele göçü nedeniyle Ege bölgesindeki sahil kasabasındaki köyünden ayrılan Rum bir yaşlı kadın Agapi, yıllar sonra geride bıraktığı köyüne döner. Agapi 80'li yaşlarından geride bıraktığı anıları ile yüzleşerek evini arar. Film Agapi'nin doğup büyüdüğü sokaklarda çocukluğunun ruhunun izinden bir yolculuk hikayesine odaklanırken, daha sonra bu odaktan uzaklaşarak evin yeni sahibi gençle geçmiş ve gelecek üzerinden yaşanan duygusal gelgitler filmin temel tartışması olmuştur. Film mübadelede Türkiye'den Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmış bir kadının hikayesi ile başlasa da yanında ona eşlik eden torunu Elpida ve evin yeni sahibi Türk genci Yaşar'ın bir süre sonra aynı dili konuşamaları da aynı evde her biri farklı tutkularıyla birarada yaşamaya başlar ve filmin hikayesi Agapi'nin mübadele geçmişinden koparak iki gencin aşkına odaklanır.

3.4. Yeşim Ustaoglu Sineması

Kars'ın Sarıkamış ilçesinde dünyaya gelen Yeşim Ustaoglu, küçük yaşlarda ailesiyle Trabzon'a taşınmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık bölümünü bitirmiştir. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Restorasyon bölümünde master yapmıştır. Sinemaya ilk adımlarını öğrencilik dönemlerinde atmıştır.

Yeşim Ustaoglu bir röportajında sinemaya başlangıcını şu şekilde ifade ediyor:

Öğrencilik dönemlerime. Mimarlık öğrenimim sırasında bir çeşit kararla sinemacı olmak istedim. İstanbul'a döndüğüm zaman restorasyon mastırım sırasında da fiilen uğraşmaya başladım. İFSAK kanalıyla önce sinema kulübünde çalıştım, sonra ilk kısa filmimi çektim. Ondan beridir de uğraşıyorum.²⁶

1984 yılında “Bir Anı Yakalamak” adında ilk kısa filmini çekmiştir. İlk uzun metrajlı filmi ise senaryosu Tayfun Pirselimoglu'na ait “İz” (1994) filmini çekmiştir. Filmde bir polis, yüzüne ateş ederek intihar eden kişinin ölümünün ardındaki gerçeği bulmaya çalışır. Ardından beş film daha yapmıştır. Filmlerinin çoğunda kültürel, etnik ve kadın sorunsalına değinmiştir.

Bir auteur yönetmen olan Yeşim Ustaoglu (çekilen filmin tüm detaylarını düşünen yazar, hazırlayan, yöneten imzasını atan kişi olarak) filmlerinin hemen hepsinde öteki ve kimlik kavramlarını ele almış ve toplumda etnik, kültürel yapıyı ve kadın sorunsalını Türk sinemasına yansıtmıştır (İlbuğa, 2018: 292).

Yeşim Ustaoglu bir röportajında kendi sinemasından şöyle bahsetmektedir:

Aslında çok yalın bir kamera kullanımının olduğu, fotoğraflarıyla, kompozisyonuyla bir iç dinamizmin yakalandığı, karakterlerinde de özellikle iç dinamizmin, iç dünyaların öne çıktığı bir sinema ve tabii ki, mutlaka arkasında da bir sorunsalı didikleyen bir sinema yapıyorum sanırım son dönemlerde. Yaşadığı toplumu anlatan, hisseden, eleştiren bir sinemam var tabii ki. Psikolojik dramalar yapıyorum. İnsanların psikolojileri, karakterleri beni yoğun olarak ilgilendiriyor ve bunu anlatıyorum. Ama her zaman için bunların arkasında da yaşadığım yerin, dünyanın bir eleştirisi de var. Şimdilik böyle gider gibi gözüküyor.²⁷

Problemleriyle, sosyo-kültürel şartlarıyla ve ayrı eğitim düzeyleriyle Yeşim Ustaoglu, kadınları filmlerinde merkezi konuma yerleştirir. Filmlerinde erkek karakterler kadın karakterlerin çevresinde yer alırlar (Uçar İlbuğa, 2018: 295).

Yeşim Ustaoglu sinemasında baba, su, ölüm, varoluş ve yolculuk gibi kavramlar dikkat çeker. Babasını erken yaşta kaybeden Ustaoglu, filmlerinde baba figürünü var ile yok

²⁶ Özdemir, Ece, (2004), <http://sekans.org.tr/arsiv/yazarlarimizdan/185-yesim-ustaoglu-ile-dunden-bugune> (Erişim Tarihi: 05.05:2022).

²⁷ Özdemir, Ece, (2004), <http://sekans.org.tr/arsiv/yazarlarimizdan/185-yesim-ustaoglu-ile-dunden-bugune> (Erişim Tarihi: 05.05:2022).

arasında bir yerde konumlandırır. Hemen hemen hiçbir filminde baba kavramını öznelletirmez. Ustaoglu'nun genç yaşta babasını kaybetmesi sonucunda yönetmenliğini üstlendiği filmlerde baba izlenimini var etmekten korktuğu söylenebilir. Bir yandan da filmlerinin bazısında (İz, Güneşe Yolculuk, Bulutları Beklerken, Pandora'nın Kutusu) erkek karakterlerinin isimleri de Mehmet olarak adlandırmaktadır. Çünkü babasının adı da Mehmet'tir. Bu şekilde filmlerinde onu yaşatmaya da çalıştığı söylenebilir. Yeşim Ustaoglu su imgesinin hayatın ve ölümün tanımını yaptığını söyler ve bunları filmlerinde kullanır.²⁸

3.4.1. Yeşim Ustaoglu Filmografisi

Uzun metrajlı altı sinema filmi vardır. Bunlar; “İz” (1994), “Güneşe Yolculuk” (1998), “Bulutları Beklerken” (2004), “Pandora'nın Kutusu” (2008), “Araf” (2011), “Tereddüt” (2015).

Kısa metrajlı dört filmi vardır. Bunlar; “Bir Anı Yakalamak” (1984), “Magnafantagna” (1987), “Düet” (1990), “Otel” (1992).

3.4.2. Bulutları Beklerken (2004)

1975 yılında Tirebolu'da çekilen “Bulutları Beklerken” filmi, seyirciyi Karadeniz Bölgesi yeşilliklerine götürür. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların Karadeniz'e saldırması sebebiyle Osmanlı Devleti tarafından Rumlar güneye doğru zorunlu göç ettirilir. Eleni ve ailesi de göç eden aileler arasında yer alır.

Görsel 3.7. Bulutları Beklerken (2004) Filmi Afışı.

²⁸ Şen, Ecem, (2016), <https://filmloverss.com/yesim-ustaoglunu-filmleri-uzerinden-tanimlamak/> (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Eleni Mersin'e geldiğinde ailesini kaybeder ve yanında sadece erkek kardeşi Niko kalır. Mersin'de bir Türk aile Eleni'yi evlatlık edinir ve Niko sahipsiz kalır. Bulunan tüm yetimler ve Rumlar takalarla/küçük teknelerle uzaklara/Yunanistan'a götürülür. Niko da Eleni'den habersiz uzaklara gitmek zorunda kalır. Eleni'ye evlat edinildiği aile tarafından Ayşe ismi verilir, Ayşe'nin artık yeni ailesi vardır. Bir zaman sonra üvey ablası Selma ile Ayşe Karadeniz'e Tirebolu'ya evlerine dönerler. Burada uzun yıllar yaşarlar ancak ablası Selma hastalanır. Bir vakit sonra vefat eder. Bu vefat sonrası Ayşe kendi iç dünyası ile hesaplaşmaya başlar. Ayşe eski eşyaları karıştırırken geçmişe ait bir fotoğraflar bulur. Kardeşi Niko'yu hatırlar ve geçmiş, gün yüzüne çıkmaya başlar. Yakın arkadaşı olan Mehmet sürekli Ayşe'nin yanındadır. Ayşe'nin hatıralarında yaşattığı kardeşi Niko'yu bulabilme arzusu ve acısı giderek artar. Tirebolu'ya Tanasis adında Ayşe gibi eskiden Karadeniz'de yaşayan bir Rum gelir. Mehmet sayesinde Tanasis, Ayşe ile tanışır ve Ayşe'nin hikayesini dinler. Tanasis Yunanistan'a döndüğünde Niko'yu bulur ve bir mektup ile bu durumu Ayşe'ye bildirir.

“Bulutları Beklerken” filmi, zorunlu göç yüzünden dağılan Rum bir ailenin geride bıraktığı bir kız çocuğunun yıllar sonra kendi hikayesinin peşinden çıktığı yolculuğu konu alır. Dönemin/geçmişin politik ve kültürel havasına da yan hikayelerle değinilir. Film, Eleni/Ayşe'nin Niko'yu bulması ve ona geçmişinden kalan fotoğrafı göstermesi ile sona erer.

3.4.3.Bulutları Beklerken Filmi Analizi ve Mübadele İlişkisi

“Bulutları Beklerken” filmi mübadele zamanından görüntülerle başlar. Siyah beyaz sahnelerde çocuklar, kadınlar, erkekler limanlara doğru ilerler ve teknelere, vapurlara binerler. Mübadiller, at arabalarında yüklü eşyalarıyla, omuzlarda çuvalarla, kucaklarda bebeklerle vapurlara ve trene doğru giderler. Tren vagonlarının üzerlerinde bile yolculuk yapanlar görülmektedir. Film planlarında yemek yiyen insanlar, ağlayan bebekler ve kadınlar görünür. Son görüntüde göç eden insanların hüznü anları vardır.

Görsel 3.8. Mübadele eden çocuklar.

Görsel 3.9. Mübadele eden insanlar.

İnsanlar mübadele ve zorunlu göçler yüzünden doğup, büyüdükleri yurtlarını, dostlarını, komşularını, evlerini, hayatlarını terk etmek durumunda kalmıştır. Eleni, zamanın

şartları nedeniyle Tirebolu'dan Mersin'e göç etmek zorunda kalır. Mersin'e ulaştığında yanında ailesinden yalnızca kardeşi Niko vardır. Babası ölmeden önce Niko'yu ablası Eleni'ye emanet etmiştir. Eleni, Mersin'de Türk bir aile tarafından evlat edinilir. Eleni'yi evlat edinen Türk ailesi ona Ayşe adını verir. Eleni evlat edindiği aileye söz verdiği için gerçek kimliğini yıllarca açıklayamaz. Niko ise sahipsiz kalır. Eleni göç sırasında Niko'yu kaybeder. Eleni, kardeşinin peşinden gidemediği için yıllarca onun acısını çeker ve bu sebepten dolayı kendisini suçlar. Yıllar sonra üvey ablası Selma ile Tirebolu'ya doğup büyüdüğü eve gelirler ve o evi satın alırlar.

Film mübadele ve jenerik görüntülerinin ardından 1975 yılında, Tirebolu'da Eleni'nin doğduğu evde başlar.

Görsel 3.10. Tirebolu, 1975.

Görsel 3.11. Eleni/Ayşe ev sahnesi.

Eleni yıllar geçmesine rağmen kendi içinde bir hesaplaşma vardır aidiyetsizlik ve kimlik duygusu içinde olan sabırlı ve güçlü bir kadındır. Ancak onu hayatta tutan ablası Selma'nın varlığıdır. Selma hastadır ve bir zaman sonra vefat edecektir.

Filmin ilk dakikalarında televizyonda her beş yılda bir nüfus sayımı gerçekleştiği ve nüfus sayımı için bilgi verildiği haberi geçmektedir. Türkiye nüfus sayımı için Ayşe'nin evine iki memur gelir. Kapıdan girer girmez televizyonda Rusça konuşan bir adam belirir. Memurlar bu durumdan rahatsız olurlar ve şöyle derler; “Bu Rusça konuşuyor. Suratı görmüyor musun şeytana benziyor. Ula şeytanın ta kendisi teyze kapat kapat biz işimize bakalım” (00.06.58-00.07.07). Yeşim Ustaoglu'nun bu sahne ile kendinden olmayanı ötekileştirme anlamını verdiği söylenebilir.

Görsel 3.12. Nüfus memurlarının Eleni/Ayşe'nin evine gelme sahnesi.

Selma vefat eder. Ayşe büyük bir yalnızlığa kapılır. Kendi iç hesaplaşması ile karşı karşıyadır. Evinde eski eşyaları kurcalarken geçmişine ait fotoğraflar bulur. Kardeşi Niko ile fotoğrafını görür. Yıllar boyu Ayşe kendi benliğini, kimliğini yaşadığı köylüden komşularından saklamıştır. Unutmaya çalışmıştır. Ancak bu fotoğraf ile zaten unutmadığı her şey Ayşe'nin zihninde tekrar canlanır. Kardeşi Niko'yu aramak bulmak için ilk işaret atılır.

Görsel 3.13. Selma'nın vefat sahnesi.

Görsel 3.14. Niko'ya dair anıların ortaya çıktığı sahne.

Ayşe fotoğraflara komşusunun çocuğu Mehmet ile bakmaktadır. Mehmet Ayşe'ye, "Senin niye kocan ve oğlun yok?" sorusunu sorar. Ayşe'nin cevabı, "Sen varsın ya" olur. Mehmet, Ayşe için bir kardeş gibi Niko'nun yerini tutar. Ayşe yılarca kendini kapatmış, kimliğini gizlemiş ve kardeşi Niko'yu kaybettiği için kendisini suçlamaktan hiçbir zaman alı koymamıştır. Hayatını özgürce yaşayamamıştır.

Bulutları Beklerken filmde kadınlar bağda/bahçede çalışırken, odun toplarken ve taşırlarken görülür. Kadınlar durmadan çalışırlar. Erkekler ise kahvede ve içki masasında sohbet ederlerken görülürler. Ustaoglu, Bulutları Beklerken filmde göç temasının yanı sıra filmde toplumdaki kadın ve erkek normlarına dikkat çekmiştir.

Görsel 3.15. Tarla sahnesi.

Görsel 3.16. Meyhane sahnesi.

Yaylaya çıkılma zamanı gelmiştir. Köylü topluca yaylaya gitmektedir. Selma'nın ölmesi sonrası Ayşe kendini iyice eve kapatmıştır. Kimse ile konuşmamaktadır. Kendi iç dünyasında bir hapsoluşa girmiştir.

Ustaoglu bir söyleşide şöyle ifade etmektedir: "Köylüler kadının suskunluğunu merak ederler ancak Ayşe'nin korkusu ve içe kapanışının sebebi geçmişe dair sırlarının ortaya

çıkabileceği durumudur.”²⁹ Sırrının ortaya çıkması ile dışlanma korkusu ve Süleyman babasına söz vermesi Ayşe’yi Eleni yapmamaktadır. Komşu kadınlar Ayşe’nin iyiliği ve eskisi gibi olması için bir kurşun dökme düşüncesindedir. Ancak Ayşe bir vakit sonra kadınların kurşun dökme sırasında onlara karşı çıkar ve “Siz benim neler çektiğimi bilir misiniz?” der. Bu cümle ile Ayşe’nin yalnızlığını iç dünyasında hapsoluşunun ne denli acılarıyla dolu olduğunu görmekteyiz. Ayşe’nin kısıtlı özgürlüğünün artık daha rahat olacağını, kadınlara karşı çıktığı sahne ile söyleyebiliriz. Ayrıca köylü kadınlarda Ayşe’yi eskiye döndürme, kafalarındaki iyi kadın/insan simgesini oluşturma fikri vardır. Film bazı toplumsal yargılardan da bahsetmektedir. Örneğin, Ayşe’ye kurşun dökerek onu rahatlatmak istenmesi köylüler tarafından bir toplumsal yargıdır. Bunun yanı sıra Ayşe’nin köylüler tarafından dışlanma korkusu 50 yıl boyunca Eleni kimliğini saklamasına yol açmıştır.

Görsel 3.17. Ayşe/Eleni’ye kurşun dökme sahnesi.

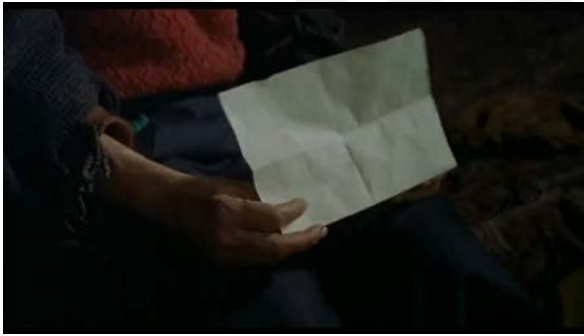
Daha önce Tirebolu’da yaşamış olan Tanasis adında bir adam tekrar Tirebolu’ya gelir. Tanasis filmde önemli bir imajdır. Tanasis ile tanışan Mehmet, gelen beyefendiye Ayşe teyzesinden bahseder ve onu yaylaya Ayşe’nin yanına götürür. Kendisi Niko’ya ulaşmak için önemli bir adımdır. Eleni artık Rumca konuşur. İçini döker. Geçmişini dile getirir. İçinde hapsolmuş Eleni’yi gün yüzüne çıkarır, Ayşe artık geçmişte kalır. Ayşe, Süleyman babasına söz verdiği için 50 yıl boyunca kimliğini saklamıştır. Bu durumdan kimseye söz etmemiştir. Evlenmemiş ve hayatına Ayşe olarak devam etmiştir. Ayşe, eskiden Tirebolu’da ailesiyle yaşadığı evi Selma ile birlikte satın alır. Selma’nın amacı, Ayşe’nin vicdanını rahatlatmaktır.

²⁹ Akgüngör Gözde (2005) Yeşim Ustaoglu: Kendime Ait Bir Göz, Pazartesi Dergisi, 99, s:5-7. <https://www.pazartesidergisi.com/pdf/99.pdf> (Erişim Tarihi:05.05.2022).

Görsel 3.18. Eleni ve Tanasis'in buluşma sahnesi.

Eleni, Tanasis'den gelen mektup üzerine kardeşi Niko'yu bulmak için Yunanistan'a gider. Birkaç kişiye Niko'nun bulunduğu adresi sormaya çalışır. Eleni'nin Karadeniz Rumcası Yunanistan'da anlaşılmamaktadır. Eleni Karadeniz'de olduğu gibi Yunanistan'da da aidiyetsizlik duygusunu dil kavramı ile hisseder. Eleni, Niko'nun adresini bulur, evinin önündedir. Zili çalar ancak açan olmaz, evde kimse yoktur. Evin karşısındaki bankta Niko'yu bekler.

Görsel 3.19. Tanasis'ten gelen mektup sahnesi. Görsel 3.20. Eleni'nin Yunanistan'da Niko'yu arama sahnesi.

Niko artık kendisini Selanik'e ait hissetmektedir. Burada evlenmiştir ve çocukları olmuştur. Sosyo-kültürel çevresini Yunanistan'da inşa etmiştir. Oysa Eleni, kardeşi Niko'nun üzüntüsünden hiç evlenememiştir. Kendisini geçmişinden sorumlu tutmuştur. Niko ve eşi evlerine girerler. Niko'nun Eleni'ye kapıyı açması ile birlikte elli yıl sonra ilk kez karşılaşır. Eleni "Niko" diye seslenir. Niko, "Evet adım Niko. Ama siz kimsiniz?" diye karşılık verir. Eleni, "Ben ablan Eleni" der. Eleni beklemediği ve tahmin edemediği bir an yaşar. Onu tanımayan bir kardeşle karşılaşacağını hiç düşünmemiştir. Yıllar boyu Niko'ya kavuşma ümidiyle hayatından vazgeçen Eleni, kardeşi Niko tarafından tanınmaz. Evin kapısı "Ben ablan Eleni." cümlesinden sonra Eleni'nin yüzüne kapanır. Ancak Niko'nun eşi kapıyı geri açar ve Eleni'yi güler bir yüzle içeri davet eder.

Görsel 3.21. Eleni ve Niko'nun yıllar sonra ilk defa karşılaşma sahnesi.

Daha sonra filmin ilerleyen sahnesinde Eleni, Damoklia adında mübadele döneminde Selanik'e yerleşen bir teyze ile karşılaşır. Eleni, Demoklia'ya, "Tanasis'i tanır mısın?" diye sorar. Demoklia, Tanasis'in iş bulduğunu, gece bekçisi olarak çalıştığını ve buralara artık gelmediğini söyler. Damoklia memleketi Havza'nın özlemini çekmektedir. Eleni'ye adını nereden geldiğini sorar. Damoklia, Havza'dan Selanik'e zorunlu göç ile gelen bir mübadillerden yalnızca birisidir. Damoklia, yıllar geçmesine rağmen Selanik'e alışamamış, aitlik duygusunu hissedememiştir. Filmin bir sahnesinde Damoklia, bir zamanlar yaşamış olduğu Havza'nın güzel günlerini Eleni'ye yad eder. Damoklia, Rumca başlayıp Türkçe devam ettirdiği cümlesinde Eleni'ye şöyle der:

"Allah canımı alaydı yavrum da o kiraz ağacının altına gömeydiler beni". Memleketinden başka yere bilmediği tanımadığı ait olmadığı yere gitmek onun için ölümden farksızdır.

Görsel 3.22. Eleni ve Damoklia'nın sohbet etme sahnesi.

Niko, Eleni'ye Selanik'teki yaşamından fotoğraflar gösterir. İlk evi, ilk işi, eşi, çocukları, arkadaşları Niko'nun fotoğrafların arasında yer alır. Niko'nun gösterdiği fotoğraflarda yalnızca Eleni yoktur ve Niko bu durumu Eleni'ye dillendirir. Niko: "Eğer kardeşim olsaydın bu fotoğrafların birinde olurdun." der. Eleni bunun üzerine yanında bulunan fotoğrafı Niko'ya uzatır. Fotoğrafta Eleni, Niko ve aileleri vardır, birliktedirler. Bunun üzerine Niko fotoğrafa odaklanır ve ablası Eleni'yi tanır. Film mübadele görüntüleri ile başlamıştır ve son görüntü de mübadeleden bir abla kardeşin gülümsemeleri ile biter.

Görsel 3.23. Eleni ve Niko'nun fotoğraflar üzerine konuşma sahnesi.

Bulutları Beklerken filminin çekim aşamasını yönetmen Ustaoglu, Pazartesi Dergisi'nde şu şekilde aktarmaktadır:

Genel olarak göç meseleleri zaten ilgimi çekiyordu. Ben Karadeniz'de ve aslında bütün Türkiye'de kültürler, alt kültürler üzerine yoğun araştırmalar yaptım. Çok uzun zamandır ilgi alanımdı ama Tamama, konusu itibarıyla beni çok etkiledi. Okudunuz mu bilmiyorum ama çok ilginç bir kitap. Filmdekinin benzeri bir gerçek yaşam öyküsünü anlatıyor; sürgünden etkilenen bir küçük kızın verdiği kararı ve ailesini kaybetmesi üzerine yapayalnız kalışının hikâyesi ve bir Türk aile tarafından büyütülmesinin hikâyesi var ama kitaptaki anlatım çok epik. Kitap, çocukluğundan itibaren alıp aile içinde neler olduğunu, nasıl yaşandığını uzun uzun anlatarak Tamama'yı bugüne getiriyor ve sonunda da kız kardeşiyle buluşmasıyla bitiriyor, çünkü biyografik bir kitap aslında. “Bulutları Beklerken” ise psikolojik bir dram ve Ayşe'nin iç dünyasına bakarak geçmişinin izlerini anlatıyor.

Ben çok farklılaştırdım, başka bir yapı oluşturdum. Ayşe'nin sürgün sırasında evlat edinildiği zaman verdiği bir kararla korunmayı seçip kardeşinden ayrılmasını ve ondan sonra da ait olduğu bu topraklarda kalırken kendini de ifade edemeyip bir sır saklarken aynı zamanda bir büyük vicdani hesaplaşmayla yıllarca yüz yüze kalmasını anlattım. Kendisinin koruması gereken küçük kardeşi Niko'nun akıbeti hakkında hiçbir fikri olmadan yaşadığı için de önemli bir vicdan azabıyla ve suçluluk duygusuyla da nasıl yüzleştiği üzerine kurdum hikâyeyi. Sürgün, kendi başına zaten yeterince ağır bir acı. Filmde bunun üzerine bir de suçluluk duygusu ekleniyor...

Tabii. Sonu gelmeyen bir sıkıntıyla yükleniyor. Belki onu koruyan aileyi çok seviyordu, onu koruyan aile, Süleyman Baba ve Selma ona kol kanat geriyor ve ailenin bir parçası haline geliyor. Ve o korunmayı seviyor. Vahşi bir hayvana dönmüşken büyük bir acı ve sıkıntıyla yollan katederken korunma yolunu seçiyor. İçgüdüleri onu öyle davranmaya itiyor ama o arada diğer çocuklarla ve diğer yetişkinlerle kışlada barınan, evde kalmayı seçmeyen Niko'nun gitmesine de göz yumuyor. Yeni bir kararla öksüzler toplanıyor çünkü, onları toparlayıp götürürken hiçbir şekilde yanına gitmiyor, evin içinde perdenin arkasında kalakalıyor. Neticede bir karar veriyor. Bu onun artık ömürboyu üzerinde yaşayacağı bir sıkıntı.³⁰

³⁰ Akgüngör Gözde (2005) Yeşim Ustaoglu: Kendime Ait Bir Göz, Pazartesi Dergisi, 99, s:5-7
<https://www.pazartesidergisi.com/pdf/99.pdf> (Erişim Tarihi:05.05.2022).

Yorgo Andreadis'in Tamama Pontus'un Yitik Kızı adlı kitabından esinlenen Yeşim Ustaoglu, büyük değişimler ile oluşturduğu Bulutları Beklerken filminde, Karadeniz Tirebolu'da yaşayan Rum ailenin kızı Eleni'nin 50 yıllık sır gibi sakladığı geçmişini ve kardeşi Niko'yu arama hikayesini anlatmaktadır.

3.5. Çağan Irmak Sineması

1970 yılında İzmir'de dünyaya gelen Çağan Irmak, Ege Üniversitesi Radyo, TV ve Sinema bölümünden mezun olmuştur. "Asmalı Konak" ve "Çemberimde Gül Oya" dizilerinin senarist ve yönetmenliğini üstlenmiştir. Türkiye'de tanınan bir yönetmen olmasında bu iki dizinin rolü oldukça büyüktür. Toplam 15 uzun metrajlı filme imza atan Çağan Irmak, filmlerinde genel olarak aile temasını işler. Yönetmenliğini üstlendiği filmlerinin senaryolarını kendisi yazar. Filmlerinde aile temasına dikkat çeker. Daha çok hikayelerinde insanlar arası ilişkileri, duyguları, geçmiş ile bağları ele alır. Ege'nin tüm zenginliklerini filmlerine taşır. "Babam ve Oğlum", "Dedemin İnsanları", "Nadide Hayat" filmlerinin Ege'de çekilen sahneleri samimiyeti ile dikkat çeker. Aileye verdiği önemi filmlerine yansıtır. Özellikle "Babam ve Oğlum" ve "Dedemin İnsanları" filmlerinde baba-oğul-torun kuşak çatışması görülür. Irmak, daha çok çevresindekileri ve tanık olduğu olayları filmlerine aktarır. "Dedemin İnsanları" filmi buna önemli bir örnektir. Filmde kendi aile hikayesini ele almıştır. Filmde, Girit'ten mübadele ile gelen bir ailenin Ege'ye yerleşmesi ile kimlik, aidiyetlik gibi sorunlar yaşayan çocuğun dedesinin hikayesi anlatılır.

Çağan Irmak'ın filmleri genellikle melodram temalıdır. Filmlerinin dili geniş kitlelerce anlaşılır biçimdedir. Filmlerinde iyiler ve kötüler bellidir. Ortası yoktur. Filmleri ya siyah ya da beyazdır, gri değildir. Farklı ruh halleri yaşatabilir. Filmlerinin hayattan ve gerçekçi bir duygusal yapısı vardır. Sahnelerinde ani geçişler ile üzülme ve gülmeler görülür.

Irmak'ın oyuncu kadrosu seçimleri genellikle aynıdır. Örneğin; Irmak'ın filmlerinde Fikret Kuşkan'ı ve Çetin Tekindor'u başrol oyuncu olarak seçtiğini sıkça görürüz.

3.5.1. Çağan Irmak Filmografisi

Uzun metrajlı 15 filmi vardır. Bunlar; "Bizi Hatırla" (2018), "Çocuklar Sana Emanet" (2018), "Benim Adım Feridun" (2016), "Nadide Hayat" (2015), "Unutursam Fısılda" (2014), "Tamam mıyız?" (2013), "Dedemin İnsanları" (2011), "Prensesin Uykusu" (2010), "Karanlıktakiler" (2009), "İssiz Adam" (2008), "Ulak" (2007), "Babam ve Oğlum" (2005), "Mustafa Hakkında Her şey" (2004), "Bana Şans Dile" (2001), "Çilekli Pasta" (Televizyon Filmi) (2000).

Kısa metrajlı 2 filmi vardır. Bunlar; “Düşlerimdeki Atatürk” (2008), “Bana Oldand Wise'ı Çal” (1998).

10 adet televizyon dizi filmi vardır. Bunlar; “Yeşilçam” (2021), “Gülizar” (2018), “Keşanlı Ali Destanı” (2011), “Yol Arkadaşım” (2008-2009), “Kabuslar Evi” (2006), “Çemberimde Gül Oya” (2004-2005), “Asmalı Konak” (2002-2004), “Şaşıfelek Çıkmazı” (2001), “Günaydın İstanbul Kardeş” (1998-2001), “Mahallenin Muhtarları” (1998)

3.5.2.Dedemin İnsanları (2011)

Filmde Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen Türk-Yunan mübadelesi ile Girit'ten İzmir'e göç eden Mehmet Bey ve ailesinin hikayesi anlatılır. Şirin bir Ege kasabasında sıcak bir yaz dönemini konu alan film, 1979 ile 1980 yıllarında geçer. Dede Mehmet Bey, kasaba halkı tarafından oldukça sevilen ve sayılan bir beyefendidir. Ancak Mehmet Bey'in göçmen olması nedeniyle arkasından gavur diye konuşanlar da vardır. Film aile, insan ilişkileri, kimlik sorunu, memleket özlemi ve aidiyetsizlik üzerine kuruludur.

Görsel 3.24. Dedemin İnsanları (2011) Filmi Afişi.

Yönetmenliğini ve senaristliğini Çağan Irmak tarafından üstlenilmiş “Dedemin İnsanları” adlı film, melodram türünde yaşanmış bir hikâyeyi konu alır. Bu hikâye kendi aile hikayesidir. Mübadele sonrası Ege’ye yerleşen bir ailenin kimlik ve aidiyetlik sorunlarını ve 1980 darbesi ile gelişen olayları konu alır. Film, Mehmet Bey, eşi, kızı, damadı ve iki torunu etrafında gerçekleşen olayları anlatır. Filmde Mehmet Bey memleket özlemi çeker ve şarap

şişelerinin içine koyduğu notları denize bırakır. Bu sebepten dolayı kasaba halkı Mehmet Bey'in arkasından “gavur, casus vb.” terimleri dillendirir. Ozan da hikâyenin başlarında arkadaşlarının kendisiyle alay etmesi nedeniyle dedesine karşı tavır alır. Ozan, “Türk'üz, gavur değiliz” diyerek kendini savunur. Dede Mehmet Bey, torunu Ozan'ı mübadele zamanında kaybettiği kardeşi Mustafa'nın yerini koyar ve ona öğretici bir tavırla yaklaşır. Bir akşam bahçede Mehmet Bey ailesine ve komşularına mübadele ile gelişen hikayesini anlatır. Ailesi ile olan tek fotoğrafını Girit'te unuttuğunu ve mübadele döneminde yaşadığı zorlukları yad eder. Ozan da dahil olmak üzere masadaki herkes Mehmet Bey'i dinler. Mehmet Bey'in dileği, şişenin içine koyup denize bıraktığı bu notların Girit'e evlerine ulaşması ve oradan dönüş gelmesidir. Girit'i ziyaret etmek için pasaportlar hazırlanır ancak ihtilal olması sebebiyle çıkışlar iptal edilir. İlkinde 1974 Kıbrıs Harekâtı sebebiyle gidemeyen Mehmet Bey, bu sefer de politik olaylar yüzünden özlemini çektiği ve memleketim dediği Girit'e gidemez. 1980 Darbesi sonrası belediyede çalışan damadı işten çıkarılır. Mehmet Bey hastaneye kaldırılır. Hastane sonrasında Mehmet Bey elindeki şişe ile kendisini denize bırakarak intihar eder. Mehmet Bey'in vefatından sonra şişeye koyduğu notları karşı kıyıya ulaşır. Notlara cevaben Girit'ten bir mektup gelir. Girit'teki evlerinde yaşayan Eleonora Mehmet Bey'i ve ailesini ziyarete bekler. Yıllar geçer Ozan büyür ve dedesinin Girit'e gitme hayalini gerçekleştirir. Aileden sadece Ozan, Girit'e dedesinin evine gider, dedesinin bir zamanlar yaşadığı evi görür. Mübadele öncesinde dedesinin aile fotoğrafına ulaşır. Filmin son sahnesinde Ozan, içinde mektup bulunan bir şişeyi Girit sahilinden denize bırakması ile Mehmet Bey'i anar ve film sona erer.

3.5.3.Dedemin İnsanları Filmi Analizi ve Mübadele İlişkisi

“Dedemin İnsanları” filmi, yaşanmış bir hikâyeyi konu alır. Çağan Irmak'ın dedesinin hayatından esinlenerek kaleme aldığı bu hikâye; dram, melodram ve tarihi özellikler barındıran biyografik yapıda bir filmidir. Filmde Ozan'ın gözünden Dede Mehmet Bey'in hayat hikayesi anlatılmaktadır. “Dedemin İnsanları” filmi, 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın beraberinde getirdiği mübadele göçü ve 1980 Darbesi'ni konu alana ile temalı bir filmidir. Film, zorunlu göçün neden olduğu ağır şartlar, hayatta kalma mücadelesi, kimlik oluşturma, öteki olma, aitlik, kuşak çatışması, aile ve dayanışma gibi kavramları ele alır.

“Yaşanmış bir hikâyenin, yaşamış insanlarından” sözü ile filmin görüntüleri perdeye yansır. Yönetmen bu cümle ile film hakkında bilgilendirir ve izleyiciyi filmin içerisine bir adım daha yaklaştırır. Film, Ozan'ın annesi Nurdan Hanım'ın telaşlı bir şekilde evde bir

şeyler aradığı sahne ve Ozan'ın Girit'te dedesini araması “Sana geldim, neden mi? Seni çok özledim. Neredesin dede?” cümleleriyle başlar.

Yaz ayı gelir. Okullarda karneler dağıtılır ve okullar tatil olur. Ozan ve arkadaşları okuldan çıkar çıkmaz, öteki olarak adlandırdıkları çocukları bir duvar kenarında gizlice bekler ve yaklaştıklarında onlara taş attıkları görülür. Ozan ve arkadaşları için onlar ötekidir. Ötekileştirilen tarafın sözlerinden ise yaşadığı yer için aidiyet oluşturmaya çalıştığı anlaşılır. Aralarında geçen diyaloglarda bu durum apaçık verilmektedir.

- Ozan ve arkadaşları: “Siktirin gidin len mahallemizden.”
- Ötekileştirilen taraf: “Nah giderik sizin sanki burası?”
- Ozan ve arkadaşları: “Bizim tabi, size mi bırakcaz sandınız?”
- Ötekileştirilen taraf: “Burası herkesin oğlum...” (00.02.03-00.03.00).

Dede Mehmet Bey kargaşanın olduğu yere doğru yaklaşır, gördüğü durum karşısında Ozan'a kızar ve onu da alarak oradan uzaklaşır.

Görsel 3.25. Ozan ve arkadaşlarının öteki olarak adlandırdığı insanlara taş attığı sahne.

Karnesini alan Ozan, dedesinin dükkanına sol ayağı ile girmeye kalkınca Dede Mehmet Bey, “Sağ ayak sağ, bereketini propodisini kaçıracaksın dükkânın” diyerek Ozan'ı uyarır. Bu sahnede üç farklı mesaj vardır. Birincisi; dükkana sağ ayakla girilmek istenmesi İslam dini açıdan değer taşır. İkincisi; Mehmet Bey hem Türkçe hem Rumca kelimeleri bir arada kullanır. Irmak, bu sahnede bereket ve propodis kelimelerinin aynı anda kullanması Mehmet Bey'in mübadil olarak Yunanistan'dan göç ettiğini aynı zamanda da Müslüman olduğunu gösterir. Üçüncü durumda ise; kapı önünde duran sandalye Ozan'ın dikkatini çeker. Ozan, dedesine bir yere giderken dükkânın kapısını neden kilitlemediğini sorar. Dede Mehmet Bey cevap olarak gündüz vakti kapının kilitletlenmesinin ayıp olduğunu, müşterinin dükkândan soğumasına sebep olacağını söyler. Dini inanç, hoşgörü, saygı gibi temalar bu sahnede beraber yer alır.

Görsel 3.26. Ozan'ın Dede Mehmet Bey'in dükkanına giriş sahnesi.

Filmde ötekileştirme teması üzerine birçok sahne yer alır. Ozan denize gitmek üzere dükkândan çıkar ve bir esnafın önünden geçerken dedesine söylenen sözleri işitir. “Allah'ın gavuru bir de alay geçiyor benimle” cümlesindeki “gavur” kelimesi filmde ötekileştirmeye değinildiğine dair bir örnektir.

Dede Mehmet Bey, çırak olarak Ozan'ı ve arkadaşını dükkanda çalıştırmak için yanına alır. Ozan okular arkadaşlarını toplayarak diğer çırağa “Gavur Tahsin” olarak hitap eder ve onu ötekileştirir. Ozan'ın düşüncesine göre o, bu sayede arkadaşları tarafından artık “gavur” olarak tanımlanmayacaktır. Çünkü düşüncesine göre hedef artık başka taraftır.

Ozan'ın denizde kamp yapan turistlere karşı dil çıkarması onları yabancı olarak gördüğünün kanıtıdır.

Aile yaz ayında bahçesi olan yazlıklarına giderler. Ozan arabanın içinden yaramazlık yapar ve bunun üzerine anneanne ile dedesinin arasında şöyle diyaloglar geçer:

- Anneanne: “Ha bak Deli Peruzat'a vereceğim şimdi seni, kulaklarını çeksin.”
- Dede: “Öyle korkutmayın çocuğu, onlar da bizim bir insanımız.”

Dede Mehmet Bey bu sahnede insanlara karşı hoşgörülü bir davranış sergilemiş ve onları Ozan'ın aksine öteki olarak adlandırmamıştır.

Bayram'ın tuhafiye dükkanına gelmesi ile Ozan'ın bakışlarında ve davranışlarında değişiklik gösterir. Bunu üzerine Dede Mehmet Bey, “Sen niye korkarsın Bayram'dan söyle” der. Ozan ise Bayram'ın bakışlarından rahatsız olduğunu ifade eder. Mehmet Bey ise “Öyle deme günah o da bizim bir insanımız” diyerek hoşgörülü tavrını yineler (00.52.45-00.53.40). Ozan'ın kendini kanıtlamaya çalışması ve başkalarını öteki ilan edip onlarla dalga geçmesi gibi davranışlarının sebeplerinden birisi de aidiyetsizlik hissiyatıdır. Yalnız kalma korkusu Ozan'ı etkilemektedir. Dedesini çok seven Ozan ona “gavur” denmesine dayanamamaktadır. Tüm bunlar Ozan'ı öteki olanı aramaya, kendisini var etmeye ve aitlik oluşturmaya yönelmiştir.

Görsel 3.27. Ozan'ın Dedesi Mehmet Bey'in arkasından konuşanları duyduğu sahne.

Görsel 3.28. Ozan'ın turistlere dil çıkardığı sahne.

Görsel 3.29. Ozan'ın Bayram'ı ötekileştirdiği sahne.

Dede Mehmet Bey Ege Denizi'ne, içinde mektup dolu şişeler bırakmaktadır. Şişelerin Girit'e bir şekilde ulaşacağını düşünür ve bu durum Mehmet Bey'in memleket özlemi içerisinde olduğunu gösterir.

Görsel 3.30. Dede Mehmet Bey'in şişenin içinde denize mektup bıraktığı sahne.

Ozan ise Ercan Bey'e dedesi hakkında arkasından konuşulanları anlatır ve üzünlüğünü şu cümleler ile dile getirir: “Bilmiyorsunuz siz, herkes alay ediyor bizimle, Yunan gavuru senin deden. Şişelerle name yazıp haber gönderttiriyor, casusluk ediyor diyorlar. Hep o yüzüne gülenler var ya arkasından konuşuyorlar dedemin.” Ozan ise bu yüzden Ercan Bey ile anlaşarak dedesinin denize bıraktığı şişeleri toplamasını ve bulduğu şişeleri kendisine vermesini ister. Ozan, dedesinin bıraktığı şişeyi bulur ve kayalarda şişeyi kırar.

Görsel 3.31. Ozan'ın şişeyi kırma sahnesi.

Dede Mehmet Bey ailesi ve komşularıyla bir akşam yemeği yer. Komşusunun şişe içerisindeki mektupların durumunu sorması üzerine Ozan yemek masasından kalkar. Babası da peşinden gider ve neden kalktığını kızarak sorar. Ozan, “Türk’üz biz, Türk’üz diyom size. Siz gavursunuz gavurların yanını tutuyorsunuz” cevabını verir. Ardından Ozan İstiklal Marşı’nı söylemeye başlar ancak babası kafasına vurur ve Ozan odasına doğru koşar. Ozan ailesine Türk olduğunu göstermeye çalışır. İstiklal Marşı’nın yarım kalamayacağını söyleyen Dede Mehmet Bey komşularıyla İstiklal Marşı’nı aniden okudan başlar (00.15.15-00.16.30).

Görsel 3.32. Bahçe evinde komşularla sohbet sahnesi. Görsel 3.33. İstiklal Marşı’nın okunduğu sahne.

Ercan Bey, Dede Mehmet Bey’e Ozan’ın sinirli davranışlar sergilemesinin nedenini anlatır. Ozan dedesini çok sevmektedir ve onun arkasından konuşulan kötü sözleri dert etmektedir. Durumu öğrenen Dede Mehmet Bey akşam yemeğinde mübadele ile göç gelme hikayesini masadakilere anlatır. Ozan da dedesini dikkatle dinler. Bu sahnede flashback yaşanır. Filmde mübadele dönemi oldukça meşakkatli bir süreç olarak işlenmiştir. Dede Mehmet Bey, Girit Adası’nın Respo kasabasından Ege’ye, Anadolu’ya gelmiştir. Girit’teki evini, anne-babası ve kardeşlerini özlemle anan Dede Mehmet Bey, çektiği zorlukları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Filmin bu bölümünde Dede Mehmet Bey’in anlatımıyla mübadele görüntüleri ile sahnelenmektedir. Mehmet Bey ailesi ve kardeşi ile fotoğraf çektiğini ancak mübadele telaşı ile fotoğrafları Girit’te unuttuğunu ifade eder. Dede Mehmet Bey Girit özlemini dile getirir ve bir gün ailesiyle veya Ozan’la Girit’e evine gitme hayalini onlara anlatır.

Mübadele görüntülerinin arasında bir Rum kadın ve Rum adamın diyalogları dikkat çeker. Bu diyaloglar;

- Yunan Adam: “Defolun Türkler, defolun vatanımızdan.”
- Yunan Kadın: “Yapma be Talos ayıp değil mi? Bunca senelik komşularımız onlar.”
- Yunan Adam: “Karışma kadın. Türk’ten dost olur mu? Öldürmediğimize dua etsinler” şeklindedir (00.34.50).

Sahnede Yunan adam gidenleri ötekileştirilirken, Yunan kadın gidenlere dost gözüyle bakmaktadır. Mübadele zamanında çektiği zorluklardan bahseden Dede Mehmet Bey, vapur ile Türkiye’ye gelirken kardeşi Mustafa’yı hastalık sebebiyle kaybeder. İzmir’e geldiklerinde detaylı sağlık kontrollerinden geçerler. Ayrıca Türkçe konuşan sağlık personellerini anlayamamaları ve cevap olarak herhangi bir şey söyleyememeleri gelen mübadillerin Türkçe dahi bilmediklerini gösterir.

Görsel 3.34. Dede Mehmet Bey’in ailesi ile fotoğraf çekildiği sahne. Görsel 3.35. Mübadillerin göç sahnesi.

Dede Mehmet Bey, Ozan’ın sorununu dinler. Neden hep nefret söyleminde olduğunu, kabinin neden kötü olduğunu sorar. Ozan, “sizin sevdiklerinizi benim arkadaşlarım sevmiyor. Onlar başka insanlar siz başkasınız. Yapyalnız mı kalayım burada. Arkadaşlarım olmasın mı benim? Herkes böyle yapıyor, bir ben miyim sanki? Hep eskilerden konuşup duruyorsunuz, evleriniz varmış, insanların varmış, benim hiçbir şeyim yok, ben ne yapım, ne yapım ben yapyalnız mı kalayım?” diye dedesinin sorusunu ağlayarak cevaplar. Ozan yalnız hissetmektedir. Davranışlarını sebebi, bir yere ait olma isteğidir. Bir arkadaş grubuna dahil olmak ister ve yalnız kalmaktan korkar. Dede Mehmet Bey Ozan’ın neden bu şekilde davrandığını anlar. Bunun üzerine ertesi gün Dede Mehmet Bey Ozan’ın arkadaşlarını bahçede sabah kahvaltısına davet eder. Oradan da hep birlikte denize giderler. Dede Mehmet Bey, artık filmin bu sahnesinden sonra Ozan’a daha yakın davranır. Dedesinin Ozan’a bu şekilde davranmasıyla birlikte Ozan arkadaşlarına karşı yumuşamaya başlar. Artık Ozan için ötekileştirme kavrama rafa kalkmaya başlar. Ozan artık yalnız değildir. Tahsin’e iyi davranır. Ozan, bir tuhafiyecinin nelere dikkat etmesi gerektiğini en ince ayrıntısına kadar Tahsin’e anlatır.

Görsel 3.36. Dede Mehmet Bey'in Ozan'ın arkadaşlarını kahvaltıya davet ettiği sahne. Görsel 3.37.

Ozan'ın Tahsin'e işi öğrettiği sahne.

“Dedemin İnsanları” filminde Irmak, metaforlara da yer verir. Peruzat ile Ozan arasında metaforu konu alan diyaloglar geçer. Peruzat, kendisinin yapmış olduğu tabloyu Ozan’a yorumlatır. Metaforun kelime anlamını bilmeyen Ozan, ailesine sorar, araştırır ve öğrenir. İlk olarak, Görsel 3.38.’de Ozan’ın ifade ettiği “temelli” kelimesi dikkat çeker. Peruzat bu kelimeyi çok sevmiştir. Çünkü “temelli” bir yere tümüyle gelme, var olma, ait olma gibi kelimelere karşılık gelmektedir.

Görsel 3.38. Peruzat, Ozan ile metafor hakkında konuşma sahnesi.

Dede Mehmet Bey Girit’e gitme hayali ile yaşar. Girit’e gitmek için bir gün karar verilir ve pasaportlar ayarlanmaya çalışılır. Birçok şey hallolmuştur ancak 1974 Kıbrıs Harekatı’nın yaşanması nedeniyle ziyaretler iptal olur. Girit’e gitme çabası başarısız olmuştur. İkinci kez Girit’e gitme denemesi ise 1980 Darbesi’nin yaşanması sebebiyle Girit planı iptal olur.

Görsel 3.39. 1980 Darbesi’nin yaşandığı sabah sahnesi.

Ozan'ın babası İbrahim, belediye başkan yardımcısıdır. 1980 Darbesi sonrasında askerlerin Mehmet Bey'in evine gelmesi ile damat İbrahim Bey karakola götürülmek istenir. İbrahim darbenin ardından işinden kovulur. Hiçbir arkadaşı ve çevresi bu duruma herhangi bir şey söylemez. Dede Mehmet Bey kendisinin de karakola geleceğini söylediğinde kapıdaki asker tarafından yere doğru ittirilir. Ozan için bu durum çok üzücüdür. Çünkü filmin başlarından beri Ozan, ne zaman asker görse hep selam verir. Ancak dedesinin asker tarafından ittirilmesi ve yere düşürülmesi onun için hayal kırıklığı olmuştur.

Görsel 3.40. Dede Mehmet Bey'in asker tarafından yere doğru ittirildiği sahne.

Dede Mehmet Bey damadının işten çıkarılması üzerine belediye binasına başkanla görüşmeye gelir. Dürüstlüğü nedeni ile işten çıkarılan damada açılan usulsüz davanın geri çekilmesini ister. Ancak Dede Mehmet Bey istediğini alamaz belediye çıkışında rahatsızlanır ve yere düşer. Dede Mehmet Bey için hayatın ne tadı, ne de tuzu kalmıştır. Büyük bir üzgünlük ve hayal kırıklığı içerisinde. Bir vakit sonra Dede Mehmet Bey, elinde mektup dolu bir şişe ile denize gelir. Şişe ile birlikte kendini denize bırakır. Deniz onun için Girit demektir. Böylece kendini yıllarca özlemini duymuş olduğu Girit'e doğru bırakır. Mehmet Bey, boğularak vefat eder.

Nurdan Hanım, anlamlandıramadığı Dede Mehmet Bey'in vefatı hakkında bir neden aramaktadır. Ozan yetişkin anlatıcı sesiyle Nurdan Hanım'ın neyle karşılaşacak olursa olsun yüzleşme yaparak bir nokta koymak istediğini ve "Tamamlanmış cümleler eksik kalmışlara göre daha az acı verir. Yoksa sen tam tersine mi inanmıştın virgüllere..." cümlesiyle vefat eden dedesine soru sorar (01.42.32). Nurdan Hanım evin içine, çekmecelere, eve ve arabanın her yerine bakar sonunda bir not bulur. Dede Mehmet Bey geride bıraktığı mektubunda ölümünden kimseyi sorumlu tutmadığını, herkesten özür dilediğini ve böyle bir dünyada yaşayamayacağını kaleme almıştır. Ozan'ı çok sevdiğini mektubunda yazan Dede Mehmet Bey, Ozan'ın gözünün önünde azar azar ölmektense hala yaşıyorken ölmeyi tercih etmiştir (01.44.16). Dede Mehmet Bey'in mektubu hakkında Ozan'ın yorumu ve sorusu ise şöyledir: "İki denizin birleştiği yerde, gitmekle gidememenin tam ortasında mı yazmıştın bunları?"

(01.44.34). Dede Mehmet Bey film boyunca memleket özlemi içerisinde ve bir yere ait olamama duygusu ile hayatını sonlandırır.

Görsel 3.41. Dede Mehmet Bey’in intihar ettiği sahne. Görsel 3.42. Nurdan’ın babasının mektubunu bulduğu sahne.

İşten çıkarılma sahnesinde İbrahim, başkanın sergilediği davranışların hatalı olduğunu ifade eder ve şu sözleri söyler; “Halkın gücünü unutma başkan, onların da söyleyeceği iki çift lafı vardır belki. "Hemen arkasından anlatıcı Ozan, “yoktu” der (01.30.00-01.31.40). Mehmet Bey’in damadına yapılan haksızlık karşısında çalışma arkadaşları da seslerini çıkarmamıştır. Dede Mehmet Bey’in vefatı sonrasında kasabalılardan birisi belediye başkanının olduğu pencereye taş atar. Sonrasında kasabalı ıslık çalarak, yuhalar. Ozan, “Sen saklambaç oynayıp hepsini sobelemiştin. Onlar da saklandıkları yerden çıkmışlardı. Senin bütün insanların” cümlelerini kurar.

Görsel 3.43. Belediye Başkanı’nın yuhalandığı sahne.

Dede Mehmet Bey’in Girit’e ulaşması için Ege sahilinden bıraktığı not dolu cam şişeler, Dede Mehmet Bey’in vefatı sonrasında Girit’teki evine ulaşır. Girit’ten Türkiye’ye Dede Mehmet Bey’e cevap olarak mektup ve hediye dolu bir kutu gelir. Eleonara tarafından Dede Mehmet Bey ve ailesi Girit’e davet edilir.

Yıllar geçer, Ozan artık büyür. Düşünceleri, kültürü ve insanlara bakış açısı gelişir. Artık tam anlamıyla dedesinin insanı olmuştur. Aileden sadece Ozan Girit’e gitmek için adım atar. Ozan, dedesinin özlem çektiği ve bir türlü gidemediği Girit’e doğru yolculuğa çıkar. Ozan Girit’e vardığında Yunan halkı tarafından çok hoş karşılanır. Meydandaki kahveden Ozan’a seslenilir.

- Kahvehanede oturan Yunanlılar: “Efendi, Neredensin?”

- Ozan: “Türkiye, Türkiye’denim.”
- Kahvehanede oturan Yunanlılar: “Türk Gel. Türkler ve Yunanlar biz dostuz. Gel Türk gel, kahve?”
- Ozan: “Evet, lütfen.”
- Kahvehanede oturan Yunanlılar: “Türk- Yunan dost sorun yok.”

Ozan dedesinin evini bulmak için yardım talep eder. Her biri yardımcı olmak için çabalar. Motor kiralamada ve her adres sormada Ozan’a Türk kahvesi ikram ederler. Dostluklarını ifade ederler. Bizler ve sizler dostuz, geri kalan durumlar siyasettir denilir. Motor kiralayan esnaf şöyle der; “Türkler ve Yunanlılar dosttur. Gerisi siyaset anlıyor musun?”

Ozan dedesinin Girit’teki evine ulaşır. Evin sahibi Eleonora, evde Ozan’ı karşılar. Eleonora Ozan için yemekler hazırlar. Onu çok hoş karşılar. Eleonora, Dede Mehmet Bey’in Girit’ten ayrılırken unuttuğu iki adet aile fotoğrafı Ozan’a gösterir. Ozan duygulanır. Evin duvarlarına bakar ve etrafı inceler. Arkadan müzik sesi gelir. Tavernadan Gülbahar şarkısı çalar. Her şey eskisi gibidir. Ozan elinde, içinde mektup olan bir şişeyle deniz kıyısına Eleonora ile birlikte gelir. Ozan şöyle anlatır; “Her şey bıraktığın gibi dedem. Değişen hiçbir şey yok. Bir mutlu son yakıştı şimdi sana. Aynı denizin öte yanından bir haber gönderiyorum sana beyaz evciğin kıyısından. Sen yokken bütün olan biten havadisler bu mektupta. Deniz çocuk bu şişeyi önüne katıp sana getirecek...” (01.59.06 - 01.59.35). Film, “Dedem Mehmet Yavaş’ın Anısına” yazısı ile biter.

Görsel 3.44. Ozan’ın Yunanlılar ile konuştuğu sahne. Görsel 3.45. Ozan’ın Eleonora ile buluştuğu sahne.

Görsel 3.46. Ozan'ın dedesinden kalan fotoğrafa baktığı sahne. Görsel 3.47. Ozan'ın şişenin içine mektup koyup denize bıraktığı sahne.

SONUÇ

Tarihsel süreçte insanlar bir yerden başka bir yere çeşitli nedenlerden dolayı göç etmektedirler. Göç; genel bir tanımlamayla yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilmektedir. Yüzyıllar boyu insan varlığının olduğu her kıtada göç hareketlerinin yaşandığı görülmüştür. Bireysel ya da topluluk olarak da göç hareketleri yaşanmaktadır. Göçlerin bireyler ve topluluklar üzerinde olumlu ve olumsuz sonuçlar oluşturduğu görülmektedir. Göçü gerçekleştiren bireyler veya topluluklar, göç edilen yerle sosyo-kültürel bir etkileşim içerisinde. Göç unsuru sadece sosyo-kültürel bir süreç değil; ekonomik, politik, hukuki ve coğrafyayı etkileyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Göçlerin hangi sebeple gerçekleştiği önemli bir soru ve sorundur. Daha rahat bir yaşam sürmek isteyen bireyler ve topluluklar birçok sebepten göç etmektedir. Eğitim, sağlık, siyasi, ekonomik ve doğal kaynaklı (depremler, seller, volkanik olaylar vb.) sebeplerden dolayı göçler yaşanmaktadır. Göçler sadece zorunlu olarak değil, özellikle teknolojinin gelişmesi ile bireylerin ya da topluluğun kendi isteğiyle gönüllü olarak da yapılmıştır. Göçler yapıma şekillerine göre kategorilere ayrılmıştır. Buna göre göçler; nedenine göre (gönüllü göç ve zorunlu göç), mesafeye göre (iç göç ve dış göç), süresine göre (mevsimlik ve sürekli göç) olmak üzere üç kategoride incelenmektedir.

Bu göçler insanlık tarihinin başladığı zamandan günümüze kadar gerçekleşmiştir. Ayrıca göçlerin birden fazla sebebinin olması, farklı bilim dallarının ilgi alanına girmesine yol açmıştır. Bu sebeple göç birden çok tanıma ve kavrama sahiptir. Öyle ki göç, terimler ve kavramlar bütünü olarak değerlendirilmiştir. Kendi içinde birçok kavrama sahiptir ve araştırma tezinde göçmen, mülteci, sığınmacı, iltica, mübadele gibi kavramlar örnek olarak incelenmiştir. Türk-Yunan mübadelesini konu alan 2000 sonrası filmlerin inceleneceği için mübadele kavramı ikinci bölümde ayrı başlık olarak detaylı ele alınmıştır.

Terimler sözlüğü oluşturacak kadar fazla kavrama sahip olan göç, sebepleri ve sonuçları ele alınarak kültürel, psikolojik, ekonomik, politik, sosyolojik, tarihsel vb. boyutları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple göçü açıklamak için birden fazla göç kuramları ortaya çıkmıştır. Bu göç kuramları ile göçler, sebep-sonuç ilişkisi içinde oluşumları irdelenmektedir. Genel anlamda bu kuramlar şöyledir; Ravenstein Göç Kuramları, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, İtme Çekme Kuramı, Petersen'in Beş Göç Tipi, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez Çevre Kuramı (Dünya Sistemleri Kuramı).

Türk Dil Kurumu'na göre mübadele kavramının kelime anlamı “değişim”dir, mübadil ise; “başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş” olarak açıklanmıştır. Mübadele, genellikle savaşlar sonucunda oluşan nüfus problemlerini gidermek için, en az iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar gereğince yapılan zorunlu bir göç hareketi olarak tanımlanabilmektedir. Dünya tarihinde, 1923 yılı Lozan Barış Antlaşması'na ek protokoller ile yapılan Türk-Yunan mübadelesi bu göçlere en büyük örnek olmaktadır. Ancak 1923 yılı öncesinde de mübadele kavramı savaşlar sonrasında dile gelmiştir. İlk mübadele girişimi olarak Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ve Yunanistan ile yaptığı müzakereler kabul edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması mübadelenin uygulanamamasına neden olmuştur. Bu yüzden tarihte önemli ve büyük mübadele olarak 1923 Türk-Yunan Mübadelesi değerlendirilmektedir.

Viyana Kuşatmaları, 93 Harbi (Osmanlı-Rus Savaşı), Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşları, Osmanlı ve Türkiye'yi etkileyen ve önemli göç dalgasının yaşanmasına neden olan olaylardır. Osmanlı Devleti'nin gerileme ve yıkılma döneminde göçler Rumeli'den Anadolu'ya doğru yapıldığı görülmektedir. Göçlerin yaşanmasında en büyük faktör savaşlar olmuştur. Çünkü savaşların etki alanı oldukça geniştir. Savaş zamanlarında hastalıklar, açlık-susuzluk, kıtlık gibi sorunlar insanları göç etmeye zorlamıştır.

Örneğin; 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti yenilmiştir ve büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Kaybedilen topraklarda Osmanlı tebaasına yapılan baskılar nedeni ile bölgede yaşayan halk hastalıkların ve açlıklarında etkisiyle Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti de bu durum karşısında düşmanlık yapan Bulgarları sınırları dışına göç ettirmek istemiştir. Yaşanan göçler her iki ülke için problem oluşturmıştır. Ve bu göç hareketliliğini çözmek için barış anlaşmalarının ardından mübadele görüşmelerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bir başka mübadele girişimi olarak değerlendireceğimiz Osmanlı-Yunanistan arasındaki 1914 görüşmeleridir. Bu görüşmeler karşılıklı göç hareketini devlet kontrolü ile gerçekleştirmeye dayanmaktadır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi sonucu, mübadele tam olarak uygulanamamıştır. Bu sebepten mübadele görüşmeleri yalnızca bir girişim hareketi olarak kalmıştır. Osmanlı'nın, Bulgarlar ve Yunanlılar ile yaptığı mübadele girişimleri 1923 yılında Lozan'da yapılan mübadele görüşmeleri için deneyim niteliğinde olmuştur. Öyle ki 1914 yılında yapılan mübadele girişiminde halkın rızasının alınıp alınmaması gerekliliği ile ilgili Türk tarafı deneyim kazanmış ve sonuçlarının kötü olacağı düşüncesi ile 1923 Mübadelesi için sebepler dahilinde halkın rızası dikkate alınmamış ve zorunlu bir göç yaşanmıştır.

1914 yılında başlayan ve dört yıl sürecek Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için olumsuz sonuçlanmıştır. Toprak kaybetmesine neden olan savaş sonrası Anadolu'ya göçler yaşanmıştır. O dönemde Anadolu'nun içinde de göç hareketleri yaşanmıştır. Araştırma tezimizin örneklemelerinden biri "Bulutları Beklerken" filmi Karadeniz kıyılarından Güney'e göç eden Eleni'nin, Ayşe olarak Tirebolu'ya dönüşünü ve mübadele zamanında Yunanistan'a giden Niko'yu bulmasını filmde konu alır. Yaşanılan göçlerin ailelerin, sevgililerin ve dostların birbirinden ayrılmasına neden olduğu görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşma maddelerinin uygulamaya çalışan İtilaf Devletleri'nin Anadolu'da işgallere başlaması, Türkiye açısından Türk Kurtuluş Savaşı'nın da başlamasını anlamına gelmiştir. İşgal altında yaşayamayacak ve artık göç edecek yeri kalmayan Türk Milleti'nin, Kurtuluş Savaşı'na desteğini göstermiştir. Bu sayede Türk Kurtuluş Savaşı milli beraberlik ile kazanılmıştır.

Mübadele antlaşmaları gereği 1923 Türk-Yunan Mübadelesi ile Türkiye'den Yunanistan'a yaklaşık 1.200.000 kişi, Yunanistan'dan Türkiye'ye ise yaklaşık 500.000 kişi göç etmiştir (Ağanoğlu, 2001: 297). 1923 Türk-Yunan Mübadelesi'nde Girit Adası'ndan Anadolu'ya göçler yaşanmıştır. Mübadele ile yaklaşık 25.000 Müslüman ve Türk'ün Anadolu'ya göçü için planlar yapılmıştır (Sarı ve Can, 2018, 35). Bu göç durumu yıllarca iki ülkeyi de sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik olarak etkilemiştir. Çekilen filmlerde bu etkiler yer almıştır.

Araştırma tezimizin örneklemesinde bulunan "Dedemin İnsanları" filminin ana hikayesi Girit'ten mübadele ile Anadolu'ya yerleşen Dede Mehmet Bey'in, ailesi ve torunu ile olan hikayesini konu almıştır. Mübadele sonrası Türkiye'nin Ege kıyısında küçük bir kasabaya yerleşen Dede Mehmet Bey ve ailesi kendilerini sosyo-kültürel bir çatışmanın içinde bulmuşlardır. Her göçte olduğu gibi mübadele ile gerçekleşen göçte de sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik problemler ortaya çıkmıştır. Mübadiller için aitlik, kimlik, adaptasyon süreçleri, memleket özlemi gibi kavramlar yaşamlarında görülmüştür. Memleket özlemi çekmeleri ve yerleşilen bölgeye aitlik hissetmemeleri mübadilleri derinden etkilemiştir. Aidiyet sorunları ve göçün sonucu olarak Anadolu'ya gelen mübadiller "gavur tohumu" Yunanistan'a gidenler ise "Türk tohumu" gibi sözlerle öteki olmuştur. Bilinmeyen yerlere yapılan yolculuklar mübadiller için unutulması güç izler bırakmıştır. Hastalıklar, ölümler, ayrılıklar vb. göçün getirdiği zorluklar mübadilleri derinden etkilemiştir.

Bireyler ve topluluklar göç süreci ile değişim ve gelişim içindedir. Toplumu ve ülkeyi büyük ölçüde etkileye göç hareketleri ve yaşanan değişimler-gelişmeler sanat dallarını da etkilemiştir. Sinema sanatı göç hikayelerini konu aldığı görülmüştür. Türk sineması da bu

göçlerden etkilenmiştir. Bunun sonucunda iç göçü ve dış göçü konu alan birçok film çekilmiştir. Türk sinemasında kırsal kesimden kente doğru yaşanan göçler ile beraberinde oluşan sorunlar filmlere konu edilmiştir. Göçün sonucu olarak; kırsal-kentsel kesim, aidiyet duygusu, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler gibi birçok faktör Türk Sinema filmlerinde yer almıştır. Göç filmlerinin ilki olarak kabul gören yönetmenliğini Halit Refiğ'in üstlendiği film, 1964 yapımı "Gurbet Kuşları"dır. Film, Maraş'tan İstanbul'a göç eden bir aileyi konu alır ve göç sonucunda kentsel-kırsal çatışma, ekonomik sıkıntılar, insan ilişkileri filmde kendini göstermiştir. 1970-1980 yılları arası dönemde politik olayların yanında arabesk kültür, zengin-fakir, köylü-kentli ve gecekondu hayatı filmlerde görülmüştür.

1959-1974 yılları arasında Türkiye'den Avrupa'ya göçler yaşanmıştır. Bu nedenle dış göç filmleri genelde Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçlerini konu almıştır. Ancak dış göçlerin iç göçlere göre filmlere yansımaları daha ileriki tarihlerde kendisini göstermiştir. İnsanların yaşamlarında, hem iç göç hem de dış göç zorlu ve mücadele gerektiren bir süreci beraberinde getirmiştir. Yerleşilen yerle yüzleşme, öteki olmak, aidiyet, uyum sorunları gibi konular filmlerde yer almıştır. Ülke dışına çıkan bireylerin, ailelerin ve çocuklarının yaşamları konu edilmiştir.

Dış göçü işleyen ilk filme örnek; 1972 yapımı, yönetmenliğini Türkan Şoray'ın üstlendiği "Dönüş" filmi gösterilmektedir. Film, ekonomik problemler sonrası Almanya'ya giden bir bireyin sosyo-kültürel değişimini ele almıştır. Göç, filmde bireyin ekonomik açıdan ve gelenek görenekleri bakımından bir değişim göstermesine neden olmaktadır.

1923 Türk-Yunan Mübadelesi her iki ülke toplumu için yıllarca unutulmayacak izler bırakmıştır. Mübadele göçü çok sayıda insanı derinden etkilemiş ve oldukça fazla göç hikayesi doğmasını sağlamıştır. Bu sebeple zorunlu göçler içerisinde değerlendirilen mübadele göçünden etkilenen ve onu konu alan Türk sinema filmleri yapılmıştır.

Araştırma tezimizde örneklem olan günümüz Türk sinemasında, 2000 sonrasında çekilen, Yeşim Ustaoglu "Bulutları Beklerken" (2004) ve Çağan Irmak'ın "Dedemin İnsanları" (2011) filmleri mübadele göçünü konu alan filmlerdir. Bu filmlerde aidiyet duygusu, memleket özlemi, hasret gibi kelimeler dikkat çekmiştir. Öyle ki mübadele göçü bireyleri doğup büyüdükları yerden ayırmıştır ve memlekete hasret giderek artmıştır.

Yeşim Ustaoglu, "Bulutları Beklerken" filminde Birinci Dünya Savaşı ve mübadele zamanındaki olayları, Karadeniz Tirebolu'da ablası Selma ile yaşayan Ayşe/Eleni adındaki bir kadın üzerinden anlatmaktadır. Göç sebebi ile Ayşe/Eleni'nin kardeşini kaybetmiştir. Kendisini suçlamaktadır bu nedenle filmde bir iç hesaplaşma yaşadığını görmekteyiz. Filmin ilk sahnelerinde mübadele görselleri yer almıştır. Mübadele göçü ile insanlar evlerini ve

yurtlarını geride bırakmışlardır mübadiller için hüznü bir an olmuştur. Göçün getirdiği aidiyetsizlik ve kimlik sorgulaması filmde yer almıştır. Ayrıca; memleket özlemi, insan ilişkileri, kadın-erkek çalışma hayatı, kadının rolü, ötekileştirme ve ayrımcılık kavramları da filmin hikayesinde kendine yer bulmuştur.

Genellikle kendi hayat hikayelerini filme döken Çağan Irmak dedesinin göç hikayesini “Dedemin İnsanları” adlı filminde işlemiştir. Film, 1923 Türk-Yunan Mübadelesi ile Girit’ten Ege kıyılarına göç eden bir ailenin hikayesini ele almıştır. Mübadele konusunun yanında 1980 Darbesi’ni de işleyen filmde insan ilişkileri aile, dayanışma vb. temalarda işlenmiştir. Dede Mehmet Bey’in mübadele zamanları canlandırılmıştır. Bu görüntüler ile Dede Mehmet Bey’in Girit’ten göçüne şahit olunmaktadır. Geride bırakılan evler, arkadaşlıklar, komşuluklar, sevgililer mübadillerin hayatlarında üzüntü veren izler bırakmıştır. Memleket özlemi, öteki olma, aidiyetsizlik “Dedemin İnsanları” filmi içinde ana temalardır. Filmde, bir esnaf “gavur” kelimesi dede Mehmet Bey’i öteki ilan etmektedir.

Karakterlerin ve tiplerin memleketlerine duydukları özlem, göç ile iskan edilen yere ait olamama, öteki olma gibi özellikler mübadele filmlerinde genel olarak görülmüştür. Mübadelenin bıraktığı izler yıllar geçse de Dede Mehmet Bey’de, Ayşe/Eleni’de ve Sıdika Hanım’da daima görülmektedir. Karakterlerin içlerinde yaşadıkları psikolojik çöküntü, Türkçe ve Rumca karışık konuşmaları filmlerin ortak özellikleri içerisinde görülmektedir. Dedemin İnsanları filminde Mehmet Bey’in gitmekle gidememenin tam ortasında kalması, Ayşe/Eleni’nin geçmişiyle yüzleşmesi ve kardeşi Niko’yu bulma çabaları görülür. Sonuç olarak her iki filmde de bir amaç uğruna özleme doğru içsel bir yolculuk konusu yer alır. Göç her iki karakteri de özlem içinde yaşatır; Mehmet Bey’in Girit sevdası, Ayşe/Eleni’nin kardeşi Niko hasreti... Mehmet Bey kendini Ege sularına bırakır ve Girit’e kavuşmayı umar, Ayşe/Eleni ise hayatı Niko’yu beklemek ile geçer ve bir gün ona ulaşmak için Yunanistan’a yola çıkar.

Sonuç olarak göç ister zorunlu ister gönüllü olsun göç eden insanların yaşamlarında derin izler bırakır. Bu izler bir yandan doğup, büyünülen memlekete, aile, dost, komşuluk ilişkilerine, büyüdüğü eve, sokaklara, kültürel yaşama duyulan özlem, öte yandan gelinen ülkeye uyum sağlama, var olma mücadeleleri, kabul sorunları, geçmişte edindiği yaşam deneyimleri ile yeni ülkede karşılaştığı yenilikler üzerinden zorlu bir süreci beraberinde getirir. Bir yandan geçmişe özlem öte yandan yeni hayata adaptasyon, geride bırakılanlar ve yeni sahip olunacaklar arasında o ikili yaşam süreci ömür boyu göç edenlerin içsel ve dışsal dünyalarını etkilemektedir. Dolayısıyla bu denli zorlu ve kapsamlı sürecin filmlerde yer alması oldukça önemlidir. Çünkü sinema yaşanan dünyanın bir izdüşümüdür ve her film

ister dünü, ister bugünü isterse geleceği temsil etsin mutlaka içinde yaşanan ekonomik, kültürel, siyasal koşullardan izler taşır. Bu haliyle sinema geçmiş ile bugün arasında kurulan bağda önemli bir aracı rol üstlenir. Türkiye tarihinde oldukça önemli bir konu olarak yer alan mübadele göçü yaşam alanlarından, memleketlerinden göç eden insanların travmatik yaşam deneyimlerinin de sinema filmlerine yansıması kaçınılmaz olur. Ancak Bu denli zorlu bir tarihi olayın sinemamızda sınırlı filmlerle temsil edilmiş olması da şaşırtıcıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Yayın, Ankara.
- Ağanoğlu, H.Yıldırım, (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*. Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Akandere, O. , (2020), “Görüşmelerinde Bir Arabulucu: İngiliz Generali Townshend’in Mondros Görüşmeleri Öncesi Üstlendiği Arabuluculuk Rolü”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(40): 5-23. <https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/09/1.Osman-akandere.pdf> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Akhtar, S. (2017). *Göç ve Kimlik Kargaşa, Sağaltım, Dönüşüm*. (Çev. S. Ayhan), Sfenks Kitap, İstanbul.
- Aksoy, Z. (2012) “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20): 293-303. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/international-migration-and-intercultural-communication.pdf> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Arı, K. (1995). *Büyük Mücadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Arslan, C. B, (2016). “Birinci Dünya Savaşı ve Harp Vergisi”. *Akademik Bakış Dergisi*, (57): 73-78. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/383448> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Arslan, S. (2008). *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli’den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti’nde İskanları*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne. <http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/774/SEZER%20ARSLAN.pdf?sequence=1> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Atatürk, M. K. (2019). *Nutuk (1919-1927) (Cilt 1)*. Atatürk Kültür ve Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- Barut, I. (2018). “Osmanlı Dönemi’nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2): 161-190. <https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.448601> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Biçici, M. (2014). “Hatıratlarla Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşına Girişi”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(3): 693-722. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223193> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Boyraz, Z. (2015). “Türkiye’de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler”. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7 (2), 35-58.

- <https://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/730/730> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180 (180): 9-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21490/230358> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Bozkurt, G. (2003). “Sevr’i Bilmek Lozan’ı Anlamak”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(56): 483-505. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/60908/904297> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Budak, Ö. (2010). “Mübadele Meselesi ve Lozan’da Çözümü”. *Karadeniz Araştırmaları*, 26(26): 129-142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10070/124163> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17): 67-91. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23522/250638> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çetin, N. (2010). “1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24): 149-172. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61801/924505> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çınar, S. (2021). “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi’nde Hilal-İ Ahmer (Kızılay) Cemiyeti’nin Girit’te Görevlendirdiği İmdad-ı Sıhhi Heyetleri ve Faaliyetleri”. *Belgi Dergisi*, (22): 331-352. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/64273/881986> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çoker, F. (1994). *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*. Deniz ve Kuvvet Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara. <https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/dmk/upload/files/202005/5ed0081748463-1590691863.pdf> (erişim tarihi: 24.07.2021)
- Bartram, D., Poros, M., V., Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (Çev. I. A. Tuncay), Hece Yayınları, Ankara.
- Demirci, H. (2017). “24 Temmuz 1923 Tarihli Lozan (Lausanne) Barış Andlaşması’nın Türk Ve Dünya Tarihi Açısından Yeri ve Önemi”. *Anasay 3 Aylık Ulusal Hakemli Süreli Dergi* (2) : 247 - 263. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/412363> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İletişim Yayınlar, İstanbul.
- Günay, E., Atılğan, D., Serin, E., (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2): 37 – 60. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/33603/372918> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Ekici, S., Tuncel, G. (2016). “Göç ve İnsan Birey ve Toplum”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1): 9-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/29486/316342> (erişim tarih: 18.05.2022).

- Erkal, M. (2011). “Beyin Göçü”. *Sosyoloji Konferansları*, (18): 73-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9539/119141> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Karataş, E., Yıldız, İ. (2020). “Acıyı Damıtma Sanatı: Toplumsal Bellek ve Ahmet Yorulmaz’ın Eserlerinde Mübadele”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (1): 28-51. <https://doi.org/10.32321/cutad.739538> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Kıoutsouk, C. (2013). *Türkiye ve Yunanistan’da Uygulanan Göç Politikaları (1990 Sonrası)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=fNGdgoKbDyS13LrjduaH-w&no=paaEng2AsxY_nZCMm5TZ_w (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çakkalkurt, K., F. (2015). *Göç Sinemasının Kuramsal Temelleri: Türk Sinemasında İç Göç ve Almanya’ya Emek Göçü Örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://www.academia.edu/43324947/G%C3%B6%C3%A7_Sinemas%C4%B1n%C4%B1n_Kuramsal_Temelleri_T%C3%BCrk_Sinemas%C4%B1nda_%C4%B0%C3%A7_G%C3%B6%C3%A7_ve_Almanya'ya_Emek_G%C3%B6%C3%A7_%C3%96rnekleri (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çapan, F., Güvenç, B., (2017). “Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu’nun Çöküşü”. 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (18): 629-640. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/36222/407936> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Çelik, Z., H., Tezcan, S., (2017). “Türk Sinemasında Göç Temalı İstanbul Filmleri Üzerinden Kentlerdeki Mekânsal ve Toplumsal Değişimlerin İncelenmesi”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 619-636. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bseusbed/issue/32065/354359> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Feyzioğlu, H. S. (2016). “Hatıraların Işığında Balkan Savaşları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(2): 200-213. <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/100> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı. (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu (Rapor/Yayın No: 40)*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (Erişim Tarihi: 15.05.2021).
- Gözcü, A. (2016). “I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti’nin Gündelik Hayatından Kesitler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32): 133-167. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cttad/issue/36989/423736> (erişim tarih: 18.05.2022).

- İlbuğa, E. U. (2012). “Antalya’da Göçmen Kadınlar ve Yaşam Koşulları1”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (16): 134-147. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akil/issue/48079/607897> (erişim tarih: 18.05.2022).
- İlbuğa, E. U. (2010). “Çokkültürlülük, Ulus-ötesilik ve Kültürlerarası İletişim Yeterliği”. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 7(1): 163 – 180. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cankujhss/issue/4019/53068> (erişim tarih: 18.05.2022).
- İlbuğa, E. U. (2014). “Fatih Akın Sineması’nda Ulusötesilik”. *1st International Communication Scienceand Media Studies Congress*, 1(10): 232-247. <https://emineucarilbuga.blogspot.com/2015/10/fatih-akn-sinemasnda-ulusotesilik.html> (erişim tarih: 18.05.2022).
- İlbuğa, E. U. (2013). “Sinemada Göçün Öteki Yüzü: ‘Bilinmeyen Kod, Cennet Batıda, İşte Özgür Dünya, 40 ve Biutiful’ Filmlerinde İllegal Göçmen Kimlikleri”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (37): 87 – 106. <http://docplayer.biz.tr/17621040-Sinemada-gocun-oteki-yuzu-bilinmeyen-kod-cennet-batida-iste-ozgur-dunya-40-ve-biutiful-filmlerinde-illegal-gocmen-kimlikleri.html> (erişim tarih: 18.05.2022).
- İlbuğa, E. U. (2018). “Yeşim Ustaoglu Sinemasında Kadın Karakterlerin Özgürlük”. *Selçuk İletişim*, 11(2): 292-320. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/38276/340867> (erişim tarih: 18.05.2022).
- İpek, N. (2019). “Göçü ve Göçmeni Anlamak”. *History Studies*, 11(5): 1575-1584. <https://www.historystudies.net/dergi/gocu-ve-gocmeni-anlamak20191065880ba.pdf>
- İskân Tarihçesi*. (1932). Hamit Matbaası, İstanbul. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/1015/197106714.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 05.04.2022).
- Kaplan, F. N. (2017). *Göç Kimlik Çok Kültürlülük: Türk Sinemasında Almanya’ya Göç*. Der Yayınlar, İstanbul.
- Kınık, K. (2010). “Göç, Sürgün ve İltica”. *Hayat Sağlık Dergisi*, (2): 36–39. <http://keremkinik.com/wp-content/uploads/2017/10/G%C3%B6%C3%A7-S%C3%BCrg%C3%BCn-ve-%C4%B0ltica.pdf> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Kurt, H. (2006). “Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (1): 148-178. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46401> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Küçükler, Y. (2015). “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Yaşanan Rum Göçü ve Kadük Bir Mübadele Girişimi”. *Turkish Studies*, 10(1): 437-454. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7952> (erişim tarih: 18.05.2022).

- Lee, E. S. (1966). "A Theory of Migration. *Demography*". 3 (1):47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Menekşe, M. (2021). "Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılaşma". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 19(30): 1-50. <https://doi.org/10.17518/canakkalearaştırmaları.867078> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Menekşe, T. (2018). "İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 66-111. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gad/issue/45756/577983> (erişim tarihi: 22.05.2022).
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü*. Ütopya Yayın Evi, Ankara
- Tümtaş, M., Ergun, C. (2016). "Göçün Toplumsal Ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (4): 1347-1359. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/52991/701817> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Sarı, M., Can, A. (2018). "Lozan Antlaşması Gereğince Girit'ten Türkiye'ye Göçün Basına Yansıyan Yönleri". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36): 29-54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/39883/473381> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Koçak, Y., Terzi, E., (2012), "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri". *Kafkas Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3): 163 – 184. <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/03/7.pdf> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Kula, N., Koluçak, İ. (2016). "Sinema ve Toplumsal Bellek: Türk Sinemasında Almanya'ya Dış Göç Olgusu". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* , 6(15): 384-411. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/27575/290213> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Oral, M. (2018). "Türk Kurtuluş Savaşı'nın Tarihsel Konumu". *Tarih ve Günce* , 1 (2): 3-16. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tarihvegunce/issue/35135/389704> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni Siyasî Hatıralarım*. Emre Yayınlar, İstanbul.
- Osmanoğlu, Ö. (2016). "Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma". *Marmara İletişim Dergisi* (25): 77-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/23759/253238> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Öngül, V., (2016). *Balkan Savaşları Sonrasında Rumeli'den Anadolu'ya Göçler (Sandıklı-Reşadiye Örneği)*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli. <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11499/1094/Veyssel%20%20c3%96ng%20%20bcl.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarih: 18.05.2022).

- Öksüz, H. (2000). “Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Sebep ve Bazı İstisnaları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (48): 753-768. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/55025/755294>
- Özcan, E., D., E., (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat* , 2 (4): 183-215. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/29036/310477> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Özdemir, M. (2007). *I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6625/206107.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Özyakışır, D. (2013). *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Nobel Yayın, Ankara.
- Petersen, W. (1958). “A General Typology of Migration”. *American Sociological Review* , 23(3): 256–266. <https://doi.org/10.2307/2089239> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Pişkin, G. (2010). “Türkiye’de Göç ve Türk Sineması: 1960-2009”. *Humanities Sciences*, 5 (1): 45-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsahuman/issue/19936/213355> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Polat, H. A. (2010). “Mondros Mütarekesi’ni Müteakip, İşgallere Karşı Marmara Ahalisinin Tepkisi”. *The Journal of International Social Research*, 3(11): 478-487. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/mondros-mtarekesini-mteakip-gallere-kar-marmara-ahalisinin-tepkisi-reactions-of-marmara-community-to-invasions-subsequen.pdf> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Uluslararası Göç Örgütü. (2013). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Sağlam, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5): 33-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16667/330762> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Serter, Y., T. (2019). “Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(20): 337-348. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=AXBR7ZGGyZgeuuwV-hL> (erişim tarih: 22.05.2022).
- Senişik, P. (2016). “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler”. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 6(10): 84-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ohsc/issue/27103/285664> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). “İki Tarihsel ‘Eski’ Kavram, Bir Sosyo-Kültürel ‘Yeni’ Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180): 49 – 84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21490/230360>

- Şahin, C. (2001). “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2): 57-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6768/91073> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tamer, M. (2020). “Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60): 2808-2818. http://www.jshsr.org/Makaleler/1665758239_07-7-60.2070-2808-2818.pdf (erişim tarih: 18.05.2022).
- Tevfik, İ. (2014). *İnsan ve Mekan Yüzüyle Mübadele 1923’ten Bugüne Zorunlu Göç*. İnkılap Kitapevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, İstanbul.
- Tokgöz, E. (2018). “Birinci dünya savaşı sonrasında dünya ekonomisinde değişen Dengeler”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 7-28. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ufuksbedergi/issue/57468/815044> (erişim tarih: 22.05.2022).
- Torun, A. (2021). “Sunuş: Göç ve Sinema”. *Göç Dergisi*, 8 (3): 377-381. <https://doi.org/10.33182/gd.v8i3.804> (erişim tarih: 18.05.2022).
- T. C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. (1983). (Seri No: 2). *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri III.Cilt VI. Kısım Eki İkinci Viyana Kuşatması 1683*. Askeri Tarih Yayınları, Ankara. https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/26_tskt_ikinci_viyana_1683_c_3_k4_ek.pdf (erişim tarihi 22.05.2022).
- Urhan, V. C. (2016). “Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ’ın Bağımsızlığını Kazanması”. *Avrasya Etüdları*, 50(2): 235-258. <https://dergipark.org.tr/en/pub/avrasya/issue/35350/392476> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Ünsal, A. (2019). “Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri”. *Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* , 1(2), 50-61. <http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/157> (erişim tarih: 18.05.2022).
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yaman, F. (2019). *Göç ve Toplum Dünya da ve Türkiye’de Değişen Nüfus Hareketleri*. Ketebe Yayınları. İstanbul.
- Yıldırım, O. (2016). *Diplomasi ve Göç: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, A. (2014). “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”. *Journal of Turkish Studies*, 9(2): 1685-1704. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=6274> (erişim tarih: 18.05.2022).

Film Kaynakları

Ekicigil, Recep, Kemal, O., Refiğ, H., (1964). Gurbet Kuşları [Film]. Türkiye.

Erman, H., Akad, Ö., L., Akad, Ö., L., (1973). Gelin [Film]. Türkiye.

Erman, H., Akad, Ö., L., Akad, Ö., L., (1973). Düğün [Film]. Türkiye.

Erman, H., Akad, Ö., L., Akad, Ö., L., (1974). Diyet [Film]. Türkiye.

Ünal, İ., Ünal, S., Şoray, T., (1972). Dönüş [Film]. Türkiye.

Soydan, S., Tan, Z., Gören, Ş., (1979). Almanya Acı Vatan [Film]. Türkiye, Batı Almanya.

Babacan, M., Çiçekoğlu, F., Giritlioğlu, T., (1991). Suyun Öte Yanı [Film]. Türkiye.

Ustaoğlu film Production, Silkroad Production, Flying Moon Film Production, Ideefixe Films, Arte France Cinema, ZDF/ARTE Production, Ustaoğlu, Y., Markaris, M., Ustaoğlu, Y., (2003). Bulutları Beklerken [Film]. Türkiye, Almanya, Fransa, Yunanistan.

Ay Yapım, Most Production, Irmak, Ç., Irmak, Ç. (2011). Dedemin İnsanları [Film]. Warner Bros Türkiye. Türkiye

İnternet Kaynakları

Akgüngör G. (2005). Yeşim Ustaoğlu: Kendime Ait Bir Göz. *Pazartesi Dergisi*, 99, s:5 –7 <https://www.pazartesidergisi.com/pdf/99.pdf> (erişim tarihi:05.05.2022).

“Birinci Dünya Savaşı Tarihi-Birinci Dünya Savaşı Tarafları, Cepheleleri, Nedenleri ve Sonuçları”. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/1-dunya-savasi-tarihi-birinci-dunya-savasi-taraflari-cepheleri-nedenleri-ve-sonuclari-41421133#:~:text=Birinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1'nda%20taraflar,%2C%20Bulgaristan%20ve%20%C4%B0talya'd%C4%B1r> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

“Düzensiz Göçler”. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (erişim tarihi: 02.04.2022).

Karagöz Y. “Türkiye Sineması’nda Göç”. <https://filmhafizasi.com/goc-filmleri-oteye-gidenler/> (erişim tarihi: 02.05.2022).

“Mübadele, Mübadil ve iltica”. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 4.01.2022).

“Muhacir”. <https://www.wikiwand.com/tr/Muhacir> (erişim tarihi: 05.04.2022).

Özdemir, E. “Yeşim Ustaoğlu ile Düünden Bugüne”. <http://sekans.org/tr/arsiv/yazarlarimizdan/185-yesim-ustaoglu-ile-dunden-bugune> (erişim tarihi:05.05.2022).

“Sığınmacılar”. <https://www.unhcr.org/tr/siginmacilar> (erişim tarihi: 10.05.2021).

Şen, E. “Yeşim Ustaoğlu’nu Filmleri Üzerinden Tanımlamak”. <https://filmloverss.com/yesim-ustaoglunu-filmleri-uzerinden-tanimlamak/> (erişim tarihi:05.05.2022).

“Tarihçe”. <http://kizilaytarih.org/tarihce.html> (erişim tarihi: 03.04.2022).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt: 10, İçtima: 05.11 .1340 Çarşamba s: 55

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c010/tbmm02010002.pdf>

(erişim tarihi: 05.04.2022).

“2020'de Göçmen Sayısı Zirveye Çıktı”. [https://www.trthaber.com/haber/gundem/2020de-gocmen-sayisi-zirveye-cikti-](https://www.trthaber.com/haber/gundem/2020de-gocmen-sayisi-zirveye-cikti-636935.html#:~:text=D%C3%BCnya%20n%C3%BCfusunun%20y%C3%BCzde%203%2C6,2020'de%20salg%C4%B1na%20ra%C4%9Fmen%20artt%C4%B1.&text=Raporda%2C%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1l%20g%C3%B6%C3%A7men%20say%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20281%20milyon%20ki%C5%9Fiyi%20buldu%C4%9Fu%20bilgisi%20verildi.)

[636935.html#:~:text=D%C3%BCnya%20n%C3%BCfusunun%20y%C3%BCzde%203%2C6,2020'de%20salg%C4%B1na%20ra%C4%9Fmen%20artt%C4%B1.&text=Raporda%2C%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1l%20g%C3%B6%C3%A7men%20say%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20281%20milyon%20ki%C5%9Fiyi%20buldu%C4%9Fu%20bilgisi%20verildi.](https://www.trthaber.com/haber/gundem/2020de-gocmen-sayisi-zirveye-cikti-636935.html#:~:text=D%C3%BCnya%20n%C3%BCfusunun%20y%C3%BCzde%203%2C6,2020'de%20salg%C4%B1na%20ra%C4%9Fmen%20artt%C4%B1.&text=Raporda%2C%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1l%20g%C3%B6%C3%A7men%20say%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20281%20milyon%20ki%C5%9Fiyi%20buldu%C4%9Fu%20bilgisi%20verildi.)

(erişim tarihi: 28.02.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ozan Seza GÜLTEKİN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Saime Salih Konca Lisesi - 2013
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2018
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Antalya, 2022
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin 2000 Sonrası Türk Sinemasına Yansıması: Dedemin İnsanları, Bulutları Beklerken
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Projeler	Mutfak - 2019 (Belgesel) -Yönetmen Durak- 2017 (Kurmaca) - Yönetmen Kapın Her Çalındıkça - 2021 (Belgesel) - Görüntü Yönetmeni Bir Adam, Bir Okul, Bir Hayal - 2019 (Belgesel) - Yardımcı Yönetmen Karanlıktan Aydınliğa - 2018 (Belgesel) - Kurgu Siyah - 2017 (Deneysel) - Görüntü Yönetmeni Hekim - 2017 (Belgesel) - Görüntü Yönetmeni, Kurgu Kına - 2017 (Belgesel) - Kurgu
Çalıştığı Kurumlar	3 Renk Grafik & Reklam Ajansı - Reklam ve Görüntü Yönetmeni (2020 - 2021) Kilit Grup / Kilit Global / Galeri Kristal /Nirvana Hotels / Crystal Hotels - Görüntü Yönetmeni (2021 - Devam ediyor)

EKLER

Bulutları Beklerken (2004) Filmi Künyesi

Yönetmen: Yeşim Ustaoglu

Senaryo: Yeşim Ustaoglu, Petros Markaris

Yapım: Ustaoglu film Production, Silkroad Production, Flying Moon Film Production, Ideefixe Films, Arte France Cinema, ZDF/ARTE Production

Görüntü yönetmeni: Jacek Petrycki

Kurgu: Nicolas Gaster, TimoLinnaalo

Oyuncular: Rüçhan Çalışkur (Ayşe,) Rıdvan Yağcı (Mehmet), İsmail Baysan (Cengiz), DimitrisKaberidis (Tanasis), Feride Karaman (Feride), Suna Selen (Selma), Oktar Durukan (Muharrem), JannisGeorgiadis (Nikos), IreneTachmatzidou (Zoe), Damoklia Mustakidou (Damoklia), Fatma Parlağı (Fatma)

Müzik: Michael Galasso

Dedemin İnsanları (2011) Filmi Künyesi

Yönetmen: Çağan Irmak

Senaryo: Çağan Irmak

Yapımcı: MostProduction, Ay Yapım

Görüntü yönetmeni: Gökhan Tiryaki

Kurgu: Bora Gökşingöl

Oyuncular: Çetin Tekindor, Hümeysra, Zafer Algöz, Yiğit Özşener, Gökçe Bahadır, Mert Fırat, Ezgi Mola, Mehmet Ali Kaptanlar, Sacide Taşaner, Ünal Silver, Ushan Çakır, Serkan Genç, Yiğit Arı, Durukan Çelikkaya, Mert Yazıcıoğlu

Müzik: Aria, Cenk Erdoğan, Cengiz Onural, Bora Ebeoğlu